

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК
ДЕРЖАВНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКАДЕМІКИ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК

ПАНАСЮК
БРОНІСЛАВ
ЯКОВИЧ

БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за 1963 – 2007 роки

Київ
АГРАРНА НАУКА
2007

УДК 631.153:016(477)(092)

ББК 65.325(4Укр):я1

П 16

Біобібліографічна серія

“Академіки Української академії аграрних наук”

Заснована у 1998 році

Укладачі:

В.А. Вергунов, Т.Ф. Дерлеменко, О.П. Анікіна, Л.А. Кириленко

Науковий редактор –

В.А. Вергунов – доктор сільськогосподарських наук,
професор, директор ДНСГБ УААН

Автор вступної статті –

М.В. Зубець – президент УААН, академік УААН

ПАНАСЮК Броніслав Якович: Біобібліогр. покажч. наук праць за 1963-2007 роки / УААН. Держ. наук. с.-г. б-ка, Київ. нац. екон. ун-т; Уклад.: *В.А. Вергунов, Т.Ф. Дерлеменко, О.П. Анікіна, Л.А. Кириленко*; Наук. ред. *В.А. Вергунов*; Авт. вступ. ст. *М.В. Зубець*. – К.: Аграрна наука, 2007. – 148 с.; портр. – (Біобібліогр. сер. “Академіки Української академії аграрних наук” / УААН, ДНСГБ, Київ. нац. екон. ун-т).

ISBN 978-966-540-222-0

У виданні відображено основні етапи життя, виробничу діяльність періоду державної служби, науково-дослідну і педагогічну діяльність Б.Я. Панасюка –

академіка Української академії аграрних наук, відомого вченого економіста. Він – автор фундаментальних наукових досліджень періоду українського відродження з проблем методології, методики, практики й організації державного регулювання економіки, економічного прогнозування та планування; макроекономіки; економічного аналізу і господарського розрахунку; економічної політики; історії економічної думки; аграрної економіки, в основі якої дослідник вбачає поєднання сільського господарства, переробної промисловості і торгівлі.

The edition reflects main stages of B.Ya. Panasyuk's life (working in public service, production, research and pedagogic activities). He is an academician of the Ukrainian Academy of Agrarian Sciences, outstanding economist, and scientist. He is an author of the basic scientific researches of the period of Ukrainian rebirth on the problems of Methodology, Principals, Practice and Organization of State Regulation of Economy, Economic Forecasting and Planning; Macroeconomics, Economic Analyses and Estimation; Economic Politics; History of Economic Thought; Agrarian Economy on the basis of which a researcher sees combination of agriculture, processing and trade.

ББК 65.325(4Укр):я1

ISBN 978-966-540-222-0

© Українська академія аграрних наук, Державна наукова сільськогосподарська бібліотека, Київський національний економічний університет, 2007

ВЧЕНИЙ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Серед українських учених економістів чільне місце посідає доктор економічних наук, професор, академік УААН, заслужений економіст України Броніслав Якович Панасюк. Він відомий своїми науковими дослідженнями в галузях: методології, методики, практики і організації державного регулювання економіки, економічного прогнозування та планування; макроекономіки; економічного аналізу і господарського розрахунку; історії економічної думки; аграрної економіки. Великий науковий внесок зробив учений у складний період доби українського відродження наприкінці ХХ і початку ХХІ століть.

Свою спеціальність економіста обрав самостійно, майже вся практична та науково-викладацька діяльність йшли поруч і були безпосередньо пов'язані з органами фінансово-кредитної і планової системи. Учений один із небагатьох у країні, працюючи весь період трудової діяльності на державній службі, велику увагу і час віддавав науково-викладацькій сфері. Головним чином, за своїм внутрішнім станом перевагу учений віддавав суто науковим дослідженням, викладацька робота мала другорядне значення.

У службовій діяльності пройшов шлях від студента планового факультету Київського фінансово-економічного інституту до заступника завідувача відділу аналізу і економічного прогнозування Служби Прем'єр-міністра України; в науковій діяльності – від аспіранта до доктора економічних наук, професора, академіка Української академії аграрних наук. За особистий внесок у методологію і практику прогнозування, державного регулювання економіки одержав звання заслуженого економіста України.

В усіх складних ситуаціях для українського народу громадянська і наукова позиція академіка УААН була єдиною й однозначною. З політичної точки зору

він завжди внутрішньо перебував у прагматичній опозиції до влади ще з радянських часів. З наукової точки зору йому вдалося дослідити низку соціально-економічних процесів і постійно через пресу та безпосередньо рекомендувати владі для використання результати досліджень у державному управлінні. Чималий сектор у наукових дослідженнях ученого займають філософсько-художні твори.

Наукові дослідження ученого і використання їхніх результатів зосереджено на таких основних напрямках: методологічні, методичні і практичні основи внутрігосподарського розрахунку в сільськогосподарських підприємствах; обґрунтування диференціації закупівельних цін відповідно до зональних особливостей регіонів; формування механізму макроекономічного прогнозування і планово-економічного регулювання в умовах ринкової економіки; дослідження доцільності з'єднання промисловості та сільського господарства в Україні; дослідження і внесення пропозицій щодо природно-економічного районування, як основи понятійних основ регіонів; вперше здійснено узагальнення й аналіз економічної політики, яка проводилась владою за роки незалежності – 1991-2000 рр.; досліджено стійкий взаємозв'язок розвитку суспільства і природничих процесів; науково обґрунтовано реальний соціально-економічний стан України напередодні здобуття незалежності; наукова і практична участь в адаптації міжнародних стандартів національного рахівництва (СНР) для країн з перехідною економікою; фундаментальні дослідження єдності в природі.

Працюючи більшу частину своєї трудової діяльності в планових органах, учений дійшов висновку, що планова система в тому вигляді, в якому вона застосовувалася в період директивного управління, стала гальмом соціально-економічного розвитку держави. Його думки і дії були з тими, хто вимагав удосконалення планової системи, трансформуючи її до умов ринкових відносин. Ще до 1991 р. йому вдалося розробити напрями вдосконалення державного управління з використанням планової системи в умовах ринкової економіки. Пропозиції ученого зводилися

до того, що державний план має бути індикативним, тобто рекомендованим, а його директивний характер замінений економічним та правовим регулюванням. Як результат, у перші роки своєї незалежності Україна мала наукові та практичні напрацювання методологічного і методичного інструментарію державного управління. На жаль, використовувалися вони владою вкрай незадовільно.

А даремно, адже через недостатню увагу до наукової думки соціально-економічний стан молодій українській державі після здобуття незалежності став украй важким. І тут знову наукові й практичні дослідження дали ученому змогу виявити найбільш болючі місця державної економічної політики в 1991-2000 рр. в умовах незалежності та ринкових відносин, зокрема у сфері приватизації, доходів і видатків бюджету, податкової і фінансово-кредитної системи, розширення управлінського апарату, низького ефекту митної служби та роботи митниці; ефективності законодавчої і виконавчої влади, вирішення соціальних та регіональних проблем.

На основі наукових досліджень і практики в ті часи ученому стало зрозумілим і він про це повідомляв у пресі, що народ не може миритися з владою, а це згодом проявилось в осінній період 1990 р., а пізніше під час помаранчевих подій 2004 р. Учений здійснив прогноз не тільки політичний, але й економічний. Ще в 1995 р. ним було передбачено динаміку ВВП на 1995-2015 рр. і показники надруковано в журналі “Економіка України”. За останнє десятиріччя (1995-2005) прогнозні величини були найбільш наближеними до реального значення порівняно з основними розробниками подібних прогнозів.

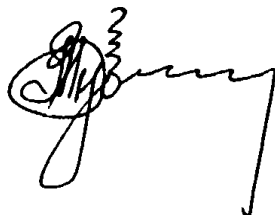
Наукова діяльність ученого розширилась після завершення роботи в органах державної влади. Із дванадцяти самостійних фундаментальних наукових творів десять написано після 2000 р., серед яких: “Економічна політика в Україні наприкінці ХХ століття”, “Вибрані твори”, т. 1, “Державна планова система в Україні: історія становлення і розвиток”, “Я – економіст”, “Помаранчева революція в променях національної ідеї”, “Вибрані твори”, т. 2 та інші. У наукових працях цього періоду розробляються філософія і практика

розв'язання фундаментальних проблем української нації – відстоювання незалежності і свободи, зміцнення соціально-економічного стану країни і досягнення високого рівня життєвих стандартів народу, входження в європейські та світові структури в умовах глобалізаційних процесів.

У своїх філософських помислах академік все більше схиляється до думки, що шкільне та вузівське навчання, участь у співочому, танцювальному і драматичному гуртках дали йому найбільше для інтелектуального розвитку в майбутньому. Подібних прикладів у нашій дійсності чимало, а тому у такому контексті можна вважати, що освітянська сфера для молоді відіграє виняткове значення для майбутнього кожного громадянина і суспільства в цілому. Відповідно до цього має формуватися і державна політика діяльності влади.

Учений не втрачає часу на пошуки тематики наукових досліджень, адже вся його практична і наукова діяльність є безперервним науковим пошуком ефективних шляхів поступу української нації до свободи. Реальних ідей для наукових досліджень вистачає, залишається одна проблема – обмаль часу. Побажаємо академіку в межах природних реалій продовжувати наукові дослідження, які спрямовані на процвітання українського народу.

**Президент Української
академії аграрних наук**

**академік УАН
М. В. ЗУБЕЦЬ**

SCIENTIST OF UKRAINIAN REVIVAL PERIOD

Among the Ukrainian scientists economists the outstanding place is occupied by the doctor of economic sciences, professor, academician UAAS, Deserved Economist of Ukraine Bronislav Yakovych Panaciuk. He is known by the scientific researches in: methodology; technique; practice and organisation of state regulation of economy; economic forecasting and planning; macroeconomy; economic analysis and cost accounting; history of economic idea; agrarian economy. The large scientific contribution scientific has made during difficult Ukrainian revival period from the end of the 20-th and the beginning of 21-d centuries.

The speciality of economist he has selected independently, and almost all his practical and scientific - teaching activity went beside and were directly connected to bodies of financial-credit and planned system. The scientist one of few in the country, working all period of labour activity on state service, there is a lot of attention and time gives back to scientific and teaching activity. However the scientist preferred scientific researches, the teaching work occupied him minor importance.

In service career he has passed a way from the student of planning faculty of the Kiev financial and economic institute up to the assistant manager of Department of the analysis and economic forecasting of a Service of the prime Minister of Ukraine; in scientific activity – from the post-graduate student up to the doctor of economic sciences, professor, academician of the Ukrainian academy of agrarian sciences. For the personal contribution to methodology and practice of forecasting, state regulation of economy he has received a rank the Deserved Economist of Ukraine.

In all difficult situations for the Ukrainian people the civil and scientific position of the academician of UAAS was uniform and unequivocal. From the political point of view he always internally consist in pragmatic opposition to authority from the Soviet times. From the scientific point of view he managed to investigate a number of socio and economic processes both constantly through the press and directly to recommend authorities to use results of the researches in state management. The

significant part in scientific researches of the scientist is occupied with philosophy and art products.

Scientific researches of the scientist concentrated on such basic directions: methodological, methodical and practical bases intereconomy of account in the agricultural enterprises; substantiation of differentiation procurement prices according to zone features of regions; formation of the mechanism macroeconomy forecasting and economical regulation in conditions of market economy; research of expediency of association of industry and agriculture in Ukraine; research and entering of the offers concerning natural and economic zoning, as bases of conceptual bases of regions. He for the first time carries out generalisations and analysis of economic policy, which was carried out by authority for years of independence (1991-2000); the proof interrelation of development of a society and natural processes is investigated; the real socio economic condition of Ukraine on the eve of finding of independence is scientifically proved. The scientist actively participated in adaptation of the international standards national book-keeping (SNB) for the countries with transitive economy; carried out basic researches of unity in nature.

Working the most part of the labour activity in planning bodies, B.Y.Panasiuk has come to a conclusion that the scheduled system, in that kind in which it was applied in the period of directive management, constantly braked socio-economic development of the state. His ideas and actions were with the one who demanded improvement of planning system, its transformation to conditions of the market relations. Till 1991 he managed to develop directions of improvement of state management with use of scheduled system in conditions of market economy. The offers of the scientist were reduced that the state plan can be indicative, i.e. recommended, and its directive character is replaced by economic and legal regulation. As the result, per the first years of the independence, Ukraine had scientific and practical operating time of methodological and methodical toolkit of state management. Unfortunately, it were used by authority extremely unsatisfactorily.

And it is vain, you see because of insufficient attention to a scientific idea a socio-economic condition of the young Ukrainian state after finding independence became extremely difficult. Here again scientific and practical researches have given the scientist an opportunity to find out the weakest places of state economic policy of 1991-2000 years. In particular: in sphere of a privatisation; the incomes and charges of the budget; tax and financial-credit system; expansions of an administrative personnel; lacks of customs service and work of customs house; efficiency of legislative and executive authority; the decisions of social and regional problems.

On the basis of scientific researches and practice to the scientist it became clear, and he informed about it in press, that the people can not be reconciled with authority, and it has proved to be true in the autumn of 1990, and later during orange revolution of 2004. The scientist has carried out not only political, but also economic forecasts. In 1995 he expected dynamics of GO in 1995-2015. These parameters were published in magazine “Economika Ukrainy”. For last decade (1995-2005 years) prediction size were most approached to real meaning in comparison with other developers of the similar forecasts.

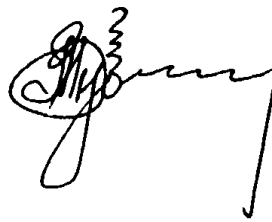
The scientific activity of the scientist has extended after end of work in state authority bodies. From twelve his own fundamental scientific products ten are written after 2000 year. Among them: “Economic Policy of Ukraine in the End of 20-th Century”; “Selected Works”: Vol. 1. “State Planning System in Ukraine: History of Formation and Development”, “I Am Economist”, “Orange Revolution in Beams of National Idea “ and other. In scientific works of this period the philosophy and practice of the decision of fundamental problems of the Ukrainian nation – protection of independence and freedom is developed; strengthening of socio-economic condition of the country and achievement of a high level of the vital standards of the people; entry in the European and World structures in conditions of globalisational processes.

In his philosophical thoughts the academician increasing is declined to an idea, that school and high school training, participation in choral, dancing and drama circles have given very much to him for intellectual development. It is a lot of similar

examples in our validity, that is why in such context it is possible to consider, that the education sphere for youth has exclusive importance for the future each citizen and society as a whole. Proceeding from this state policy of activity of authority should be formed.

The scientist does not lose time for searches of subjects of scientific researches, you see all his practical and scientific activity are continuous scientific search of effective ways act the Ukrainian nation to freedom. Real ideas for scientific researches suffice, there is one problem – there is no time. Let's wish the academician in borders of natural realities to continue scientific researches, which directed on prosperity of the Ukrainian people.

**President of the Ukrainian
Academy of Agrarian Sciences**

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'M. V. ZUBETS', with a long horizontal line extending to the right and a vertical line ending in a hook at the bottom right.

**Academician
of UAAS
*M. V. ZUBETS***

**Основні дати життя та наукової і практичної діяльності
академіка Української академії аграрних наук Броніслава Яковича**

ПАНАСЮКА

- 10 березня 1935** Народився в селянській родині с. Лозна колишнього Уланівського (теперішнього Хмільницького) району на Вінниччині
- 1944 – 1954** Навчався в Лознянській середній школі на Вінниччині
- 1954 – 1958** Навчався в Київському фінансово-економічному інституті (теперішній Київський національний економічний університет) й одержав фахову спеціальність економіста
- 1958** Інспектор Смілянського пункту Сільгоспбанку Черкаської області; старший інспектор Черкаської облконтори Сільгоспбанку
- 1958 – 1959** Уповноважений Корсунь-Шевченківського пункту Сільгоспбанку Черкаської області
- 1959 – 1962** Викладач Горохівського сільськогосподарського технікуму Волинської області

- 1962 – 1979** Економіст, старший економіст, головний економіст, начальник відділу Міністерства сільського господарства
- 1969 – 1971** Навчався в аспірантурі (заочно) при Українській сільськогосподарській академії, м. Київ
- 1971** Захистив дисертацію в Українському науково-дослідному інституті економіки і організації сільського господарства ім. О.Г. Шліхтера на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему: “Рентабельність виробництва молока і шляхи її підвищення”
- 1973** Нагороджений орденом “Знак Пошани”
- 1974** Одержав бронзову медаль ВДНГ СРСР
- 1979 – 1996** Начальник підвідділу перспективного планування, заступник начальника відділу прогнозів соціально-економічного розвитку Держплану України, а згодом Міністерства економіки України
- 1982** Нагороджений медаллю “В пам’ять 1500-річчя Києва”
- 1985 – 2006** У НДЕІ Мінекономіки член спеціалізованої ради із захисту докторських та кандидатських дисертацій; доцент, професор кафедри

макроекономіки та державного управління
Київського національного економічного університету, член спеціалізованої ради університету із захисту докторських та кандидатських дисертацій

- 1986** Одержав бронзову медаль ВДНГ СРСР за розробку методики впровадження у виробництво результатів наукових досліджень з економічних проблем на державному рівні
- 1991** Захистив дисертацію в Інституті економіки АН України на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: “Народногосподарське планування в умовах ринкової економіки”
- 1991 – 2003** Завідувач відділу журналу “Економіка України”
- 1993** Присвоєно вчене звання професора із спеціальності організація управління, планування і регулювання економікою
- 1996 – 2000** Заступник завідувача відділу аналізу та прогнозування соціально-економічного розвитку Служби Прем’єр-міністра України
- 1997** Присвоєно почесне звання заслуженого економіста України

- 1999**   Обраний членом-кореспондентом Української академії аграрних наук Відділення економіки
- 2002**   Обраний дійсним членом (академіком) Української академії аграрних наук Відділення економіки

**Basic dates of life both scientific and practical activity
of academician Ukrainian Academy of Agrarian Sciences
Bronislav Yakovych PANASIUK**

- March 10, 1935**   Was born in country family in Lozna village
former Ulanovskiy (now of Khmel'nitskiy) area
on Vinnyichyna
- 1944 – 1954**   Studied in Lozna secondary school
- 1954 – 1958**   Studied in the Kiev financial and economic
institute (nowadays Kiev national economic
university) and has received professional
speciality of the economist
- 1958**   Inspector of Sil'gospbank's Smila bureau
in Cherkas'ka oblast
Senior inspector of Sil'gospbank's Cherkasy
oblkontora
- 1958 – 1959**   Representative of Sil'gospbank's
Korsun-Shevchenkisky bureau in Cherkas'ka
oblast
- 1959 – 1962**   Teacher of Gorokhov agricultural technical
school in Volynska oblast

- 1962 – 1979** Economist, senior economist, main economist, Ministry of Agriculture's Department manager
- 1969 – 1971** Studied in post-graduated course (by correspondence) at the Ukrainian Agricultural Academy in Kiev
- 1971** Has protected the dissertation in the Ukrainian Research Institute of Economy and Organisation of Agriculture by name O.G. Shlikhtera for reception scientific degree of candidate of economic sciences on theme: "Profitability of manufacture of milk and way of it increasing"
- 1973** The order "Mark of Honour" is awarded
- 1974** Bronze medal of EEPE USSR has received
- 1979 – 1996** Head of section of perspective planning, assistant of the head of the department of the forecasts social-economic development of Gosplan of Ukraine, and then Ministry of Economics of Ukraine
- 1982** Awarded with a medal "In Memory 1500 Years of Kiev"
- 1985 – 2006** Member of the specialised council on protection of the doctors' and candidates' dissertations at SIS of Ministry of Economics;

The senior lecturer, professor of faculty macro-economy and state management of the Kiev National Economic University, member of the specialised council of university on protection of the doctors' and candidates' dissertations

- 1986** Has received a bronze medal EEPE USSR for development of technique introduction in manufacture of results of scientific researches on economic problems on the state level
- 1991** Has protected the dissertation in Institute of Economy AS of Ukraine for reception of scientific degree of the doctor on economic sciences on theme “ Economic planning in conditions of market economy”
- 1991 – 2003** Manager of department of magazine “Economy of Ukraine”
- 1993** The scientific rank of the professor on a speciality organisation of management, planning and regulation of economy is appropriated
- 1996 – 2000** Assistant of department manager of the analysis and forecasting of socio-economic development of a Service of the Prime Minister of Ukraine
- 1997** The honourable rank “Deserved Economist of Ukraine” is appropriated

- 1999** Elected the member-correspondent
of the Ukrainian Academy of Agrarian Sciences
(Branch of economy)
- 2002** Elected by the valid member (academician)
of the Ukrainian Academy of Agrarian Sciences
(Branch of economy)

**Загальний погляд на виробничу і наукову діяльність
академіка Б.Я. Панасюка:**

- в цілому, якщо поглянути на його діяльність як професора, то він пройшов шлях від студента планового факультету Київського фінансово-економічного інституту, де одержав спеціальність економіста, до заступника завідувача відділу аналізу і економічного прогнозування Кабінету Міністрів України Служби Прем'єр-міністра України (в службовій діяльності) та від аспіранта до доктора економічних наук, професора, академіка Української академії аграрних наук (в науковій діяльності), удостоєний звання заслуженого економіста України;
- праця у сфері державного управління: працівник банківської системи в Черкаській області, в тому числі керуючий Корсунь-Шевченківським сільгоспбанком (1958-1959); Міністерство сільського господарства України (1964-1979); Держплан України – Міністерство економіки (1980-1995); Кабінет Міністрів України (1996-2000). В першій половині 2000 р. залишив державну службу, якій віддав 46 років, і зосередився на науковій роботі;

- праця у сфері наукової і педагогічної діяльності: викладач Горохівського сільськогосподарського технікуму на Волині (1959-1962); навчання в аспірантурі Української академії сільського господарства (1969-1971); доцент, професор Київського національного економічного університету (колишній Київський фінансово-економічний інститут) з 1979 р. до теперішнього часу. Має наукові звання: кандидат економічних наук з 1971р., доктор економічних наук з 1991р., професор з 1993р., заслужений економіст України з 1997 р., академік УААН з 2002 р.

За період трудової діяльності одержував державні відзнаки, їх не так багато, але вони за особисті конкретні і визнані роботи у виробничій та науковій діяльності:

- орденом “Знак Пошани” нагороджений за розробку методики внутрігосподарського розрахунку і її впровадження в усіх колгоспах та радгоспах, що позитивно вплинуло на розвиток сільського господарства в Україні в 1973 р.;

- бронзову медаль ВДНГ СРСР одержав за розробку методики впровадження у виробництво результатів наукових досліджень з економічних проблем на державному рівні у 1986р.;

- почесного звання заслуженого економіста України в 1997 р. удостоєний за особистий внесок у методологію і практику прогнозування, державного регулювання економічних процесів та макроекономічних характеристик національної економіки.

ОСНОВНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХНЯ ЗАВЕРШЕНІСТЬ

Професор Б.Я. Панасюк відомий своїми роботами в різних галузях макроекономіки, управління, прогнозування і планування, аналізу, структурних зрушень економіки та її окремих галузей. Основні сегменти наукової діяльності окреслюються в наступні самостійні напрями:

1. Методологічні, методичні і практичні основи внутрігосподарського розрахунку в сільськогосподарських підприємствах. Розроблено методологічні й методичні основи ведення внутрігосподарського розрахунку, централізовано виготовлено та надіслано усім колгоспам і радгоспам країни спеціальні розрахункові чеки, а також форми госпрозрахункових завдань для внутрігосподарських підрозділів, у яких передбачалася можливість здійснення розрахунків їхнього виконання та проведення аналізу позитивних і негативних результатів з визначення оплати праці та заохочення працівникам кожного виробничого підрозділу.

2. Досліджено і науково обґрунтовано диференціацію закупівельних цін відповідно до зональних особливостей регіонів, у яких виробляється тваринницька продукція, зокрема молоко і продукти його переробки. Наукові дослідження і результати з цієї проблематики вміщено у кандидатській дисертації на тему: “Рентабельність виробництва молока і шляхи її підвищення”, захищеній у 1971р.; у статтях “До питання закупівельних цін на молоко в поліських колгоспах України” (зб. “Рентабельність сільськогосподарського виробництва і ціноутворення”. – К., 1968); “Собівартість продуктів тваринництва в колгоспах республіки” (зб. “Сільськогосподарська інформація”. – 1970. – № 1); “Закупочные цены и специализация” (журн. “Экономика сельского хозяйства”. – 1973. – № 7) та у монографії “Економіка виробництва молока”. – К., 1976.

3. Сформовано механізм макроекономічного прогнозування і планово-економічного регулювання в умовах ринкової економіки, який у сукупності ґрунтується на науково-теоретичних положеннях методології, методики та організації планування, обґрунтування системи регулювання для умов перехідного періоду до ринкових відносин і визначення напрямів формування основ індикативного планування. Розрахунки на основі розробленої моделі прогнозування динаміки ВВП дали досить високе наближення до реальних результатів протягом 1995-2000 рр., здійснено прогноз динаміки ВВП на 2005, 2010, 2015 р. Методологічне і методичне визначення та застосування державного регулювання, прогнозування та індикативного планування в умовах ринкових відносин подається в праці “Вибрані твори”, т. 1. – К., 2003.

4. Досліджено доцільність з'єднання промисловості і сільського господарства в Україні. Доведено, що розвиток сільського господарства в Україні, як і в інших країнах, не може бути ефективним без з'єднання його з переробною промисловістю і торгівлею. Адже створена додана вартість безпосередньо в сільському господарстві переважно реалізується у переробній промисловості і торгівлі. В такому разі відтворювальні процеси в галузі сільського господарства затухають.

5. Вивчено та внесено пропозицію щодо природно-економічного районування і його ролі в територіальному плануванні. Матеріали досліджень викладено в працях: “Природно-економічне районування і його роль в територіальному плануванні”, (журн. “Економіка Радянської України”. – 1990); “Територіальне планування і вдосконалення принципів районування” (УкрНІНТІ. – Вип. 17. – К. – 1989); “Природно-економічне районування республіки і його роль в територіальному плануванні” (журн. “Економіка України”. – 1990. – № 7).

6. Вперше узагальнено і показано економічну політику, здійснювану владою за роки незалежності – 1991-2000 рр. На конкретних матеріалах і розрахунках дано характеристику не тільки соціально-економічних процесів з негативного боку, але й показано їхні реальні позитивні характеристики, що і

справджувалося. Матеріал викладено у праці “Економічна політика в Україні наприкінці ХХ століття”(К.: Новий друк, 2002. – 50,0 друк. ар. – 744 с.).

7. Досліджено стійкий взаємозв'язок розвитку суспільства і природничих процесів. Саме в цьому напрямі вчений започатковує фундаментальні дослідження закономірностей відносин людського суспільства і навколишнього світу. Наукові дослідження з проблематики подаються у працях: “Основи ідеології суспільного життя” (журн. “Економіка України”. – 1999. – № 12); “Вибрані твори” (К., 2003. – С. 419-449).

8. Одержано результати щодо вдосконалення фінансово-кредитних відносин у перехідний період до ринкової економіки. Відстоювання зниження податкового тиску і здешевлення кредитів саме в перехідний період реальних ринкових відносин. Результати досліджень подаються у працях: “Державний бюджет: політичні дискусії та наукові основи” (журн. “Банківська справа”. – 1995. – № 6); “Податки як дзеркало економічного і політичного стану країни” (журн. “Банківська справа”. – 1997. – № 5); “Податковий кодекс – барометр становища в суспільстві” (журн. “Економіка України”. – 2002. – № 12).

9. Науково обґрунтовано реальний соціально-економічний стан України напередодні здобуття нею незалежності. Матеріали висвітлено в працях: “Україна на шляху до ринку” (журн. “Інформатика і ринок”. – 1993. – № 2); “Деякі аспекти сучасного розвитку села в умовах його індустріалізації” (журн. “Економіка Радянської України”. – 1987. – № 9). Ще у 1992 р. вчений оприлюднив п'ять проблем, з якими зустрінеться український народ на початку своєї незалежності. Серед них перевищення зменшення населення над народжуваністю; брак енергоресурсів; старіння основних фондів; проблеми в сільському господарстві; погіршення зовнішнього середовища. Ці проблеми так і залишаються нерозв'язаними.

10. Наукова і практична участь в адаптації міжнародних стандартів національного рахівництва (СНР) для країн з перехідною економікою, а саме України. Наукові дослідження викладено в працях: “Національний продукт:

теоретичні основи визначення” (журн. “Економіка України”. – 1992. – № 8);
“Система національних рахунків як модель економічного обороту” (журн.
“Економіка України”. – 1993. – № 1).

Усі ці напрями наукових досліджень знайшли відображення в більш як 130 публікаціях, з яких 106 – наукового і 8 – навчально-методичного характеру, а також у 16 публіцистичних статтях.

Серед публікацій автор на цей час має 12 особистих монографій з проблем національної економіки та історико-політичного життя країни. За станом на середину 2007 р. серед них:

1. Економіка виробництва молока (окремі розділи). – К.: Урожай, 1976. – 87 с.
2. Планування: становлення і розвиток. – К.: Наук. думка, 1990. – 164 с.
3. Прогнозування та регулювання розвитку економіки. – К.: Поліграфкнига, 1998. – 303 с.
4. Фінансове забезпечення розвитку сільського господарства України / УААН. Ін-т аграр. економіки. – К., 2000. – 42 с.
5. Державне регулювання економікою / УААН. Ін-т аграр. економіки. – К., 2001. – 58 с.
6. Економічна політика в Україні наприкінці ХХ століття. – К.: Новий друк, 2002. – 744 с.
7. Вибрані твори / ДОД ІАЕ, УААН. – К., 2003. – Т. 1. – 490 с.
8. Актуальні проблеми економіки України. – К.: Аграрна наука, 2004. – 82 с.
9. Державна планова система України: історія становлення і розвиток / Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2005. – 410 с.
10. Я – економіст. – К.: Аграрна наука, 2005. – 400 с.
11. Помаранчева революція і українське відродження / Київ. нац. екон. ун-т. – 2005. – 175 с.
12. Вибрані твори. – К.: Аграрна наука, 2007. – Т. 2. – 252 с.

Усі науково-історичні і філософські праці професора Б.Я. Панасюка висвітлюють певні пласти життєдіяльності українського народу в ХХ і на початку ХХІ століть. Зокрема, сімдесятирічне директивне управління і застосування з цією метою планової системи; здобуття незалежності і помаранчеві події; труднощі соціально-економічної політики держави після здобуття Україною незалежності; методологія прогнозування і державного регулювання в умовах ринкових відносин; реформування аграрного сектора економіки; проблеми фінансів, кредиту, бюджету в умовах ринкових відносин; історія покоління українців комуністичної доби, інші проблеми.

ПОКОЛІННЯ ВТРАЧЕНОГО ДИТИНСТВА

Дитинство майбутнього вченого було скупим на властиві дітям радощі внаслідок війни і розрухи, голодних років та жорстокості оточуючої дійсності, молодість же скривджена відсутністю реальних можливостей для реалізації своїх здібностей і прагнень. На життєвій ниві довелося покладатися винятково на свої сили, знання та селянську терпимість і винахідливість.

Батьки, Панасюк Зінаїда Харитонівна 1914 р. народження і Панасюк Яків Тарасович 1915 р. народження, одружилися десь у двадцятирічному віці, у них народилося троє дітей. Сталося так, що після війни 1941-1945 рр. батько не повернувся до сім'ї, а осів у своєму рідному с. Павлівка Іллінецького району Вінницької області. Мати народилася в с. Лозна колишнього Уланівського (тепер Хмільницького) району, там вона прожила все життя, як і її батьки та всі прабатьки. У 2004 р. матері виповнилося 90 років, вона ще добре себе почувала, лише ноги погано слухалися від минулої колгоспної праці. У 2005 р., на 92-му році життя, її не стало. Дівоче прізвище матері Наконечна, її батько Харитон Гордійович – місцевий житель з простих

селян, мати Ярина – також місцева селянка, але із заможної сім'ї. В сім'ї Броніслав був старшим, за ним – брат Борис, сестри Олена та Галя.

Рік народження вченого згідно з гороскопом – рік кабана. На думку астрологів, ця тварина символізує добру волю, оптимізм і прогресивність. Наділені такими рисами особи доброзичливо ставляться до людей. Навіть до тих, які на це не заслуговують і можуть у відповідь продемонструвати негативні помисли і дії. Характерними рисами для людей, народжених у рік кабана, аналітичний склад розуму, м'який характер, здатність адаптуватися до всього нового і незвичного. Всі ці особливості не запорука для прямої життєвої лінії, а тому життєва дорога встелялась багатьма ритвинами і хвилястостями.

У своєму житті кожна людина від чогось залежна. Існує особлива залежність, яка нерідко межує з рисами рабства. Є різні раби: один – раб людини, а інший – раб долі. Відомий російський письменник писав, що навіть із двох друзів завжди один раб іншого, хоча здебільшого жоден із них у цьому не зізнається. Вчений Б.Я. Панасюк – раб долі. Він у недалекому минулому ще не усвідомлював, що був не слабою людиною, яка не здатна пережити розбурхане море людського горя, не злякали його страшенні хвилі і бурі, адже він, як і всі його ровесники, був народжений і формувався серед штучної соціальної стихії майже всього ХХ століття, а тому йому вдалося устояти в її, здавалося, безкінечності.

Для підкріплення сказаного нагадаємо лише один суттєвий факт. Рік 1935, коли майбутній професор народився, був знаменитим тим, що для його покоління нагадали про цінності, які його, як і всіх ровесників, очікують у майбутньому – в Радянському Союзі, до якого входила на той час їхня батьківщина: було введено кримінальну відповідальність для дітей з 12 років, до яких могла застосовуватися і смертна кара.

Не випадково з малих літ треба було опановувати методи захисту від жахливого зовнішнього світу, як це робили з часів татарського нашествия старші односельці, його діди і прапрадіди. Треба було діставати харчі, паливо та ще щось продати для придбання одягу і взуття, остерігатись охоронців, здирників

податків, щоб хтось щось не вкрав і не спалив, без дозволу подивитись у клубі німе кіно, сходити і хоча б подивитись на вуличні танці старшої молоді. Скрізь треба було остерігатись і кожна дитина була раденька, що за цілий день її не прогнали з поля під час збирання колосків чи заготівлі сіна для корови, не виштовхали з клубу через відсутність дозволу дивитися учням кіно ввечері, не застукали біля дівчинки, з якою принишкло розмовляв під вербою чи десь у холодному закутку.

За якимись законом і відчуттям дітвора того покоління навчилася завжди і своєчасно зникати, коли з'являлася радянська міліція чи німецькі жандарми. Особлива недовіра була до місцевих поліцаїв і старост, які били дорослих і дітей. Треба було мистецьки викручуватися, аби каральна машина не скалічила фізично і духовно, засилаючи до тюрми чи в копальні. З цього погляду не дивно, коли щодо українців з посмішкою говорять про їхню ментальну рису “істинного українця”: думати одне, говорити друге, а робити третє, при цьому постійно тримаючи “дулю в кишені”, попереджаючи тихо гнобителів, що рабом українець не буде.

Мала батьківщина професора розташована далеченько від центральних шляхів. У пору його дитинства з настанням осені чи весни добратися до райцентру будь-яким транспортом, іноді навіть кіньми, практично було неможливо. Пішки і лише вибраними знайомими стежками вздовж берега річки Снивода, яка впадає в Південний Буг, тримався зв'язок населення багатьох глибинок центрального Поділля із зовнішнім світом. Такі природні та невлаштовані важкі часи дитинства відклалися у пам'яті більшості дітей на все життя.

Неймовірна скрута в усьому породжувала вперте бажання будь-що вибратися з такого пекла. А думка про нездійсненність цього прагнення доводила до лихоманки. Як згадує вчений, захисна реакція виробилася таким чином, що більш комфортно він себе відчував лише там, де з'являлася можливість швидко добратися до будь-якого транспорту – автобуса,

електрички, поїзда. Інстинкт захисту і виживання формувався з дитинства під дією оточуючих реальних подій.

Усьому цьому була причина – не іграшкова, а реальна війна в дитячі літа і породжена нею суцільна небезпека навкруги. Змолоду батьки частенько змінювали місця роботи. У вересні 1941 р. він мав розпочати навчання в с. Журавне, розташованому недалеко від володінь знаменитої Уладово-Люлинської селекційної станції. Але розпочалася війна. Гітлерівці бомбили залізницю, відступали знесилені і пригнічені наші війська. Точилися нічні повітряні бої. На схід прямували біженці, переважно військові і службовці, які підлягали офіційній евакуації. У їхній оселі зупинилися знайомі, яких також називали біженцями.

Було страшно і невизначено. Вирішувалося питання: евакуюватися чи залишатися там, де застала війна? Існувало ще два інших варіанти. За одним з них можна було їхати до с. Колибабинці того самого району, в якому жили бездітні сестра діда з чоловіком, за іншим – вирушати до маминого батька у с. Лозна. Сумнів розвіяв саме мамин батько, Харитон Гордійович. За його вимогою наша чимала сім'я повернулася до Лозни, де раніше народився майбутній вчений. З цього села пройшов шляхами свого важкого дитинства, яке нагадує про себе не сонячними кольорами упродовж усього його свідомого життя.

Село Лозна розташоване за вісім кілометрів від стародавнього селища Уланів. А останнє – вздовж шляху Житомир – Бердичів – Хмільник – Вінниця. Лозні “повезло” на кам'янисті пагорби. Їх омиває річечка, яка спочатку навпіл розділяє село, а потому далі впадає у Сниводу, а та – у Південний Буг. По обох берегах річечки у селі ростуть верби і кущі калини, розкинулися невеликі сінокоси для заготівлі сіна худобі, за ними – сільські городи на чорноземі, а далі, уже біля дороги, розташовані хати селян. Змалку, як згадує вчений, у річці прали білизну без мила. Проте нікому не дозволялося замочувати тут коноплі, вирощувані в більшості присадибних господарств, хоча готове полотно вибілювали в прибережній річковій воді.

Вода в той час у річці була прозорою, в ній водилося багато дрібної риби та в'юнів. Хлопчаки виловлювали їх спеціальними кошами. Правда, в'юнів ловили і руками після доброго теплового дощу, коли вода розливалася на невеличкому лузі, вкритому густою травою і рогозою. З часом не стало вже тієї краси на річці, навіть улітку від неї віє холодом і затхлим повітрям. Річка брала свій витік у високих пагорбах за селом, де було багато озер. Вода з них поступово наповнювала річку. Після проведення свого часу на тій території меліоративних робіт з метою збільшення площі орних земель було втрачено воду в озерах, обміліла річечка: води надходило в неї все менше і менше. Деякі господарі села збудували майже на її берегах приміщення для утримання тварин. Чисту воду закаламутили гній, сеча. Зникли у річечці не лише в'юни – жаб не стало. Нині гнилу і каламутну воду навіть качки та гуси обминають.

Поряд із селом ліс, в якому росли дубові і грабові дерева, видавався для кожної дитини чимось таємничим, бо кожна йшла туди мовби в казку. Кругом ще відносно молоді дубові і грабові дерева, духмяно повіває приємним смаком від грибів, що росли майже під кожним деревом, а що вже суниць, то їх можна було їсти і їсти. Переважали гриби польські та сиріжки, зрідка траплялись білі гриби і моховики. Неповторний запах папороті, грибів і суниць серед дубів та на галявинах, згадує професор, супроводжує його все життя. Адже сиріжка і польський гриб мають свої властиві запахи.

Нерідко, як мрійливо згадує вчений, вся ця соковита неповторна жива природа постає перед зором у вигляді картини, красивішої за яку не вдавалося побачити ніде. Навкруги рослинність була соковитою, чистою і свіжою, бо під час війни і після неї ліс охоронявся, аби не рубали дерев на паливо, худоба також там не випасалась. Тому хоча селяни не мали будь-якого палива, однак не всі, особливо дорослі, наважувалися йти до лісу, щоб знайти хоча б якусь засохлу деревину для домашніх потреб. Узимку, і тільки в нічні години, щось можна було вкрасти, а влітку туди ходили тільки діти.

Великою трагедією для всього населення, особливо дітей, стало панування німецьких загарбників. Воно перетворило людей ще в більших рабів, ніж були

до цього. Дитячими очима вони бачили багато страховищ, зовсім для них незрозумілих. Боротьба за виживання у скрутні часи війни і повоєнні роки формувала особливий характер сільської людини з малих літ.

З початком німецької окупації, коли ще влади як такої на перших порах не було, селяни розтягували все майно колгоспів і, як пригадує вчений, йому, семирічному хлопчиську, вдалося привести додому велику вівцю. Мали м'ясо, ще й нарobili свічок для освітлення. Прямо повезло! Німці відновили колгосп і всі селяни в ньому працювали безплатно. Діти за змогою забезпечували домашнє господарство. В той важкий час, наприклад, майбутній професор збирав колоски, готував корм і годував свиней у себе вдома, а вночі узимку разом зі старшими однолітками ходив у поле за соломою чи до лісу за деревиною для опалення житла.

Німецька влада не ліквідувала колгоспи, бо вони відповідали завданням їхньої політики. Поряд з головою колгоспу до керівництва сільськими територіями прилучили і старосту села із місцевих селян. Що не кажіть, а Гітлер, як і відомий вождь усіх народів, добре вивчив методи утримування селян у покорі. Німецьке поневолення було страшним, хоча не всі це розуміли, приймали дійсність за норму. Гітлерівці використовували у своїх загарбницьких інтересах і релігійні вірування народу, граючи на духовних цінностях людей, у тому числі і дітей.

Оскільки в окупованому загарбниками селі залишилися різного віку жінки, а з чоловіків – лише діти і діди, процес виживання залежав від кмітливості та працездатності його учасників. Переважно свій час усі люди віддавали на добування харчів, вогню, палива, ведення власних господарств, знаючи наперед, що плоди їхньої праці належатимуть їм, якщо не перехоплять справжні володарі всього і всіх – гітлерівці чи схожі на них співвітчизники.

У восьмирічному віці майбутній мислитель відповідав за тепло у хаті взимку. Оскільки таким теплом оселю міг забезпечити тільки ліс, що починався майже від села з дубової посадки, там багато дітей днювали. Проте найбільше, на що можна було розраховувати, – гілки від дерев, які заготовляли для

опалення німецьких установ у селі та деяких потреб колишнього колгоспу, що слугував уже німцям. Правда, була змога проявити ініціативу – залазити на великі дерева і ручною пилкою зрізувати гілки та доставляти їх додому. Однак така сміливість межувала з ризиком: лісники, підібрані німецькою владою з місцевих жителів, відзначалися хижістю. Вони в кращому разі забирали у порушника встановленого порядку пилку, яка на той час вважалася великим скарбом. А в гіршому – могли ще й порохувати ребра.

До обов'язків Броника, як його називали домашні та селяни в дитинстві, про дрова для хатньої печі додавалися турботи про корми для корови і свиней (у нас певний час була ще й свиноматка). Влітку заготовляли сіно і різноманітну траву на зиму для рогатої худобини. Доводилося ночами блукати в полі, аби повернутися здебільшого з соломою. Створені запаси зникали ще до настання весни. Інколи вдавалося дивовижними методами добувати і сіно. На Броника і його брата Бориса припадала одна пара зимових черевиків. Якщо хтось із них їх взував, то інший сидів удома босий, а після цього – виходило все навпаки.

Улітку діти теж опинялися в ролі жнивників і годувальників родин. Збиранням втрачених на стерні колосків пшениці чи інших зернових культур доводилося займатися дітлахам і за часів німецької окупації, і в повоєнний радянський період. Колоски складали у торби. Вдома їх обмолочували. Одержане зерно мололи, як правило, на жорнах вручну. Не всі мали такого домашнього млина, а тому виручали сусіди. З борошна випікали духмяні коржі, бувало що й з маком. На голодуху все їстівне здавалося казково смачним. Почуття насолоди від тієї їжі не стерте в пам'яті до цього часу. Можна зрозуміти, чим керувалася німецька влада, а вже після війни – радянська, категорично забороняючи збирати колоски, які неминуче гинули у полі.

Формально і перші, і другі вважали таке очищення полів крадіжкою зерна, стимулюванням ледарів. Насправді обидві влади засвоїли принцип: напівголодних людей легше тримати в покорі. Дійсно, за радянських часів зерно на зароблені трудодні видавали колгоспникам тільки після жнив та

виконання першої заповіді перед державою, тобто – плану хлібозаготівель. На трудодень припадало 100-150 г зерна, а за рік можна було виробити найбільше 270-300 трудоднів. З цього видно, що колгоспник хлібом лише бавився, а виживав на картоплі.

Для охорони колосків кожна влада призначала наглядачів з місцевих селян. Вони об'їздили поля верхи на конях. Мали гарні канчуки, щоб лякати і дітей, і дорослих, які опинилися на стерні. Заради справедливості треба сказати, що до цієї ганебної функції карателів далеко не всі вершники з канчуками ставилися відповідно до інструкції. Дехто з них брався за невдячну справу, щоб захистити селянських дітей, не допустити розправи над тими, кого на пошуки колосків у стерні вів голод.

У духовній сфері більшовики, на перший погляд, перемогли в ідеології – місце церкви в селах зайняли партійні осередки, на підприємствах – парткоми, в районах – райкоми партії. Саме туди зверталися всі скривджені чи звинувачені, там партійці одержували своє за всі провини. Партійні секретарі, врешті, намагалися замінити духовних пасторів. Навіть у часи переходу нашої країни до демократичного устрою люди нерідко відчують потребу в партійних органах, які, переконані оптимісти, захистили б їх від ринкової сваволі. Якщо в широкому плані розглянути економіку, культуру і соціальну сферу радянських часів, то там перемоги ідеології не сталося, повний розвал комуністичної імперії поставив хрест на її очікуванні.

Немає сумніву в тому, що через тодішні середньовічні погляди люди перебували в полоні своїх малих батьківщин. Не треба думати, що жах батьків, які пережили революцію, громадянську війну, сталінські репресії й голодомори, не передавався молодому поколінню, яке було також кинуте в пашу найстрашнішої війни в історії людства. Їхні діди, батьки і вони жили в змішаній атмосфері минулого, сучасного, яка їх оточувала після 1945 р.

Світанок юності вченого, як і багатьох інших його ровесників, був туманним, холодним. Спартанські взаємини в сім'ї, як і в багатьох родинах його села, своїм корінням входили в далекі часи скіфів та інших народів, які

населляли Поділля. В подальшому землею цього краю кочували татари, поляки, німці і більшовики. Місцевість, якою робили набіги татари, називали “чорний шлях”. Недарма писав Ніцше: “Тривалі і великі страждання виховують в людині тирана”.³ Минулі страждання у тодішніх однолітків-земляків сформували якийсь містичний жах, ототожнюваний з малою батьківщиною. Кожна молода людина навіть у снах бачила, тужила і мріяла про свою малу батьківщину, але намагалася влаштувати своє життя подалі від неї.

До місць свого народження і дитинства у вченого сформувалися та зберігаються донині подвійні почуття: поряд з відчуженням одночасно відчувається якесь глибоке природне тяжіння до колиски своїх предків. Все життя його супроводжували чари подільської природи: першокласний чорнозем, старі і молоді дубові ліси навколо сіл, гриби, лісові суниці й рогоза на долівці зелених свят. Така краса вилилася в літні липневі серпанки, запам’яталася запахом дозрілого кропу з огірками. Все це перепліталось з тривожною юністю, з її бентежними невловимими мріями, які завжди приваблювали вченого у своїх роздумах про минуле, сучасне і майбутнє.

Поглядаючи на минуле з височини прожитого, можна сказати, що життєвою нивою майбутній вчений йшов важко, мов би босими ногами ступав на стерню низько скошеного жита. З дитинства навкруги життєва нива була зіткана з колючок та чорних ниток і лише зрідка проглядалось червоне та біле мереживо.

Тодішня епоха ламала не тільки дітей, деформувалася відповідний розум української нації, яку іноді ми самі не можемо заподіяного збагнути. Все це відбувалося не тільки фізично, але і морально. Покоління українців радянської доби пройшли через такі випробування, які б могли знищити цілі народи цивілізованої Європи. Українці ж вистояли. Але якою ціною? Фізично розплачується за недолю батьків теперішнє молоде покоління. Хоча нині за всіх існуючих у нашому бутті негараздів їм дещо легше йти в люди, ніж одноліткам людей похилого віку військової доби у пору їхньої молодості.

ВЧИТИСЬ БУЛО ВАЖКО І ЦІКАВО

Весь період ХХ століття ще до кінця не осмислений філософами, істориками і літераторами, відсутній загальний погляд на події, від яких здригався світ. Навіть з кінця першої половини століття навчання селянських дітей було надзвичайно складним: відголос страшенної війни, під час якої виростали ці діти, повоєнна скрута для всіх селян, голод 1947 р., відбудова промисловості і вижимання соків з сільського господарства та селян. У сім'ї Броник був основним і в шкільний період єдиним помічником. У його обов'язки впродовж усього шкільного навчання входили всі селянські турботи: доглядати за меншими; влітку і взимку забезпечувати сім'ю паливом; заготовити сіно для корови на зиму; годувати свиней; вся праця на городі – садити, обробляти і збирати вирощене. Починаючи з сьомого класу влітку працював їздовим у колгоспі – боронував, коткував, цілодобово возив снопи до молотарки, тоді пізнав непереборну силу сну для людини перед сходом сонця.

Розпочав навчатися у школі у 1944 р., коли ще не скінчилася війна. Навчання було скрутне, важке і сіре, бо писали на сірому папері з мішків для міндобрив, які надходили з Німеччини, за чорнило слугували сік бузини та різноманітні кольорові соки, зокрема з столових буряків. А букваря майбутній вчений бачив тільки один раз, потримав його в руках і на цьому все скінчилося. Дали тоді букваря одного на трьох і йому випало взяти його додому першому, але ввечері дівчата-однокласниці уже забрали і більше він ніколи цього підручника не бачив.

У шкільні роки Броник не знав ні умов для розваг, ні належної уваги, від якої формується дитяча душа і додає впевненості. Постійна фізична праця, адресована швидше м'язам дорослої людини, залишала нерідко для навчання

лише нічний час. Вчений переконаний, що багато здібних селянських дітей через це себе не реалізували, завдавши цим величезної шкоди собі, сім'ї і державі.

Дітей у селі супроводжувала постійна і виснажлива фізична праця. Її умовно можна було розбити на три складові: домашнє господарство, колгосп, школа. Починалася вона з турбот по домашньому господарству. Воно у селах складалося з проблем: де відсутній газ, немає іншого палива. Мінусів, як дерев у лісі. У тому, що поряд з селом. Туди, зібравши у невеликий гурт хлопців і дівчат, йшли за порятунком узимку навіть уночі, коли закінчувалися запаси деревини для обігріву.

Вранці, не доспавши, треба було готувати корми для домашніх тварин, встигнути нагодувати їх і вчасно опинитися в школі. А там, у класі, слід читати, писати, одержувати оцінки, засвоювати нові теми. Ніколи не виникало бажання вивчити урок так, щоб одержати високу оцінку. Просто вчив той або інший предмет. І все. У своїх спогадах вчений стверджує, що інертність, пасивність у навчанні посилювали важкі умови життя сільських школярів. Промені надії одержували учні від молодих учителів – Євгенії Михайлівни Кузьменко, Поліни Михайлівни Костенко, Марини Демидівни Гулько та інших.

Покоління учнів та їхніх учителів потрапило під важке колесо радянської епохи з голодними роками, війнами, тривожними післявоєнними п'ятирічками. Проте, завдячуючи ентузіастам-педагогам, були і світлі часи в шкільних роках, які потому, навіть через багато років, напливали теплими спогадами, підтримували у важких ситуаціях.

Значну частину часу чимало учнів віддавали не стільки урокам, як співу, танцям і виявленню акторських здібностей, зокрема у постановці спектаклю "Богдан Хмельницький". Як пізніше згадує професор, для інтелектуального розвитку в майбутньому участь у співочому, танцювальному і драматичному гуртках, мабуть, дали йому найбільше з тих предметів, які довелося вивчати в

шкільні роки. За прищеплені елементи самобутнього мистецтва він приносить шану своїм вчителям Дмитру Івановичу Кучеруку, Миколі Васильовичу Петренку

і Миколі Васильовичу Царуку. Через старовинні пісні і танці, вишиванки та позичені у селян старовинні розквітчані пояси встановлювався ланцюг зв'язку з його пращурами, що прищеплювало молоді любов до своєї батьківщини, надихало на боротьбу за відновлення величі української нації. Саме мистецтво багато в чому допомагало йому оволодіти широкими знаннями і стати дослідником.

У ті дні часто-густо не було крихти хліба в хаті і в торбі, з якою учні ходили до школи. Як з пісні не викинеш слова, так і з минулого – пам'ять про дні, які не пішли у небуття. Та все ж зі шкільної пори частіше повертаються яскраві сторінки. Одна з таких сторінок – радість маленьких відкриттів, здебільшого негативних, під час наукових досліджень у гуртку юних натуралістів, хоча все тоді робили ще за “теорією” Т. Лисенка.

Вчений висловлює тверду думку про те, що жорсткий спосіб сільського життя і не тепличні тут умови для навчання, які стали по-справжньому випробувальними у повоєнний період, загартовували дітей селян фізично, робили їх вольовими і винахідливими. Випускники сільських шкіл поступалися за рівнем знань вихованцям навчальних закладів великих міст і навіть містечок. Однак діти з сільським корінням могли похвалитися сильною волею до подолання перешкод і досягнення мети, бажанням і вмінням багато працювати фізично та розумово одночасно, виявляти за складних ситуацій риси, якщо не талант, прагматиків. Саме наше молоде покоління масово заселяло спустошені війною міста, поповнювало там робочу силу на заводах, фабриках і будовах, одночасно навчаючись на робфаках, в училищах, технікумах і вузах. Міські діти таких ритму і напруги не витримували – це було під силу лише селянським дітям.

А діти міст, навіть обдаровані від природи, одержавши добротну освіту, нерідко втрачали всі свої переваги через лінощі, невміння і небажання працювати до сьомого поту. Зверхність і зазнайство виникають не у тих, хто трудиться по-чорному. Тільки такі знають ціну досягненням і свої справжні можливості. І саме вони з роками доростають до державних лідерів і видатних людей країни, як практично і сталося в нашій країні у перші роки її незалежності.

Сільське життя, як, до речі, і міське, було для дітей покоління війни за недобудованого соціалізму не медом, таким воно залишилось і надалі. В цьому банально проста причина: дітей воєнного покоління формувала одна система, а опинилися вони зовсім в іншій. Особливістю було те, що їх виховували не аргументами й фактами, а погрозами і заборонами. В нових, так званих ринкових умовах подібне виховання шкодило і його не сприйняли.

У післявоєнний час було важко вступати до вищих навчальних закладів, оскільки держава віддавала перевагу робітничим професіям у промисловості і сільському господарстві. Тоді у випускників сільських шкіл не було паспорта громадянина країни, його можна було одержати тільки з дозволу районних організацій на підставі спеціально визначених документів. Такі документи можна було отримати лише у разі, коли молода людина вступала до вузу, за рознарядкою їхала навчатися у професійно-технічному училищі чи виїздила працювати на шахти або якісь державні будови.

У 1954 р. в Лознянській середній школі було два випускних класи, де налічувалося 54 учні. У перший рік після закінчення школи до вузів вступило навчатися тільки чотири учні, серед яких було три медалісти (срібні), котрих зарахували без екзаменів до вузів, а Броніслав здавав екзамени за повною програмою через відсутність будь-якої медалі. Не вирізнявся в школі ні відмінним навчанням, ні якимись природними особливостями, а був простим сільським середняком, але з величезним бажанням навчатися у вузі.

Коли він розпочав готуватися до вступних екзаменів у вуз, то тільки домашні бачили його силу волі, спрямовану на опанування предметів,

які виносилися на екзамени. В цей час, крім самостійних занять і харчування, він не брався, як було впродовж усіх попередніх років, ні за яку роботу. Учні, що їхав до столиці, який одержав середню освіту, не видали паспорта громадянина країни, не зняли з військового обліку, взагалі не дали дозволу кудись їхати, а натомість виписали повідомлення районного військового комісара про призов до війська на початку вересня 1954 р. Всупереч заборонам того самого року він все-таки попрямував до Києва з великим дерев'яним чемоданом на невеличкій вантажівці “газик” і з крихкою надією вирватися з міцних лещат сільського безправ'я та самостійно освоєним вантажем знань.

У післявоєнні часи в глухих селах ніхто не розумів таких понять, як “фінанси”, “кредит” та “економіка”. Коли стало відомо, що Броник буде навчатися у Київському фінансово-економічному інституті, то односельці зразу ж визначили, що буде касиром. Здав екзамени на факультеті управління економікою промисловості, одержав 23 бали із 25 можливих, здобув таким чином право вважати себе студентом. Коли ж здавав екзаменаційний лист до приймальної комісії, де підтвердили, що він буде зарахований студентом, якась невідома сила заставила його поцікавитися: чи не можна перевестися до факультету, який готує економістів для сільського господарства. Йому тут же дали клаптик чистого паперу і він висловив письмово своє прохання у заяві на ім'я _____ директора _____ інституту. Так _____ вперше, а тепер можна стверджувати і назавжди, повернув себе до аграрної економіки, хоча нерідко надовго відривався від цієї сфери, а потім знову повертався.

Студентське життя, на відміну від шкільного, досить насиченого відкриттями у пізнанні невідомого і відносно конкретною увагою вчителів, здавалося йому, з одного боку, одноманітним, а з другого, – помірно пізнавальним. Усі події, навіть незначні, закарбувалися у пам'яті і, мабуть, потому допомагали йому правильніше орієнтуватися у трудовій і науковій діяльності. Як на його думку, одноманітність студентського життя полягала у тому, що в інститутські роки, на відміну від шкільної пори, він не брав активної участі в гуртках художньої самодіяльності, досить розвинутої саме у тодішньому вищому навчальному

закладі. Весь час на дозвілля віддавав якщо не навчанню, то праці в ім'я заробітку грошей для прожиття.

Перебуваючи в 1956 р. на освоєнні цілих земель Казахстану, студент зрозумів та усвідомив багато істин, досягнув безмежну територію Російської Імперії, довідався про величезну кількість українців у степах Казахстану, але здавалося, що вони мовби і забули про Україну. Вперше і востаннє побачив оспівану поетами та письменниками ріку Волгу. На жаль, у сіру і дощову погоду. З інтересом сприймав інші краєвиди: відроги Уральських гір, річку Урал, місто Уфу. Наче давнім знайомим здався йому Мічурінськ, про який багато чув і читав, з яким було багато пов'язано в період шкільного вивчення ботаніки. Всюди була сіра і не зовсім привітна Росія: навкруги йшли грибні дощі, села були нужденні й неначе здичавілі, як пізніше писав про це російський письменник В. Распутін. Було дуже помітно, що українське село і “русская деревня” – дві великі різниці і навіть поняття не сумісні.

Навчаючись у Київському фінансово-економічному інституті, майбутній вчений ніколи не думав, що вся його науково-викладацька діяльність у майбутньому буде пов'язана з самостійно обраним вищим навчальним закладом, який тепер носить назву – Київський національний економічний університет.

Державна служба в органах влади

Після здобуття вищої освіти Б.Я. Панасюк весь свій трудовий шлях працював у державних органах управління. Він, один із небагатьох відомих вчених, поряд з практичною роботою одночасно віддавав багато сил науковій діяльності, адже кожна дисертацію він писав і захищав, працюючи на державній службі. У ті часи, коли кожна людина була під пильним контролем партії і її осередків в усіх сферах життєдіяльності, подібну наукову роботу можна було здійснювати за умов, покладаючись винятково на власні сили, а також доцільності наукових

досліджень для практики. Ось чому в нього є деякі здобутки для звіту перед своїми односельцями, товаришами і знайомими за більш ніж п'ятдесятирічний період з часу, коли він залишив село, як про практичну, так і наукову діяльність.

Свої професійні знання він спочатку випробовував у банківській системі на Черкащині. Спершу працював інспектором пункту Сільгоспбанку в м. Сміла, але невдовзі, через кілька місяців, його перевели до Черкаської обласної контори Сільгоспбанку з наданням житлової площі.

У Черкаській облконторі Сільгоспбанку займався кредитуванням робіт, які тільки розпочиналися, на будівництві відомого Черкаського водосховища. А точніше – забезпечував кредитними ресурсами процеси виселення з дніпровських плавнів селян, які вирощували високі врожаї овочів, одержували багато кормів, успішно розвиваючи завдяки цьому тваринництво, мали прибутковий рибний промисел. Натомість селянам треба було обживатися на високому березі Дніпра – на першокласних чорноземах. Як говорить учений про тодішнє знайомство з наддніпрянським селом, то воно нагадувало йому наслідки монголо-татарського нашествия: зруйновані затишні селянські садиби, криниці, повітки, замість дерев лише одні пні та снування здичавілих собак і котів, які втратили своїх господарів. Так занапали Дніпро, оспіване народом.

Невдовзі відбулося й чергове його службове переміщення, на цей раз у Корсунь-Шевченківський, на посаду уповноваженого пункту Сільгоспбанку. Це відповідало посаді керуючого невеликим районним банком. Невдовго він там засидівся і за чиєюсь рекомендацією його запросили на викладацьку роботу до Горохівського сільськогосподарського технікуму на Волині.

Майбутнього професора завжди приваблювала наукова робота, оскільки вона спрямовувалася на відкриття нового, досі невідомого, але конче потрібного людям. І взагалі експерименти, пошуки захоплювали його всюди. Тож, вирішивши прилучатися до науки, він влітку 1962 р. відправився з технікуму до м. Києва. Тут, готуючись до вступу в аспірантуру при вузі, в якому навчався (нині – Київський національний економічний університет), провів у напрузі і

хвилюваннях майже два місяці. Проте його надії займатися викладацькою і науковою діяльністю не збулися.

За збігом обставин, можна сказати сприятливих, його запросили працювати у фінансовому управлінні Міністерства сільського господарства України з наданням права вчитися в аспірантурі, але у Київській сільськогосподарській академії. В міністерстві були створені сприятливі умови для наукової роботи. Йому навіть одного разу надали, крім профспілкової відпустки, як виняток, ще й місяць для підготовки наукових досліджень. Це допомогло йому в 1971 р. захистити кандидатську дисертацію.

У Міністерстві сільського господарства було створено надзвичайно сприятливі умови для вивчення економічного стану всіх підприємств галузі. Досить сказати, що річні звіти кожного колгоспу і радгоспу та інших господарств, які надходили до міністерства, надійно зберігалися. Кожен спеціаліст чи науковець мав можливість скористатися цими документами.

Спеціалісти міністерства знали досконало все або швидко могли довідатися про будь-яке господарство України, що підвищувало ефективність управління. Спеціалісти відділу економічного аналізу, собівартості і цін, який очолював Б.Я. Панасюк, сповна використовували технічні можливості лічильних новинок, які тільки тоді з'являлися. Обсяги робіт щоразу виявлялися надто великими, однак усі операції виконували за один-два дні. А скільки нагромаджувалося статистичного матеріалу, результатів перевірок і аналітичних довідок безпосередньо з місць! Це було невичерпне джерело для соціально-економічного аналізу і наукових досліджень. Майбутній учений написав першу свою наукову статтю, яку надрукували в 1963 р. у відомому науково-практичному всесоюзному журналі.

Тут доречно відмітити, що коли після 1991 р. почали входити у ринкові відносини, то спеціалісти міністерства і науковці вимушені були управляти галуззю і здійснювати наукові розробки, спираючись на сумнівні голодні

інформаційні пайки. Проте саме в ті інформаційно забезпечені часи були непереборні труднощі й вони полягали не лише в тому, що не можна було вийти за рамки розмірковувань, оснований на ідеології диктатури пролетаріату. Як не дивно, але спостерігалось ортодоксальне мислення в усьому і навіть деякі переваги не давали бажаного ефекту.

Важливою творчою науковою і практичною справою того далекого часу стало для Б.Я. Панасюка в міністерстві впровадження внутрігосподарського розрахунку в колгоспах України. Методологією, методикою і практикою внутрігосподарського розрахунку він займався з великим натхненням, надіючись, що цей практичний захід дасть кожному з підрозділів великих сільськогосподарських підприємств додаткові можливості для самостійного розв'язання економічних задач. Практичну допомогу у виготовленні і розповсюдженні методик, рекомендацій та організації впроваджувальної роботи надавали йому Т. Ярославська, розрахункових чеків – М. Малюта. Нерідко можна почути, що основи внутрігосподарського розрахунку продовжують ефективно застосовувати сільськогосподарські підприємства, які ще залишилися, і нині в умовах ринкових відносин.

Далі важливе місце у роботі Б.Я. Панасюка посіло вивчення економічного стану колгоспів і, зокрема, відстаючих. Цим господарствам в Україні приділяли багато уваги партійні, радянські і господарські органи. Для виявлення справжнього економічного стану колгоспів здійснювався ґрунтовний, всебічний аналіз усіх сторін їхньої господарської та фінансової діяльності. В цій роботі він брав безпосередню й активну участь.

Як згадує Броніслав Якович про ті часи, як не ламали спеціалісти міністерства і вчені свої голови, не могли винайти радикального засобу для перетворення збиткових колгоспів у рентабельні господарства. Їхні пошуки кращих варіантів розв'язання цієї глобальної для аграрної галузі Союзу проблеми заздалегідь були приречені на поразку, оскільки вони не могли вийти за рамки вже схвалених державою

рішень. Згідно з ними передбачалося перетворення відстаючих колгоспів у радгоспи, де всі збитки покривалися за рахунок державного бюджету, у відгодівельні або інші спеціалізовані господарства. Поряд з цим планувалося поставити на надійні економічні рейки розвиток у відстаючих колгоспах підсобних промислових виробництв, які мали стати прибутковими і знижувати таким чином збитковість основних галузей. Однак, як і слід було чекати, найчастіше спрацьовував механізм перетворення неефективних господарств у радгоспи. Не допомагали таким господарствам ні підвищені державою закупівельні ціни на їхню продукцію, ні конвеєрна заміна керівників, ні інші рятівні заходи.

У 1979 р. Б.Я. Панасюка запросили працювати до Держплану України. Тут він пізнав фундаментальні основи викривленого соціалізму, нерідко у нових і незвичних формах. Зведений відділ народногосподарського плану, який спеціалісти називали політекономічним, фактично перетворився тоді в методологічний, методичний і організаційний центр потужного та впливового державного органу влади.

Багато уваги приділялось науково-дослідним академічним і галузевим економічним установам, які багато в чому допомагали Держплану України. Приємною, хоча і надзвичайно складною, віхою праці у Держплані України стало те, що професор опинився в числі тих трьох працівників, яким за всю історію Держплану України офіційно вдалося в різні часи підготувати і захистити докторські дисертації на матеріалах з тематики діяльності, звичайно, планових органів. Серед них доктори економічних наук Л.В. Черкашин – начальник відділу науки, освіти і культури, Ф.М. Хилюк – начальник зведеного відділу народногосподарського плану, Б.Я. Панасюк – начальник підвідділу перспективного планування, заступник начальника зведеного відділу народногосподарського плану.

Держплан України – Державний плановий комітет завжди посідав провідне, визначальне місце у розробці та реалізації економічної політики держави. Його державні плани враховували ту обставину, що фінансова і соціальна політика,

бюджет, структура економіки, пропорції розвитку й інші задачі нормального функціонування суспільства розв'язувалися на базі прогресу реальної економіки. У свою чергу, її розвиток, як і соціальної сфери, визначався коротко-, середньо- і довгостроковими планами, розробленими Держпланом разом з міністерствами, іншими відомствами та регіональними (обласними) органами.

Держплан України – потужна економічна державна управлінська структура, здатна горизонтально і вертикально організувати економічну роботу в усій країні: розробку довго-, середньострокових і річних планів соціально-економічного розвитку країни, регіонів, окремих галузей і підгалузей; створення державних програм з розв'язання найважливіших народногосподарських проблем у соціальній і економічній сферах; здійснення глибокого аналізу соціально-економічних процесів у суспільстві; постійний контроль за виконанням прийнятих органами влади рішень. Чисельність цієї організації в різні роки становила 800-1025 спеціалістів.

Технологія методологічної, методичної й організаційної діяльності Держплану була високоефективною і зрозумілою на всіх рівнях управління. Працюючи в Держплані, який був законодавцем з цих напрямів, у наукових дослідженнях і докторській дисертації Б.Я. Панасюку вдалося здійснити початкові розробки низки наукових проблем, які виникли в умовах ринкових відносин, – дати теоретичні і практичні рекомендації з індикативного планування, державного регулювання економіки, обґрунтувати створення дев'яти природно-економічних районів, як основи формування майбутніх регіонів. У 1993 р. був прийнятий навіть державний план з назвою “Індикативний”.

З найважливіших питань соціально-економічного розвитку країни, галузей і регіонів приймалися, як уже згадувалося, рішення Державного планового комітету, обов'язкові для всіх міністерств, відомств і областей. Їх ніхто не мав права відмінити. За винятком, зрозуміло, вищих партійних органів.

Коли в Україні в 1991 р. розпочався процес переходу до ринкових відносин, Держплан мав напрацювання з методології і методики планування в цих незвичайних для країни умовах. Ніхто із державних діячів цим не скористався, навіть забули про реальний аналіз соціально-економічного стану країни. Без потужного економічного єдиного центру управління на всіх рівнях перетворювалося в таку химеру, якій і назви не придумаєш.

Після планових органів Б.Я. Панасюк перейшов працювати до центрального органу виконавчої влади – Кабінету Міністрів України. Працював у Службі Прем'єр-міністра Кабінету Міністрів України за короткого прем'єрства спочатку Є. Марчука, пізніше П. Лазаренка та відносно продовженого періоду урядування В. Пустовойтенка і вийшов у відставку з приходом В. Ющенка. В самому уряді в той час не було єдиної думки щодо прогнозних розрахунків і застосування їх у практиці управління, а від планування взагалі відмовилися.

Щоб навести хоча б якийсь лад у цій справі, розроблявся законопроект щодо прогнозування в умовах ринкових відносин. Міністерство економіки подало власний проект закону України про прогнозування, підготовлений Інститутом прогнозування, до появи якого безпосередньо причетний В. Пустовойтенко. Свій проект підготував Б.Я. Панасюк і запропонував передати до Верховної Ради. Обидва проекти розглядалися у віце-прем'єра С. Тігіпка. Невідомо, як потому розвивалися події, але перевагу віддали варіантові Мінекономіки, який офіційно направили до Верховної Ради. Водночас Прем'єр-міністр В. Пустовойтенко дозволив Панасюку, як своєму підлеглому, направити свій варіант до Верховної Ради, так би мовити у приватному порядку.

Різниця між цими двома проектами виявилася надто істотною. У проекті Б.Я. Панасюка пропонувалися шляхи підвищення ролі економічного штабу країни, який уже називався Міністерством економіки, до параметрів колишнього Держплану, але, звичайно, в умовах ринку. Потрібно було підвищити роль економічного прогнозу, плану і програм, розмежувати поняття план і програма,

оскільки це різні речі, але вони останнім часом неправомірно об'єднувалися. Водночас Міністерство економіки мало взяти на себе одні з основних функцій – формування соціально-економічної політики держави та її реалізації за допомогою економічних, правових і адміністративних важелів. Це відомство разом з іншими міністерствами і відомствами повинно було формувати економічні, правові й адміністративні структури країни, затверджувати їх урядовим рішенням, переносити центр управління соціально-економічним розвитком України з Міністерства фінансів до Міністерства економіки. Далі управлінські структури всіх рівнів мали визнати, що основними документами, на які вони орієнтуються, є не бюджет, а прогноз і план на наступний період.

Крім прогнозування і державного регулювання в економіці, в Кабінеті Міністрів України Б.Я. Панасюку довелося впритул зіткнутися зі складними економічними проблемами виробництва і реалізації горілчаних та тютюнових виробів, використання природного газу тощо. Після 1991 р. держава поступово втрачала монополію на горілчані і тютюнові вироби, які давали левову частину надходжень до бюджету країни. Здоровий глузд підказував йому, як фінансисту, що це треба зупинити. Хоча б до того часу, доки не буде зміцнено економіку, яка розвалювалася на очах. Здійснивши аналіз у цій сфері, він побачив реальний стан справ у горілчаному виробництві: показав реальні втрати бюджету, виявив напрямки привласнення горілчаного виробництва і доходів. Уже виходячи з цього, він пропонує: яких слід вжити заходів для призупинення втрати державної монополії в цій сфері та одержання великих сум бюджетних коштів. Ґрунтовну доповідню з таблицями і розрахунками було покладено на стіл Прем'єру. Залишилося очікувати рішення, якого вчений так і не дочекався.

Зайнявся він й іншою справою, яка виявилася не кращою від горілчаної. Уряд постійно розглядав питання використання природного газу в усіх сферах економіки. Його аналіз виявив, що це питання буквально обставлено урядовими постановами

і рішеннями, які одна одну виключали, залишаючи так звані ніші для порушень,

а це не допускало навіть саму можливість розробки зважених підходів до розв'язання проблем. Матеріалів було достатньо для обґрунтованих висновків щодо поліпшення використання газу на всій території України. Однак, коли вчений і практик з досвідом аналітичної роботи був готовий вивчити ситуацію навколо головної газової труби та розподіл з неї газу, один із заступників керівника Укргазу порекомендував йому, що набагато краще і безпечніше не втручатися в цю справу. Згадавши горілчану історію, аналітик вирішив прислухатися до такої поради і припинив спробу заглянути до головної газової труби.

У 1998 р. було підготовлено довідку Прем'єру В. Пустовойтенку щодо організації виробництва лічильників газу та стану справ у цій сфері. Зокрема, у довідці вказувалося на те, що Укргаз є холдинговою компанією і до його складу входить спільне іноземне підприємство. А тому всі разом буквально душать вітчизняну промисловість, яка виробляє лічильники газу. Подавалися результати перевірки на місцях багатьох вітчизняних підприємств, які випускали лічильники газу, розкрито причини їхнього скрутного економічного становища. Проте ніяких дій у відповідь на цей великий аналітичний матеріал не дочекалися, висновки і пропозиції так і залишилися на папері.

Щось вирішити для ефективного переходу економіки до ринкових відносин було практично неможливо. Було сумно бачити: в оточенні Прем'єр-міністрів уряду змінювалися і тасувалися, як у колоді карт, їхні помічники, консультанти та радники. Щороку ці чиновники відправлялися у відставку разом з прем'єрами та членами урядів у цілому. Нові люди, які опинялися на посадах помічників, консультантів, радників, не мали уяви про свої обов'язки, хоча потрапити до урядової структури вони, певно, мріяли, але знань бракувало. За таких ситуацій глава уряду навряд чи мав достовірну інформацію про економіку

в цілому і окремі її сектори: радників удосталь, а пояснити ситуацію для прийняття правильного рішення не було кому. Можна було бачити або

відчувати, що Прем'єр-міністр часто-густо залишався наодинці з багатьма державними проблемами.

Водночас найбільш ефективно змагались уряди у сферах, де легко створити ілюзію турботи про народ. Надаючи, скажімо, різноманітні пільги, особливо у сплаті податків (насамперед з ПДВ) та в одержанні іноземних кредитів, державні мужі не опікувалися тим фактом, що пільги в країні стають катастрофою для економіки. Водночас ніхто не брав на себе зобов'язань щодо розв'язання проблеми стабільності та ефективності податкової системи, нікому не спадало на думку поставити собі за мету забезпечення, як пропонувала наука, стабільних, не менш як на 5 років, економічних регуляторів – податків, відсотків, цін, державних замовлень.

Науково-викладацька діяльність

За великим рахунком гуманітарна наука радянських часів була не конструктивна, відсутня нова філософія, дійсні фундаментальні дослідження і не розпочинались. Практичні ж дослідження велися широко, але вони впиралися в одну єдину філософію марксизму-ленінізму в суміші з ленінізмом, висіяні в ґрунт не завжди об'єктивних партійних рішень. Читаючи нерідко деякі наукові постулати в той період, так і хотілося сказати вченому, що в наукову філіжанку ви влили багато води. Однак всі розуміли, що це не була провина вчених, а їхня біда і горе.

Викладацька робота вченого розпочалася з середнього навчального закладу. Коли він переступив поріг Горохівського сільськогосподарського технікуму на Волині, як його викладач, уже мав певний досвід роботи у банківській системі на Черкащині. Це, по суті, і визначило основні предмети,

які йому доручили читати, – статистику, фінанси і кредит сільськогосподарських підприємств, аналіз їхньої господарської діяльності. Викладачів тоді бракувало, а тому навантаження на наявних переростало будь-які межі. Робочий день розпочинався о 9-й і закінчувався о 20-й год.

У подальшому предмети, які викладав у сільськогосподарському технікумі, стали фундаментом для його роботи у практичній і науковій сферах. Саме в технікумі у нього вперше виникла потреба глибше вивчати соціально-економічні процеси, осмислювати їх за певними принципами, наближаючись ще підсвідомо до наукових досліджень, писати про них з позицій власного бачення речей.

Набутий у школі досвід у хоровому, танцювальному і драматичному гуртках виявився не зайвим у технікумі на Волині. Там існувала така традиція: кожна група учнів разом з викладачем зобов'язана була протягом навчального року підготувати і дати великий концерт для всього колективу технікуму. Броніславу Яковичу вдалося досить добре підготувати таке мистецьке дійство, в якому взяли участь усі без винятку учні групи. Він був і режисером, і керівником хору, і постановником. Багато учнів, вихідців із глухих поліських сіл, ніколи до цього навіть не виходили на сцену. Свій вдалий дебют аматора сприймали як посмішку долі і згадували про ті щасливі миті життя навіть на випускному вечорі.

Далі свою наукову діяльність учений продовжував, навчаючись заочно в аспірантурі Української сільськогосподарської академії. Там він проводив практичні заняття, іноді читав лекції з економіки сільськогосподарського виробництва, розкриваючи аналіз собівартості продукції, її рентабельність і ціноутворення. З цієї проблематики готував кандидатську дисертацію. В Українській сільськогосподарській академії йому пощастило зустрічатися, слухати лекції і наукові дискусії на кафедрі та вчених радах з відомими українськими вченими економістами-аграрниками, які розпочинали свою наукову діяльність ще у довоєнний період і терпіли величезні труднощі: І.Н. Романенко, В.П. Мертенсом, Г.Т. Лещенко, Т.Я. Коцюбою, Л.М. Клецьким.

Ще з тих часів початкового знайомства з науковою сферою вчений довідався, що нерідко і наука, а точніше науковці, не знаходять свого місця у суспільній сфері. Працюючи все своє трудове життя на державній службі і водночас займаючись науковими дослідженнями, у нього виникли підстави викласти своє бачення взаємин науки і практики, яке може стати в пригоді не лише вченим і виробничникам-сучасникам, а й їхнім нащадкам. Учений постійно підкреслює, що наука тільки тоді буде користуватися справедливою повагою в суспільстві, коли вона відкриватиме закони природи, а не займатиметься обґрунтуваннями політики влади чи її обслуговуванням. Влада швидко змінюється, і тим, хто їй слугує, треба пристосовуватися до цього теоретично та практично. А наукова істина постійна і з нею вимушена рахуватись будь-яка влада, адже все скороминуче, а наука вічна.

У 70-х роках ХХ ст. захист дисертацій ставав знаменною подією для претендента, чомусь особливо кандидатського ступеня: в офіційній республіканській газеті поміщалась об'ява, в якій повідомлялось прізвище претендента і тема дисертації та місце захисту; в день захисту кожного члена вченої ради претендент повинен був доставити за власний кошт до місця засідання вченої ради; звичайно, влаштувати пишну вечерю для членів ради, колег, з якими працював, і друзів. Настав час його захисту в лютому 1971р. і він попросив одного із своїх односельців доставити до місця засідання члена вченої ради – відомого професора. Земляк завжди говорив, що у нього є державний автомобіль, тому майбутній здобувач вважав, що він ним і привезе одну із найважливіших осіб дійства захисту, яка належить до тих, хто таємно голосує – визнати претендента кандидатом у науку чи ні.

Ніколи ніхто не довідався про причину, але земляк приїхав за вченим до його помешкання на таксі. Коли член ради вийшов, щоб їхати на захист, і побачив, що представник претендента подав таксі, то заявив, що у нього є гроші для таксі і категорично відмовився сідати в авто. Земляк був далекий від науки, а у відносинах з людьми був різкий і надто прямий. Він недовго роздумував, а схопив похилого віку професора за рукав і буквально запхав його у

салон таксі, сказавши різко, що там зараз розпочинається захист кандидатської дисертації, а ти тут викручуєшся й упираєшся. Спонтеліченому професору від такої нечуваної зухвалості не було виходу і його доставили в Голосієво на вчену раду, де без нього її засідання не могло в принципі розпочатися. В кінцевому підсумку, хоча в цілому претендент одержав позитивне рішення вченої ради, але й було подано два негативних голоси і не виключено, що земляк своєю поведінкою вклав свій внесок у такий результат. Сфера взаємовідносин серед учених справа тонка і її треба в усі часи знати та поважати.

Починаючи з 1963 р. вченому вдавалося поєднувати практичну роботу з науковою та педагогічною діяльністю, причому це відбувалося наче само собою – природно і непомітно. У своїх наукових працях він доказував і відстоював можливість та необхідність входження України у Європейські і світові структури, переваги кейнсіанської концепції розвитку економіки. Обґрунтовував доцільність державного регулювання економіки, спрямованого на створення сприятливих умов розвитку підприємництва; застосування економічного прогнозування і планування на базі його індикативності в умовах ринкових відносин; формування фінансових ресурсів для сільського господарства не на основі паритету цін, а внаслідок поєднання сільського господарства з промисловістю і торгівлею.

Грунтовні дослідження і практичні рекомендації в контексті історичного розвитку вчений здійснив у сфері соціально-економічного становища України перед здобуттям незалежності та економічної ситуації в Україні в 1994-1997 рр., які виявилися найскладнішими після здобуття Україною незалежності. Велику увагу в науковій і практичній площині цього періоду вчений приділяє економічній політиці виконавчої влади: бюджетна і грошово-кредитна політика, становище в реальному секторі економіки, збереження енергії та ресурсів, приватизації державного майна, особлива увага приділялась зростанням боргів держави.

Учений досліджував діяльність виконавчої влади як нового етапу економічної політики, що розпочалася у 1997-1999 рр., яка в наступному і забезпечила деяку динаміку зростання економіки. Було виявлено витoki кризових явищ і їхню причину, підтримку малого і середнього бізнесу, негативні фактори уповільнення реформ, основні причини фінансової кризи 1997 р., особлива увага приділялась фінансово-кредитній і соціальній політиці виконавчої і законодавчої влади.

Практична і наукова діяльність зосереджувалася на низці важливих проблем розвитку суспільства, що не завжди вписувалися в нормативи тодішньої політики держави. Хоча її, як такої, можливо, і не було в загальноприйнятому розумінні у тій чи іншій галузі. Зокрема, його дослідження і практичні аналітичні спостереження ставили під сумнів доцільність початку тотального зростання великих, а іноді середніх міст унаслідок масової міграції молоді із села. Йшлося про село 80-х років ХХ ст., коли воно потребувало позитивних змін, але їх так і не могло дочекатися.

Ще в ті роки вчений вважав, що селян, особливо молодих, потрібно переважно закріплювати у сільській місцевості з низки причин. Перша: не можна допустити зниження кількості сільського працездатного населення. Друга: потрібно забезпечити робочими місцями селян і не тільки в суто аграрному секторі виробництва, який залишається подекуди не досить престижним, а і в промисловості з переробки сільськогосподарської сировини та її реалізації, а також на підсобних промислах, які необхідно всіляко розвивати. Третя: досить велику кількість робочих місць можна відкрити у сфері обслуговування сільського населення, яка вимагає оновлення і розширення. Четверта: додаткові кадри потрібні кооперативній торгівлі, бо для кращого забезпечення населення сільської місцевості продуктами споживання її слід піднести на новий рівень обсягів і якості послуг. П'ята: не створювати додаткових проблем великим і середнім містам, що не мають розвинутої соціальної та економічної інфраструктури, а вимушені приймати сільських міг-

рантів, які також довгий час перебуватимуть у лещатах незнайомих для них труднощів залізобетонного середовища.

У колгоспах за часів Союзу розвивалися і так звані підсобні промисли. Але вони не розв'язували проблем створення додаткових робочих місць, призупинення відтоку молоді в міста. У 1987 р. Б.Я. Панасюк опублікував статтю “Деякі аспекти сучасного розвитку села в умовах його індустріалізації”. У цій роботі спробував обґрунтувати розвиток у селах, селищах і містечках переробних підприємств з метою створення нових робочих місць. Уже в той період ситуація складалася таким чином, що значна кількість людей вивільнялася з сільськогосподарського виробництва і працездатне населення полинуло хто куди, однак переважно в міста. Намагаючись науково довести, що прогрес потрібен не тільки у великих і середніх містах, але насамперед в аграрному секторі економіки, учений не міг пов'язати процес оновлення і зміцнення сільської економіки із штучним поділом сіл на перспективні та неперспективні, які були приречені на вимирання.

У статті “Область, губернія, район, повіт?” (1992), пропонуючи нове природно-економічне районування, Б.Я. Панасюк взявся довести доцільність розміщення в середніх і малих містах, колишніх райцентрах і великих селищах переробних підприємств агропромислового комплексу, куди можна доставляти сільськогосподарську сировину з господарств різних форм власності. У зв'язку з цим пропонував створити волості, які стали б центрами розвитку переробної промисловості аграрного сектора економіки, ринкової інфраструктури, правового, фінансово-кредитного і технологічного обслуговування ділового життя. На волосному рівні легше розв'язувати і проблеми національних формувань, оскільки тут зосереджувалися і відповідні центри культури, освіти та охорони здоров'я. Вчений не піддає сумніву, що це перспектива України недалекого майбутнього.

Подібну тему вчений продовжував і в статті “Село в тупику. Що далі?” (2005), але щось зрушити з місця так і не вдається. В чому ідея? Починаючи з радянських часів, учений обґрунтовував думку, що

центр глибокої переробки сировинної продукції сільського господарства необхідно зосередити там, де вона виробляється, а в міста поставляти уже готові вироби кінцевого споживання. На його думку, цим досягається наступне: створення робочих місць у сільській місцевості й уникнення критики, що в українському селі багато зайвих робочих рук; спрямування коштів на розвиток українського села, створення в ньому соціально-економічних умов, схожих на міські; уникнення значної міграції робочої сили з села до великих і середніх міст та непомірного їхнього розширення; бути готовими до формування нового обличчя українського села, не втрачаючи присмаку його історичного минулого. На практиці ніхто до подібних думок не прислухався ні за радянських часів, ні після здобуття українцями незалежності, село продовжує гинути.

Вчений, як дійсний член Української академії аграрних наук, занепокоєний станом у сільському господарстві, його фактичною деградацією, що стало результатом непродуманих і шкідливих реформ у цій важливій галузі економіки на початковій стадії. Одним із складних явищ є потреба визнати, що ліквідація великих колективних господарств та роздача землі всьому сільському населенню дрібними клаптиками є вкрай негативним явищем з багатьох причин. Володіння дрібними земельними ділянками було характерним на зорі формування суспільства і початкових капіталістичних відносин, коли були примітивні технології обробітку землі. Перше, цивілізація уже давно дійшла висновку, що тільки великі господарства на селі можуть ефективно працювати: згадаймо наші відгодівельні комплекси з виробництва свинини і яловичини; птахофабрики. Друге, розпорошуючи землю, ми повертаємося на століття назад, коли земельні відносини тільки формувалися. Третє, сільське населення десятиріччями привчене до колективного, хоча і мало ефективного, господарювання, а тому поколінню, яке побувало в колективному господарстві, надзвичайно важко розпочати індивідуальне господарювання. Четверте, з філософської точки зору треба визнати, що людина, як суспільна істота, має більший нахил до колективного існування. П'яте, міжнародний досвід підтверджує: на землі у приватній власності господарюють добре і розумно,

використовують високоефективну техніку, якою і ми захоплюємося. Світова та й вітчизняна практика показала, що ефективними є тільки господарства великі, дрібні ж усі збиткові, а їхні власники заробляють гроші для прожиття на стороні.

Щоб виправити допущені помилки і спрямувати процес реформування в науково обґрунтованому напрямку, вчений вносить на всіх рівнях пропозиції: в науковій і публіцистичній пресі, в доповідях і розмовах з народними депутатами українського парламенту та практиками. В концентрованому вигляді основний зміст викладених думок автора щодо виходу з кризи сільського господарства, в яку воно потрапило через непередумані реформи, полягає в наступному. В сучасних умовах, коли надії на бюджетні кошти мізерні, найбільш вірним шляхом забезпечення фінансовими ресурсами сільського господарства та підвищення його ефективності для входження у світову систему господарювання може стати організаційне й економічне поєднання харчової і легкої промисловості й торгівлі товарами кінцевого споживання з їхньою сировинною базою, тобто сільським господарством, як складової агропромислового комплексу країни.

Визначальна справа практичної і наукової діяльності

Упродовж всієї практичної і наукової діяльності академік УААН Б.Я. Панасюк безпосередньо займався і продовжує займатися плануванням та прогнозуванням соціально-економічного розвитку в Україні на макроекономічному рівні. Йому вдалося багато чого дослідити у розробці індикативного планування, яке найбільш придатне для застосування в умовах ринкових відносин. Теоретичні і практичні методи переходу від директивного управління до державного економічного, правового й адміністративного

регулювання соціально-економічного розвитку країни посідають вагоме місце в науковій і практичній сферах державного управління.

Він чимало зробив для підготовки методології і практики економічного планування та прогнозування в умовах ринкових відносин. Від азів директивних планів і прогнозів, здобутих в інституті, вчений пройшов тернистий практичний і науковий шлях до широкомасштабного макроекономічного прогнозу динаміки української економіки на 1995-2015 рр. Треба було мати мужність розробити й оприлюднити динаміку економіки країни, де відбувалася наперед відома політична і економічна дестабілізація.

Вчений мав до цього науковий і великий практичний захисний імунітет. Перш за все, треба відмітити, що його докторська дисертація “Народногосподарське планування в умовах ринкової економіки” давала потужну наукову основу. Далі, в 1954 р., він, вступивши до вузу, навчався на факультеті планування розвитку сільського господарства, потім працював у планових структурах Міністерства сільського господарства, в Держплані України та в Кабінеті Міністрів України у відділі визначення перспектив розвитку економіки країни в умовах ринкових відносин. Влада оцінила вклад ученого в теорію і практику прогнозування, присвоївши йому звання заслуженого економіста України за вагомий особистий внесок у методологію і практику прогнозування, державного регулювання процесів та макроекономічних характеристик національної економіки. Прогнозними розрахунками динаміки ВВП на 1995-2015 рр. впродовж перших десяти років учений захистив свій рівень.

З проблематики планування і прогнозування, які асоціювалися з радянською епохою, було багато труднощів у перехідний період до ринкової економіки. Після 1991 р. серед різних верств населення українського суспільства, за винятком окремих вчених, поняття “прогноз” і “план” перестали не тільки використовуватися в практиці державного та регіонального управління, але й згадуватися. Замість прогнозно-планових розробок щодо розвитку економіки на перспективу на державному рівні використовувалося так

зване програмування соціально-економічного розвитку. Спеціалістам відомо, що економічні прогнози і плани за своєю суттю та внутрішнім змістом повністю відрізняються від програм, але ті, хто прийшов у той період до влади, та її наукові й практичні прихильники, захоплені вітром всіляких перемін, не втямили цієї різниці і не прислухались до існуючих у той час думок про недоцільність подібних експериментів.

Хоча і негативна практика, але вона, коли запроваджена, то вперто продовжувала існувати і щось змінити надзвичайно важко. Щоб довести пагубність відмови від планування і прогнозування, для вчених, до яких належить і професор Б.Я. Панасюк, не було іншого впливу на сучасну законодавчу і виконавчу владу, окрім, як звернутися до думок класичної наукової і художньої еліт, а особливо усталених у світовій практиці методів наукових і практичних основ цієї сфери діяльності. На перший погляд, це було незвичним, але іншого фактажу не знаходилося. Світ захоплюється героями М. Булгакова “Майстер і Маргарита”, а тому не без цікавості довідуємося, що один із них переконливо говорив: “... чтобы управлять, нужно, как-никак, иметь точный план на некоторый, хоть сколько-нибудь приличный срок”.¹ Вчений неодноразово доповідав про такі вимоги першим керівникам держави, але справи не рухались до поліпшення.

З сумом можемо сказати, що уряди незалежної України, а їх було ой як багато, не прислухалися не тільки до вітчизняних вчених, але і митців, мудрістю яких захоплюється світ. У такій ситуації чимало причин, але основна з них полягала в тому, що чимало фахівців, стараючись прислужитися новій владі, тільки імітували зміни, що відбувалися в умовах ринкових відносин. Нові ж управлінці, яких принесла потужна хвиля різноманітних перемін, через повне нерозуміння ролі прогнозування і планування в державному управлінні в новій ситуації сприяли різноманітним необдуманим новаціям.

У своїх наукових публікаціях учений відмічав, що кінець кінцем склалося таке, коли навіть справжні результати прогнозування і планування взагалі не

---

¹Булгаков М. Избранные произведения в двух томах. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 2. – С. 341.

помічалися, на державному і регіональному рівні до них не прислухалися, борсаючись у майбутньому, мовби в темряві. Результати відомі і їхній вплив відчував кожен українець дотепер.

На державному рівні зневажливо ставилися до розробки планів, хоча ще в середині XV ст. наукова думка дотримувалася протилежного: "... осуществлению всех самых великих и трудных деяний способствует достойное вознаграждение, разумные и обдуманые планы, а также объединение усилий; первое из этих условий стимулирует начинания, второе – помогает устранить неясности и ошибки, третье – возмещает слабость человеческой природы. Но среди этих трех условий первое место по праву принадлежит разумным и обдуманным планам, т.е. тому, что призвано показать и начертать правильный и удобный путь к намеченной цели"². Більшість із цього урядам незалежної України внаслідок різних причин не вдалося здійснити, навпаки, погіршилося те, що вже існувало.

Причин подібного становища є чимало, але основною з них стало поєднання планування і прогнозування, як метод управління соціально-економічним розвитком суспільства, з адміністративно-командною системою директивного управління, при якому переважно план на державному рівні був використаний як засіб не управління, а головним чином адміністрування і командування в усіх сферах життєдіяльності народу.

Суспільство і його представники у новій владі, аби позбавитися рецидивів командування та засобів для цього, взагалі відмовилися від усього, що зв'язано найперше з плануванням, а разом з ним і прогнозуванням. Водночас прогнозування, на відміну від планування, влада колишнього Союзу не використовувала у справі директивного управління. Економічне прогнозування в ті часи було прерогативою науки, а влада використовувала науково обґрунтовані прогнози як орієнтири соціально-економічного розвитку, які використовувалися в політичних цілях і для розробки поточних та п'ятирічних планів.

---

² Бекон Ф. Твори. – М.: Мысль, 1977. – Т. 1. – С. 140.

Прогноз динаміки економіки держави на довгострокову перспективу здійснено після того, коли ще на початку входження в ринкові відносини, десь після 1993 р., практика на державному рівні повністю відмовилася від планування, а прогнозування набрало віртуального значення і розроблялося на рік, квартал і навіть місяць. Деякі вчені і практики пересвідчилися, що державу не цікавило майбутнє українського суспільства і його нових поколінь, їхнє соціально-економічне становище в перспективі. Здавалося, що практика повністю відкидала прогнозні розрахунки, особливо вітчизняних вчених і навіть досвідчених спеціалістів державних установ, як нікому не потрібні, віддаючи перевагу поточним розрахункам.

Саме в цей час виникла потреба хоча б на науковому рівні відновити довіру до економічного прогнозування, як орієнтиру соціально-економічних параметрів суспільства на перспективу, а також здійснити наукову спробу довести можливість більш-менш наближених до реальності економічних передбачень на перспективу. За цю складну і, як кажуть, невдячну справу взявся вчений з великим практичним і науковим досвідом Б.Я. Панасюк за допомогою математичного забезпечення вчених Інституту кібернетики. Спочатку це були лише роздуми, які з часом втілено в конкретні наукові розробки, яким судилося впродовж десяти років підтверджувати оприлюднені параметри динаміки економіки України в умовах ринкових відносин, нестабільних економічних та політичних процесів.

Здійснено в 1995 р. довгостроковий прогноз валового внутрішнього продукту (ВВП) до 2015 р. – основного показника динаміки економіки країни.³ На період 1995-2000 рр. динаміку виконано на кожен рік, а на подальші періоди лише на кінцеві роки п'ятирічок – 2005, 2010 і 2015 рр. Упродовж усіх минулих десяти років (1995-2005) прогноз ВВП виявився найбільш наближеним порівняно з іншими розробниками, як вітчизняними, так і зарубіжними, до реального стану динаміки економіки країни, що видно з таблиці.

---

³ Панасюк Б., Сергієнко І. Прогнозування розвитку економіки України // Економіка України. – 1996. – № 1.

Читачам може бути цікавим, що через десятиріччя, а саме в 2004 р., група вчених, очолювана відомими вченими А. Гальчинським і В. Гейцем, розробила і оприлюднила фундаментальну наукову працю “Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015)⁴. До речі, ця праця довгий час залишалася єдиним цільним прогнозним документом на середньостроковий період у країні, яким користувалися у навчальних закладах. Вченими визначено, що у 2005 р. за песимістичним варіантом зростання ВВП становитиме 4,8%, а за оптимістичним – 8,0%. Цікавим виявилось те, що оптимістичний рівень ВВП у 2005 р. на рівні 8,0%, а песимістичний – 2,9% професор Б.Я. Панасюк передбачив ще у 1995 р.⁵. Дивовижний збіг прогнозів, аж через десять років.

Прогнози і фактичний стан динаміки реального ВВП, відсоток до попереднього періоду

Розробники	Роки						
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2005
Мінекономіки України	- 5,7	- 1,8	+ 1,7	+ 0,5	- 0,1	+ 3,5	+ 4,0
Інститут економіки і прогнозування НАНУ	—	- 3,0	- 5,0	- 2,5	0,0, (опт-й)	+ 3,0 опт., + 1,0 пес.	+ 8,0 опт., + 2,9 пес.

⁴ *Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015)* / ІВЦ Держкомстату. – К., 2004.

⁵ *Економіка України*. – 1996. – № 1. – С. 28, 30.

Б. Панасюк, І. Сергієнко — мінім.	[- 15; — — 13,5]	[- 8,6; - 7,0]	[- 1,9; - 1,2]	[- 1,7; — - 1,5]	[- 0,3; + 0,1]	[+ 5,6; + 6,8]	+ 2,9 пес., + 8,0 опт.
Світовий банк	- 5,0	+ 1,5	—	—	- 3,0	—	—
Європейський банк	- 5,0	—	—	—	- 2,5	—	—
МВФ	+ 3,0	+ 2,4	—	[- 3,7; 7,0], Гарвардськ ий інститут міжнародноперспектив го розвитку	- 4,0, Міжна- родний центр них досліджень	—	—
Європейський центр макроекономічно го аналізу України	—	- 0,5	—	—	—	—	—

Українсько- німецька консультативна група	—	—	- 4,0	—	—	—	—
Фактично	- 12,2	- 10,0	- 3,2	- 1,7	- 4,0	+ 6,0	+ 2,6

Існуючу думку про те, що прогнозування справа не вдячна, а в часи економічної і політичної нестабільності вона посилюється складнощами розрахунків та невірою в них, вченому довелося відчувати всі роки. Багато чого сприймалося шанобливо на поверхні, а десь всередині з острахом, недовір'ям, а іноді вороже. Безліч прикрощів, якщо не прямо, то опосередковано від влади, яка не могла збагнути, що державний службовець і не де-небудь, а в апараті Кабінету Міністрів, напроорокував падіння ВВП на наступні п'ять років (1995-1999). Погодьтеся, що це була не така уже легка і приємна справа у вищих ешелонах влади.

Публікація про очікувану економічну ситуацію в країні в періодичній науковій пресі у 1996 р., оприлюднення цих прогнозних даних на пленарному засіданні Парламенту в середині того самого року, а також безпосередня доповідь ученим вищому керівництву держави і повідомлення про них на урядовому засіданні свідчать, що законодавча і виконавча влада володіла даними про перспективи економічного спаду в країні. На превеликий жаль, нічого з цього не було сприйнято, а використано далекі від істини так звані щорічні прогнозні показники іноземних розробників та міністерства економіки, яке вимушене було до них прислухатися.

Працюючи довгий час у Держплані України і Кабінеті Міністрів України, автор прогнозних розрахунків динаміки економіки здійснив аналіз великого масиву інформації стосовно до трансформаційної динаміки соціальних, економічних, політичних і глобалізаційних процесів і їхнього впливу на всі сфери життєдіяльності суспільства. Зважаючи на жалюгідний соціально-економічний стан і не кращу перспективу, виникла потреба, щоб економічна наука хоча б якось опосередковано допомагала зрушити з місця державну машину, теоретично довівши реальну можливість передбачати і зосереджувати наявні та можливі ресурси на розв'язання нагальних суспільних проблем у перспективі.

Які ж ставилися завдання вченим у процесі здійснення прогнозу на довгостроковий період? У період, коли влада недостатньо цікавилася довгостроковим макроекономічним прогнозом країни, не можна говорити, що вченим ставилися якісь високі практичні завдання окрім наукового дослідницького прогнозу, але його результати впродовж десяти років дають чимало позитивного не тільки для науки, але і практики. Промайнуло десять буремних років із двадцяти, на які розраховано прогнозні показники динаміки української економіки, і вони майже щороку виявилися найближчими до реальних значень із усіх відомих прогнозів.

Через роки перевірки в складних економічних ситуаціях прогнозних економічних розрахунків і їхнього реального значення стало можливим здійснити низку висновків. Перш за все, стало зрозумілим, що науковий макроекономічний прогноз можливий і до нього можна прислухатися; по-друге, влада не може говорити, що наука не забезпечувала її прогнозним баченням реальної перспективи; по-третє, в подальшому державні органи все-таки матимуть базу для повернення до розробки середньострокових планів і довгострокових прогнозів; четверте, наука може і далі вдосконалювати різноманітні методи прогнозних розрахунків, які при вдалому їхньому застосуванні дають досить наближені результати; п'яте, прогнозні розрахунки параметрів досягнення намічених цілей можна здійснювати

з високою вірогідністю; шосте, підтверджується високий рейтинг наукових публікацій з методів прогнозування в українських наукових журналах.

Неоднозначно сприймаються підтвердження реальності прогнозів як у наукових колах, так і в практичних функціонерів. Просто заперечити неможливо, адже десять років прогноз підтверджується, але й повірити складно, бо де докази можливості в такій політичній і соціально-економічній вакханалії щось реально передбачити. Треба визнати, що з цього приводу висловлювалася ціла низка суперечливих думок: прогноз вдався випадково, хоча випадкового впродовж десяти років важко знайти; ставляться під сумнів навіть фактичні статистичні дані, як база для прогнозування, особливо величини валового продукту, посиляючись на реально існуючу тіньову економіку; дехто навіть висловлює думку, що математична модель взагалі не може дати якогось наближеного результату; є випадки, коли лунали запитання, чи не було консультацій з Павлом Глобою і багато іншого. Водночас є визнання вірності розрахунків

і багато схвальних тверджень, бо факти – річ вперта.

Наведені приклади подібних думок не є свідченням того, що я ставлю за мету щось спростувати на користь вченого. Ні, ми, які працювали в науковій і практичній сферах поряд з ученим, спробуємо розповісти про деякі особливості роботи над економічними прогнозами. Основна ціль таких пояснень полягає в тому, щоб не виникало сумніву в доцільності відродження в майбутньому економічного прогнозування і планування, які посядуть достойне місце в управлінській сфері держави, бізнесу та зовнішніх відносин. Звичайно, ми отримали ґрунтовне пояснення самого автора прогнозів. Усі його тлумачення довелося детально вивчити і перевірити, спираючись уже на власний досвід, запропонувавши читачам для їхнього остаточного осмислення.

На початок розробки довгострокового економічного прогнозу у вченого було сформовано низку об'єктивних і суб'єктивних факторів: теоретична і практична переконаність у можливій реальності здійснення довгострокового прогнозу динаміки економіки країни з урахуванням різноманітних позитивних і

негативних процесів; реальні докази у невірному шляху, обраному для державного управління державою в умовах ринкових відносин, без бачення науково обґрунтованих перспектив і результатів діяльності виконавчої влади в поточному періоді; власний багаторічний практичний і теоретичний досвід, набутий у планових підрозділах державних структур управління, особливо у Держплані України; надія вченого на можливість переконати владу нової України в необхідності і можливості середньо- та довгострокового прогнозування і планування соціально-економічного розвитку в умовах ринкових відносин.

Наукова константа полягала в тому, що для розрахунку прогнозних показників потрібна була, як тепер прийнято, економіко-математична модель. Спеціально для даних прогнозних розрахунків програмістами Інституту кібернетики ім. Глушкова під керівництвом академіка І. Сергієнка було розроблено математичну модель на основі постановки задачі ученого і визначених економічних параметрів, які конкретно для цієї моделі було розроблено. Для окремих складових-параметрів моделі було враховано фундаментальні основи розвитку економіки в умовах нестабільності, зокрема економічної і політичної нестабільності перехідних економік, що дало досить позитивні не тільки наукові, але і практичні результати.

У процесі прогнозних розрахунків було взято до уваги і використано економічні цикли, які притаманні всім економікам. Одночасно було враховано ряд специфічних обставин, які характерні для української економіки на майбутні періоди в межах до 2025-2030 рр.: економічна і політична нестабільність перехідного періоду; широкий фронт втручання держави в соціально-економічну діяльність суспільства. Вчений урахував, що саме в цей період діятимуть не стільки економічні цикли, а, за визначенням українських вчених, і стадіальні цикли, породжені політичною й економічною нестабільністю.

Подібна стадіальна циклічність повністю підтверджується не тільки прогнозами вченого, але і фактичною динамікою ВВП: 1995-2000 рр. – перехід

від економічного спаду за прогнозом (-13,5%) і фактом (-12,2%) у 1995 р. до економічного зростання за прогнозом (+6,8%) і фактом (+6,0%) у 2000 р.; в подальшому відбувалось зниження темпів приросту і вже в 2005 р. динаміка економіки мала такі характеристики: за прогнозом (+2,9%) і фактом (+2,6%). За тими самими розрахунками Б.Я. Панасюка в наступні п'ять років динаміка не матиме значних змін і вже в 2010 р. приріст економіки не перевищуватиме +2,5% за помірним варіантом і +2,0% за мінімальним. Ситуація може бути виправлена за допомогою трьох факторів: підвищення ефективності державного управління і вмілого втручання в суспільні процеси; створення умов для вливання вітчизняних і зовнішніх інвестицій; політична та економічна стабільність у країні. Як свідчать останні події середини 2006 р., такого стану досягти проблематично.

У розробленій моделі, узгодженій з економічними параметрами, прямо і навіть, на думку самого автора, підсвідомо було закладено найперші джерела, з яких розпочиналися задачі поєднання елементів комбінованого аналізу та дискретної (роздільної, перерваної) теорії ймовірності з метою поєднання дискретних, тобто відокремлених багатофакторних задач. Саме в цьому полягала сутність виведення формули для розрахунку прогностичних величин для цілої соціально-економічної системи на рівні держави. Теорія ймовірності дає можливість застосувати до всіх випадків подій кількісну міру, які, тобто події, ймовірно наступають.

Звернімося до мистецтва і теорії науки. Насамперед усі ці ідеї простежувалися в науковому ланцюгу виникнення самої початкової теорії ймовірності⁶: виникнення потреби можливості застосування математики для розрахунків та використання їх у формуванні стратегії гравця в карти своїх шансів у грі; з цього приводу звернення Б. Паскаля до великого французького математика Ферма в листах 29 липня, 24 серпня і 27 жовтня 1654 р.; трактування перерваних подій не звужено, а прогностичного характеру в книзі Я. Бернуллі “Мистецтво здогадів” та О. Пушкіна у повісті “Пікова дама” й інші;

---

⁶ Загребельний П. Розгін. – К.: Дніпро, 1976. – С. 97.

можливе використання математичних формул, запропонованих Н. Вінером у книзі “Кібернетика, або Управління й зв’язок в тварині й машині”; дослідження В. Глушкова, засновника Інституту кібернетики, в галузі теорії автоматів, алгоритмів і математичних машин та її практичного використання.

Наведене свідчить про складність побудови логіки моделі прогнозних розрахунків, зокрема пошуку наукової істини, про яку можна було довідатись від неї. Розробка моделі довгострокового прогнозу економічної динаміки країни в умовах нестабільності, вивірення кінцевих показників, їхня публікація в науковій пресі та подальші перипетії вимагали від розробників нелюдських зусиль. Перш за все, очікування реальних значень оприлюднених економічних прогнозів, зневажливих поглядів державних урядовців та використання політиками даних про економічні перспективи у боротьбі з опонентами, особливо важкі випробування з боку всіх вітчизняних і іноземних розробників прогнозів для української економіки.

Що ж спонукало вченого і одночасно (на той час) державного службовця здійснити довгостроковий економічний прогноз, доказуючи його можливість на рівні держави з метою бачення перспективи? Найперше – це його громадянська позиція та володіння величезною інформацією, науковим і практичним досвідом планування та прогнозування. Справа в тому, що в ті перші роки незалежної управлінської діяльності на рівні держави здійснювалось планування, яке стали називати прогнозуванням на короткостроковий період – рік, з розбивкою на квартали. Унаслідок відсутності в цей час державної концепції прогнозування і планування в ринкових умовах та їхнього чіткого розмежування на практиці це призвело до поєднання різних економічних категорій у єдине, так зване річне прогнозування.

Держава жила одним днем, одним роком, а далі цих періодів перспективи ніхто не бачив, хоча народ терпляче, однак марно, очікував кращих часів. Одночасно Україна, як незалежна держава, успадкувала низку складних проблем, які в перспективі боляче відбиваються на українському суспільстві в усіх його сферах. Проте їхнє розв’язання в майбутньому також не розглядалося,

хоча кожна із проблем постійно про себе нагадувала і попереджувала, особливо проблема енергозбереження, за яким Україна перебувала серед найбільш відсталих країн світу, та інші проблеми, які в перспективі визначатимуть соціально-економічний рівень суспільства.

Ці проблеми було науково обґрунтовано професором Б.Я. Панасюком ще в 1991р., зокрема такі⁷: низькі темпи оновлення основних виробничих фондів; зниження забезпеченості власними природними і сировинними ресурсами над їхнім відновленням, розвідкою і освоєнням нових родовищ – нафта, газ, вугілля; зростання використання сільгоспугідь для несільськогосподарських потреб, їхнє підтоплення та заболочення, особливо погіршення якості ґрунтів, унаслідок чого 60% чорноземів непридатні для використання; припинення приросту населення у працездатному віці, а в цілому смертність почала перевищувати народжуваність, що розпочалося у 80-х роках минулого століття; деформовані пропорції в розвитку найважливіших галузей народного господарства – промисловості і сільського господарства; катастрофічна екологічна обстановка.

Шановним читачам можливо буде цікаво, що саме ці проблеми враховувалися при визначенні економічних параметрів для побудови спеціальної моделі довгострокового прогнозу динаміки економіки. Відповідно до такої філософії поводження в підборі методів прогнозування у розрахунках використано не монетарну модель розвитку економіки, яку використовували і продовжують використовувати деякі вітчизняні і всі іноземні прогнозисти, а кейнсіанську, як найбільш придатну для перехідних економік країн, що прямують до ринкових відносин.

Саме врахування факторів, які віддзеркалюють структурну характеристику суспільного розвитку і формують відповідні параметри, стало реальним індикатором соціально-економічних процесів у перспективі. І далі треба мати на увазі, що коли в процесі прогнозних розрахунків за базу бралась

---

⁷ Панасюк Б. Вибрані твори. – К., 2003. – Т. 1. – С. 120-130.

кейнсіанська модель розвитку і державного регулювання, автором зовсім не відкидались монетарні складові, на відміну від винятково монетарної, яку держава офіційно використовувала.

Вчені і практики могли помітити, що за використання монетарної моделі розвитку особливістю річних прогнозів на макроекономічному рівні, за якими жила країна, було те, що вони будувалися на основі монетарних змінних: індекси цін, швидкість обігу грошей, відсоткові ставки, дефіцит бюджету, випуск облігацій, обмінний курс, зовнішні прямі інвестиції. Всі ці змінні було сфокусовано на єдиному показнику, навколо якого й будується річний макроекономічний прогноз – на рівні інфляції. Водночас подібний узагальнюючий показник характеризує тільки один бік основного закону ринкової економіки – попит. Основна помилка всіх іноземних і навіть деяких українських прогнозистів полягає в тому, що, беручи на озброєння монетарну модель і всі її економічні підйоми, вони забувають дві речі: монетарний підхід, ефективний для розвинутих економік і непридатний для перехідних, як в Україні. Розвинуті економіки переважно саморегулюються, а перехідні економіки перебувають під впливом регулювання з боку відповідних державних органів, які здебільшого використовують монетарні методи впливу.

Проте змінних, які б були сфокусовані на узагальнюючому показнику створення реальної доданої вартості, що характеризує пропозицію, як другий бік основного закону ринкової економіки, в такому разі немає. Ці змінні як не використовувалися, так і до цього часу не використовуються в так званому річному прогнозуванні. Зростання попиту при недостатній пропозиції в середині країни об'єктивно призвело до того, що в країну хлинув потік іноземних товарів, створюючи різноманітні негативні наслідки. Щоб виправити подібне становище, потрібно бачити перспективу зміни всього спектра соціально-економічних процесів, зосередивши увагу на формуванні пропозиції в середині країни, як важливої складової розвитку економіки, її матеріальної і нематеріальної сфер відповідно до формування попиту.

Саме в такому науково обґрунтованому довгостроковому економічному прогнозі подібний підхід дає змогу поєднати використання кейнсіанської та монетарної концепцій для розв'язання найважливіших проблем національних інтересів. Серед них перед новою Україною постали такі: зростання добробуту і культури нації; структурна перебудова економіки; екологія; використання новітніх технологій, особливо ресурсозбереження; розширення виробничого і соціального будівництва; зростання якості виробництва та послуг. З метою забезпечення цих інтересів у розробленій моделі використовувались прогнозні параметри: чисельність працездатного населення у працездатному віці, рівень безробіття, величина основного капіталу (ВОК), рівень спрацювання основного капіталу, межа його завантаження, тобто використання, інші.

На другому місці підбору факторів, які визначають динаміку реальної економіки у прогнозному періоді, дотримуючись певного принципу комплексного узгодження різних критеріїв в умовах багатофакторності і багатомірності, – це прогноз параметрів самих факторів, які закладаються в результативну модель. Для розрахунків прогнозних параметрів не розроблялися спеціальні моделі внаслідок величезного обсягу роботи для великих колективів, а використано існуючі класичні методи і власний досвід. Зокрема, при визначенні, скажімо, прогнозного рівня безробіття за базу бралися не офіційні, а спеціально розраховані реальні рівні. Якщо державна статистика давала в 1995 р. рівень безробіття в межах 3%, то в прогнозних розрахунках використано 19-20%, подібний підхід використано і до завантаження та спрацювання основного капіталу. В даному разі використовувалися спеціальні обстеження, економіко-математичні розрахунки, багаторічна практика розробника прогнозів, наукова й інтуїтивна логіка.

На третьому місці стала категорична відмова вченого від аналогій у прогнозуванні та аналізі реального соціально-економічного стану початку входження в ринкові відносини. Найперше було враховано, що передбачувана нестабільність викликана постійною, майже щорічною зміною виконавчої влади, що знижувало ефективність виконання нею своїх регулювальних

функцій в управлінській діяльності. Вчений дослідив і науково передбачив, що виконавча влада буде широко втручатися в соціально-економічні процеси розвитку суспільства ймовірно до 2025-2030 рр.⁸ У цьому контексті робилася певна поправка на те, що держава під впливом політичної кон'юнктури і недостатнього рівня професійності постійно допускатиме помилки у своїй регулювальній функції, що знижуватиме темпи економічного зростання.

Подібні методологічні і методичні підходи та інструментарій використано для визначення параметрів окремих соціально-економічних процесів, які задіяно в комплексній макроекономічній моделі, що охоплює економіку в цілому. Таким чином, усі цифри, які одержано за допомогою математичної моделі, було скореговано за допомогою методів розрахунків та інтуїтивного аналізу, який ґрунтувався на пізнанні істини, спираючись на власний багаторічний попередній досвід прогностичних розрахунків на довгострокову перспективу. Важливу роль у визначенні прогностичних розрахунків було віддано інтуїтивним підходам, як одному із важливих джерел нових відкриттів в історії природничих наук. Подібне стосується і економічних прогнозів, зокрема вибору прогностичних факторів, задіяних у виборі певних прогностичних параметрів та іншого.

Для підсумку нагадаємо, що процес прогнозування окреслював наступні дві умови для розрахунків прогностичних показників ВВП за двома варіантами: I – помірний і II – мінімальний. Прогностичні розрахунки здійснено в такий спосіб, що для забезпечення розвитку економіки за першим варіантом влада зобов'язана була провадити ефективні радикальні реформи: структурна перебудова економіки; впровадження у виробництво прогресивних технологій; створення нових робочих місць; ефективне прискорення приватизаційних процесів; наповнення бюджету та дотримання помірною його дефіциту; утримання інфляції на рівні, що стимулює зростання ділової активності; зростання інвестиційних ресурсів у реальну економіку; створення сприятливих умов для

---

⁸ Панасюк Б. Я – економіст. – К.: Аграрна наука, 2005. – С. 255.

функціонування всіх суб'єктів ринкових відносин за допомогою відповідних економічних, правових і адміністративних підойм.

Десятирічний період, що минув з часу прогнозних розрахунків, показав реальне дотримання визначених параметрів і умов: не здійснено глибокого і системного реформування економіки, не забезпечено якісних перетворень – інноваційного розвитку, оновлення виробничого апарату і структури виробництва, подолання глибокої диференціації доходів, великого рівня безробіття. В країні були відсутні радикальні зрушення, постійно відчувався високий рівень безробіття як у містах, так і в сільській місцевості; збереження високих інфляційних процесів; низький рівень ділової активності. У цьому зв'язку правомірно зробити висновок: країна розвивалася не за першим – оптимальним, а за другим – мінімальним варіантом, що і підтверджується прогнозними та фактичними даними за 1995-2005 рр.

Багаторічний вітчизняний досвід підтвердив можливість і необхідність повернення до планування та прогнозування соціально-економічного розвитку країни на оновленій методологічній і методичній основі. Звичайно, вся наукова і практична громадськість може висловити ще й свою вагому думку з цієї важливої проблеми поліпшення управління в усіх сферах суспільства.

Наукова і громадська позиція вченого

В усіх складних ситуаціях для українського народу громадянська і наукова позиція вченого була єдиною й однозначною. Він не є політиком у повному розумінні цього поняття громадської і державної діяльності. Представники цієї категорії людей у всіх сферах діяльності схильні хитрувати, прикидатися, лицемірити. Хитрість і сила – їхня зброя. Як учений і державний службовець

Б.Я. Панасюк поводить себе не як політик, а про свої наміри і цілі говорить відкрито, йдучи до них прямою дорогою.

Незалежний характер вченого проявився в науковій і службовій діяльності, а свої неупереджені погляди висловлював як конкретним особистостям, так і владі, і суспільству в цілому. В нього не було авторитетів ні в державній службі, ні в науці, ним високо цінувались лише результати і конкретні справи. Наукові статті та публіцистика були конкретними, критичними і позбавлені кон'юнктурщини. Він ні на кого не покладався, ні на що не надіявся, а все досягав своєю працею і в побуті, і в науці, і на державній службі.

Не випадково, що з політичної точки зору він завжди внутрішньо перебував в прагматичній опозиції до влади ще з радянських часів. З наукової точки зору йому вдалося дослідити низку соціально-економічних процесів і постійно через пресу та безпосередньо рекомендувати владі для використання результати досліджень у державному управлінні. Напередодні одержання незалежності країни Б.Я. Панасюком розроблялась перспектива розвитку української економіки в нових умовах і ринкових відносинах.

Працюючи більшу частину своєї трудової діяльності в планових органах, він дійшов висновку про те, що планова система в тому вигляді, в якому вона застосовувалася в період директивного управління, стала гальмом соціально-економічного розвитку держави. Його думки і дії були з тими, хто вимагав удосконалення планової системи, трансформуючи її до умов ринкових відносин. Ще до 1991 р. йому вдалося розробити напрями вдосконалення державного управління з використанням планової системи в умовах ринкової економіки і з цієї проблематики захистити докторську дисертацію. Його пропозиції зводилися до того, що державний план має бути індикативним, тобто рекомендованим, а його директивний характер замінений економічним та правовим регулюванням. Як результат, у перші роки своєї незалежності Україна мала наукові та практичні напрацювання методологічного і методичного інструментарію державного управління. На жаль,

використовувалися вони малоефективною владою вкрай незадовільно і вчений про це постійно писав.

Соціально-економічний стан молодої української держави після здобуття незалежності був надто важким. Наукові і практичні дослідження дали вченому змогу виявити найбільш болючі місця державної економічної політики в 1991-2000 рр. в умовах незалежності і ринкових відносин, зокрема у сфері приватизації, доходів і видатків бюджету, податкової і фінансово-кредитної системи, розширення управлінського апарату, низького ефекту митної служби і роботи митниці; ефективності законодавчої і виконавчої влади, розв'язанні соціальних і регіональних проблем. На основі наукових досліджень і практики в ті часи йому стало зрозумілим, що народ не може миритися з владою і вже в осінній період 1990 р. розпочалася непокора під гаслом “Геть Масола, Кравчука”, хоча “Більшість людей в Україні навіть не здогадувалися, що розпочалася тиха революція мовчазної відмови від чужого державного прапора...”, що і було викладено в одній із його наукових праць⁹. Отож, зародження помаранчевої революції вчений помітив ще в перші роки незалежності української держави.

Головним чином вся практична, наукова і педагогічна діяльність ученого органічно пов'язана з ідеєю незалежності української держави. Його практична діяльність у державному управлінні і наукові праці до 1991 р. були розроблені так, що вони повністю вписувалися в ідеологію розбудови держави після здобуття незалежності. В перші роки незалежності України і особливо в період президентства Л. Кучми використання наукових розробок і практичних рекомендацій Б.Я. Панасюка для української економіки, як незалежної субстанції, великою мірою стримувалося. Вчений вважає, що є всі підстави надіятися на поліпшення справ у нових умовах.

З метою досягнення реальної незалежності і свободи української нації ще в 1992 р. академік Б.Я. Панасюк визначив, як уже відмічалось, п'ять основних складних проблем, які дісталися у спадок з радянських часів і на яких нова

---

⁹ Панасюк Б. Економічна політика в Україні наприкінці ХХ століття. – К.: Новий друк, 2002.

влада зобов'язана була зосередити свою увагу. Перша проблема – низькі темпи оновлення основних виробничих фондів, що характеризується їхнім старінням і зниженням темпів суспільного виробництва. Зокрема, норма накопичення в національному доході знизилася від 26,8% у 1970 р., 17,2% у 1990 р. до 12,9% у 1992 р. Друга проблема – зниження забезпеченості власними природними і сировинними ресурсами. Відпрацьовано розвідані запаси нафти і газу; ускладнюються умови видобутку вугілля і залізної руди; скорочуються, підтоплюються і заболочуються площі сільськогосподарських угідь, знижується їхня якість унаслідок втрати гумусу, засолення, підвищення кислотності, ерозійні процеси, забруднення ґрунтів промисловими відходами й отрутохімікатами. Третя проблема – припинення приросту населення в працездатному віці, зниження загальнолюдської культури, моральних і етичних якостей населення. З 1991 р. смертність людей перевищує народжуваність, а тривалість життя в Україні на 10-15 років нижча, ніж у високорозвинених країнах. Четверта проблема – деформовані пропорції в розвитку найважливіших галузей народного господарства – промисловості і сільського господарства. П'ята – катастрофічна екологічна обстановка на всій території України.

У їхнє доповнення вчений зробив висновок про необхідності європейської інтеграції української економіки: “За своїм геополітичним розташуванням, культурою, науковим потенціалом і економікою Україна більш тяжіє до Європи... У зв'язку з цим теорія і практика структурної перебудови нашої економіки повинна будуватися на інтеграції з економікою Європи...” У період помаранчевої революції 2004-2005 рр. учений одержував моральне задоволення брати участь в усіх подіях того часу, коли було офіційно проголошено європейський вибір українського народу, що відповідало його науковим поглядам та громадянській позиції.

Працюючи в період перших років незалежності України в таких державних органах, як Міністерство економіки і Кабінет Міністрів України, вчений докладно багато зусиль до зменшення деструктивних наслідків необдуманого розв'язання

владою низки проблем у період входження економіки країни в ринкові відносини: недоліки в приватизації промисловості і сільського господарства, коли без будь-яких обґрунтувань зруйнували великі й ефективні промислові підприємства, колгоспи, радгоспи, великі агропромислові комплекси; держава неправомірно і невчасно віддала в приватні руки виробництва, які були основними джерелами наповнення бюджету – це тютюнова і горілчана промисловість; застосування високих податків, які призвели до того, що більша половина економіки втекла в тінь; вносились пропозиції щодо більш ощадливого використання бюджетних коштів, які спрямовувались не в реальну економіку, бюджет став основним джерелом збагачення олігархічних кланів.

Після здобуття незалежності “гарячі голови” відмовилися не тільки від великих підприємств у промисловості і сільському господарстві та основних джерел фінансових ресурсів для наповнення державного бюджету, без чого держава неспроможна виконувати основні свої функції, але й від важливих методів державного управління. Зруйновано не лише директивну систему управління, але і планові методи організації життєдіяльності країни, від чого не відмовляється жодна розвинута країна світу. Вчений на всіх рівнях науково доводить, що в реформуванні аграрного сектора економіки допущено величезні невинуваті помилки, які знищують не тільки важливу частину національної економіки, але й знамените українське село, гордість нації. У своїх наукових і публіцистичних працях він пропонує шляхи виправлення ситуації і виходу з катастрофічного стану.

Б.Я. Панасюк постійно розробляв теоретичні і практичні основи реформування планової системи для її застосування в умовах ринкових відносин. Цій проблемі ним надавалась увага при написанні докторської дисертації ще за Союзу, а для відновлення історії використання планової системи та формування можливих напрямів її реформування професор написав фундаментальну працю “Державна планова система України: історія становлення та розвитку”.

Понад три з половиною століття український народ йшов тернистими дорогами до свободи, яка дала яскраве світло на початку ХХІ ст., освітивши йому напрями подальшого руху на шляху завоювань національних інтересів. З метою історико-філософського погляду на помаранчеві події 2004 р. в Україні та окреслення основних цілей, які доцільно першочергово досягти, професор Б.Я. Панасюк написав працю “Помаранчева революція в променях національної ідеї”. У матеріалі відтворено реальні події, які відбувалися в м. Києві та в усій Україні

в другій половині 2004-го і на початку 2005 р. Водночас основна мета твору – висвітлення основних, найбільш притягальних граней ідеї національної свідомості, які століттями оберігають українську націю від суцільного загину.

Романтик епохи покоління дітей війни

Основні ідеали і духовні цінності формувалися в ученого, як і в усіх його однолітків, під впливом скоріше суб’єктивних, ніж об’єктивних факторів, що було закономірним за умов тоталітарного стану суспільства. Мабуть, багатьох представників тієї складної, насиченої епохи зацікавлять ідеї, роздуми і сама особистість академіка Броніслава Панасюка. Він був і залишається ще не до кінця пізнаною особистістю з барвистим внутрішнім світом і філософськими ідеями.

Що могла відчувати людина, яка до закінчення десяти класів і двадцятирічного віку майже нікуди не виїздила зі свого села, окрім районного центру за сім кілометрів. Того невеличкого села Уланів зі славним минулим, але нікчемним тогочасним, що невдовзі позбулося свого статусу столиці району. З атестатом зрілості, але без паспорта громадянина країни, якого йому не видали, навіть коли вступив до вищого навчального закладу.

У тому минулому весь устрій життя суспільства – економічний, соціальний, побутовий, політичний, правовий – охоплював спосіб виробництва, форми розподілу виробленого, суспільно-політичну діяльність, правові норми і судову практику. В подальшому професор писав, що ці чинники сфокусувалися на вихованні у людини нових комуністичних рис характеру, колективістської вдачі і викорінюванні в її свідомості всього шкідливого від капіталістичного минулого.

Досягши певних успіхів у формуванні нової людини, режим тим самим створив майже нездоланий бар'єр на шляху до природного розвитку суспільства. Основний натиск робився на девальвуванні свободи особистості, зв'язаної з приватною власністю. Застосовувалося усе можливе і неможливе, щоб у плоть і кров нової людини увійшли почуття колективізму, товариства, відданості суспільному обов'язку. У цих умовах сама особистість, як така, зникає, залишається тільки людина з рисами самовідданого будівника комунізму, героїчного захисника Батьківщини. Все, що відрізняє особу від маси, колективу, перебувало під постійним, невсипущим контролем. Все це було так перекручене в своїй основі, що природно залишало важкий відбиток на культурі, науці, економіці. Наслідки таких суспільних процесів члени всього покоління не лише спостерігали, а й нерідко готували їх своїми діями чи бездіяльністю.

А відтак створилося суспільство пасивних й інертних людей, настільки розсудливих і обережних, що в такому середовищі вже у зародку методично знищувалися паростки будь-яких новацій, змагань. Своє щастя і благополуччя представники цього суспільства бачили у невтручанні та бездіяльності. У такому суспільстві більшість – це посередності, які на ґрунті заздрощів бажають, щоб усі інші були такими сірими, як і вони. Хоча, звісно, ці мрії приховуються турботами про загальне благо і благородні інтереси. Такі корозійні процеси у свідомості посилювалися ще й тим, що у створеній системі кожен, хто знаходився на нижчій суспільній сходинці, хотів отримати милість від того, хто на вищій. А заслужити увагу

вищого за тебе легше було брехнею, підлабузництвом, наклепами, ніж чесною і сумлінною працею.

Ось де зароджувалися причини того, що всі новації будь-якого спрямування і характеру населення зустрічало агресивно або мовчазно. Чи не тому ми бачили і бачимо тотальну протидію в різних формах процесам переходу до ринкової економіки? Кожна людина, яка так довго перебувала в кайданах страху або ставала жертвою насильства, не може відразу позбутися наслідків, схожих на параліч волі, і перетворитися у вільного творця. Тривалий час більшість громадян визнавала, що треба переходити до ринкової економіки, але боялася надати громадянства приватній власності: робітники і селяни – через неодмінну появу заможних і багатих, керівники – через перспективу залишитися без роботи, інтелігенція – внаслідок існування обох цих чинників. Таким чином, усі реформаторські рішення та дії до цього часу не дають розрахункових результатів, чимало з них знаходиться на точці замерзання і нормалізація наступить ще не скоро.

Усі соціальні, економічні та суспільно-політичні перипетії залишали відповідні сліди у свідомості цього покоління, сучасників вченого і, звісно, у нього особисто. Інакше і не могло бути. В котрий раз, осмислюючи свій життєвий шлях, вчений постійно підкреслював, що його життєва позиція і поведінка вироблялися під впливом перебування на державній службі. Вірніше – поєднання обов'язків держслужбовця із заняттям науковою діяльністю. Саме ця виняткова для того часу ситуація викликала жовчну заздрість і ревності у його колег – держслужбовців. За такої довкільної моральної атмосфери не завжди була можливість і з'являлось бажання порадитися про життєві складнощі із співпрацівниками.

Відомо, що подібно до природи глибинні основи існують і в суспільстві. Вони називаються генетичною основою того чи іншого народу. З чого формувалася така основа воєнного покоління? З батьків, які потрапили у вогнище громадянської війни і початкового більшовицького перевиховання. Далі – як кувалдою по голові: перетворення приватної власності у колективну;

знищення тих, хто вмів працювати, думати та підвищення їхніх антиподів, яким нічого не вдалося зробити своїми руками через лінощі та неробство, але котрі навчилися руйнувати створене пращурами. Саме ця темна маса піднімає себе над інтелектуальною і високопрофесійною частиною суспільства, відкидаючи його в цілому назад.

Кардинально нова ситуація відтворилась під час війни 1941-1945 рр. За окупаційної влади гітлерівці вбивали за приналежність до свого народу, вірність йому, а радянська влада карала потому за недозволену поведінку та відхилення від офіційних думок. Голодне та напівгольне харчування, несвоєчасна і неякісна освіта через відсутність учителів і підручників для селян, відсутність кіно, радіо й інших складових нормального розвитку підростаючого покоління – традиційні мінуси, які дістають генетичні основи, впливають на них.

Післявоєнна відбудова всього зруйнованого на тлі знайомого у минулому голодного і напівгольного життя, труднощів, здобуття освіти через матеріальні нестатки повертали дійсність до того суспільного рівня свідомості мас, коли їх підтримували в задовільній формі лише віра в світле майбутнє, віддалене наслідками страшної війни. Врешті, хай не на всі сто відсотків збулися надії мільйонів на чудове завтра. Але мало не кожен з часом знаходив свою життєву нішу, яка його влаштовувала. Налагоджувалося в цілому більш-менш нормальне існування.

Однак минуло небагато часу і знову все перевернулося після 1991 р. Це вже було випробування для покоління дітей війни. Кардинально змінювалася державна влада в Україні, яка здобула незалежність. Знову формувалася приватна власність, з'явилися, як колись були, багаті і бідні, господарі й їхні наймити. Господарями стали ті, кого радянська влада не змогла “докорінно” перевиховати. Вони тихо перебували в натрах суспільства, а в слушний час з'явилися з невідомо як добутими грішми і стали при владі. Доля ж наймитів судилася тим, кого радянська влада встигла перевиховати та здебільшого – їхнім дітям. Основні представники цього

покоління вийшли на пенсію і перетворились у маргіналів без належного соціального захисту. Покоління втраченого дитинства, продукт свого надзвичайно великого часу й свого деформованого суспільства з усіма численними химерами світлих і темних сторін буття, знову залишилось наодинці зі своїми бідами.

Воєнне покоління не може ні фізично, ні духовно сприймати новий час, його норми, культуру, звичаї, відірвані не тільки від коріння наших предків з Київської Русі і за гетьманщини, але й від того, що їм прищеплювали в минулому столітті. Після здобуття Україною незалежності невдовзі виявилось, що в країні немає розумних батьків нації, які б допомогли знедоленому поколінню, більше дбали не про себе, свою сім'ю і свій клан, а про піднесення всього народу і в цілому держави. Особливо яскраво проявилась слабкість української політичної еліти, якій народ вручив владу в період помаранчевої революції. На вершинах влади переважала дрібнота, дідоводи, які не могли самі господарювати, зате не позбулися звички бути у когось у наймах – турків, поляків, росіян. У період після 1991 р. із глибин на поверхню нації піднялася брудна піна, з якої формувалася влада в країні, її представники багатіли на довір'ї народу. Про такі думки вченого має знати народ, який зобов'язаний зробити певні висновки.

Українці домагаються міжнародної уваги, але треба усвідомити, що світове співтовариство офіційно визнає заслуги української нації в становленні та успіхах планетарної цивілізації, коли українці позбудуться теперішньої власної зневаги до себе, окремих громадян і самі зроблять реальні кроки-вчинки, якими, врешті, здобудуть повагу до себе з боку людства.

Доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри КНЕУ

Доктор економічних наук, професор,

А.Г. САВЧЕНКО

член-кореспондент УААН

А.Г. ЮЗЕФОВИЧ

*Колишній директор Лознянської
середньої школи Вінницької області*

М.В. ПЕТРЕНКО

*Колишній заступник начальника
планово-економічного
Главку Мінсільгоспу*

В.І. КОСТЕНКО

*Колишній начальник зведеного відділу
Держплану України і Мінекономіки*

В.І. МАРТИНЮК

*Беспокойная, дерзкая сила
На поэмы мои пролилась.
С. Есенин*

ДЕЯКІ ШТРИХИ ПРО СЕБЕ І ВЛАСНІ ДУМКИ

Не встиг оглянутися, як уже треба підбивати життєвий баланс. Хотів би окреслити і поглибити деякі власні думки, які хоча і відображено в наукових та публіцистичних працях, але потребують надання їм суто особистісного відтінку з погляду минулого, сучасного та майбутнього в історичному плані. Адже існує

чимало об'єктивних причин, з яких випливає сумнів у можливості ще колись перевидавати цей матеріал.

Народився я в глухому подільському селі Лозна, старовинна і коренева його назва Лузна Подільської губернії з центром у м. Камянець-Подільський Вінницького повіту (відстань 53 верстви) Острожецької волості (відстань 7 верств). За переписом у другій половині ХІХ ст. це було 339 дворів і 1655 жителів. У ту пору, про яку йдеться мова, найближчою поштовою станцією, куди адресувалась і поштова кореспонденція, було м. Пиків на відстані 10 верств, там само розташовувалась земська служба, станція Люлинці, на відстані 12 верств, була найближчою до вузькоколіїної залізниці Бердичів – Вінниця, якої уже немає.

У селі знаходилася діюча православна церква, розміщена в центрі поселення на підвищеному місці, з великим фруктовим садом навкруги, обнесена цегляним парканом. Діяла церковно-приходська школа, збудована з гранітного каменю, добутого на місці, адже все село розташоване на граніті. На відміну від навколишніх поселень, у нашому селі працював паровий млин і три вітряки, розв'язуючи всі проблеми селян у переробці вирощених зернових і круп'яних культур. Село і всі його землі належали польському графу Р.А. Потоцькому, польське населення займало мало не половину села, у них була своя культура і звичаї, скрізь відчувався польський гонор. Мій дід Харитон працював пастухом у панському маєтку, подібну роботу виконували і його батьки, а тому в крові моїх предків містилися бацили рабського гніту. Моє ім'я не має якогось відношення до польської нації, воно лише сподобалося моєму батькові. Так звали його близького товариша, з котрим працював у конторі радгоспу.

Тепер у моєму селі все змінилося: немає церкви, яку зруйнували більшовики; з тоталітарних часів не залишилось механізмів для виробництва енергії – ні млина парового, ні жодного вітряка; зник колгосп, народжений у період колективізації; зменшується кількість дворів, людей, особливо молоді, на окремих вулицях у більшості селянських хат забиті вікна і в них ніхто уже

не проживає, не чути в селі живності, дуже мало молочної худоби можна побачити на пасовищі. Село моє тепер адміністративно прив'язане уже до інших центрів, спочатку до м. Уланова, а тепер до м. Хмільника на відстані понад 35 км, тоді як рядом м. Калинівка, а далі м. Вінниця. Тому село штучно віддалене від своїх природних адміністративних центрів, як це було в минулому.

Наукою та історичними записами встановлено, що в далеку молодість Поділля було вкрите суцільними дубовими насадженнями, але згодом людина їх винищила для вивільнення землі, аби вирощувати сільськогосподарську продукцію для виробництва харчових продуктів. Не зважаючи на це, за сучасними не дуже високими стандартами Вінниччина все-таки вважається багатогою на дубові насадження. Навколо мого села було три дубові діброви, але одна під назвою “Дубина” за часів війн у ХХ ст. непомітно зникла. Мої земляки оберігали дубові діброви навколо села, не використовували їх не тільки на паливо, але і будівництво, а тому досить потужно використовували природну енергію. Про це свідчить той факт, що із 20 вітряних млинів у Вінницькому повіті три знаходилися в Лозні та ще й у додаток паровий млин.

На початку ХХ ст. неподалік села в чистому полі, між селами Лозна і Рогинці, створили радгосп, до якого направляли молодь працювати. Там і познайомилися мої батьки, а невдовзі і я народився, коли мамі було двадцять років, а батько був на рік молодший. Швидкоплинний і невмолимий час робив свою справу: новий радгосп, який розпочав непогано працювати, незабаром зник, від нього не залишилося й сліду, а під час руйнації подій світової війни розпалася і сім'я моїх батьків. Батьків уже немає, але я так і не дізнався, чи з'явився я на світ від любові молоденьких моїх батьків, чи як результат особливих умов, які насаджувалися новою владою.

Спадковість селянина, період складного дитинства і шкільне виховання, постійне перебування на межі виживання, самостійне добування засобів для життя наклали свій відбиток на формування рис негативного ставлення до

несправедливості в усіх сферах суспільного життя. Окреслювались й інші риси: впертість у досягненні бажаного; довіра у поведінці і даному слові; не створювати боргів ні в чому перед іншими людьми; наївність і довіра в усьому, які супроводжують усе життя.

Моя селянська впертість у боротьбі досягти чогось бажаного і наївність у сподіваннях на доброту, справедливість та чесність формувались ще з дитинства. Сім'я і селяни навчали не думати про можливість чи неможливість рятування від знищення чи голоду, а діяти, навіть якщо результат невідомий чи наперед програшний. Подібне приносило не стільки радісні хвилини, скільки розчарування, яке сприймалося як належне, про що є чимало прикладів. Під час війни, коли німців уже виганяли до їхнього фатерлянду, поряд з нашим селом стояв фронт і чужі вояки вигрібали для власного харчування все, що тільки ще залишилось у напівголодних селян.

Березневою годиною 1944 р. німецькі війська, відступаючи в бік Вінниці, забрали у селян майже всіх корівок, які були єдиним джерелом надходження харчів у голодні воєнні часи. Забрали й нашу корову, яку разом з чередою, німецькими вояками і технікою погнали у західному напрямку. Потеплішало, виростала соковита трава, залишених корів вивели на луг і з'явилися очікувані харчі для малих та дорослих. Такого безцінного багатства у нас не було, його забрали і внутрішньо ми не могли з цим миритися. В селі було багато селян, які втратили своїх корів, хтось десь про щось довідався і пішли чутки про випадки, що знаходили своїх корів у сусідніх селах, через які втікали ворожі війська.

Мама взяла мене і ми раненько вирушили селами розшукувати свою корову, залишивши дома очікувати вдачі менших моїх сестру і брата. Ми не уявляли, що для відступаючих військ стадо корів було живою кухнею, з якої вони поповнювали свіжі продукти харчування. Не залишали вони живими селянських корів, бо при втечі у них були проблеми з харчами. Проте ми шукали, переходячи від одного села до іншого, підходили до кожної череди, яку зустрічали в полі, придивляючись, чи не видно нашої корови. В селах

наївно розпитували, чи, може, хто бачив, чи чув про чужу корову, а коли смеркалось, то просились ночувати, а раненько йшли далі. Як і слід було очікувати, ми нічого не знайшли, виснажені, із втратою будь-якої надії на повернення корови ми повернулися до наших голодних членів сім'ї.

Ще не закінчилась страшна війна, вона тільки відійшла від нас, але прийшло багато не менш страшного: голод, холод, бідність і жорстокість влади. Багато дітей за період війни були уже дво- чи трирічними переростками, але всі пішли до першого класу. Не було ні зошитів, ні букварів, не було навіть чорнила, щоб вчитися писати і читати. Проблеми з навчанням все-таки розв'язувалися: з паперових мішків, у яких привозили з європейських країн мінеральні добрива, майстрували зошити і в них писали, іноді використовували колишні книжки і в них, між рядками, першокласники виводили дивовижні літери; чорнило виробляли з якихось запасів фарб різноманітних кольорів, з добре стиглої бузини, використовувались й інші речовини.

Уже в другому класі трохи стало краще, з'явилися зошити, деякі учнівські книжки, але не було ніяких олівців, особливо кольорових. До школи приїхав молодий директор з дружиною і вони деякий час знімали у нас одну кімнату, яка мала окремий вихід на вулицю. Я лише пам'ятаю його прізвище – Власюк та ім'я дружини – Катерина, які також терпіли від злиднів, не мали майже нічого для проведення шкільних занять, поневірилися у непристосованих селянських хатах. Через деякий час їм виділили окреме житло, а невдовзі вони запросили мене до себе на квартиру і подарували два зошити, які були товстіші за звичайні учнівські, та три кольорових олівці – червоний, зелений і жовтий. Яка була радість. У тих зошитах я записував пісні, безліч яких у селах співали після війни, та вірші, які не співались, але були дуже тужливі про ті важкі часи. Кожен вірш чи пісню я самостійно навчився розфарбовувати різнокольоровими візерунками, рослинами, орнаментом, квітами. Чомусь мені забажалося намалювати велику стопку книжок – і я їх намалював, самого М. Гоголя – і я його намалював. Піснями, віршами з кольоровим оформленням та деякими малюнками було заповнено два зошити, я їх

дуже зберігав, але з плином часу вони десь заділись. Тепер тільки згадую про ту миттєву краплину якогось творчого промінчика, який нечувано з'явився і раптово зник.

У суспільстві, особливо після здобуття Україною незалежності, обговорюють причини, коли націю морили голодом у 1921-1922 рр., 1932-1933 і 1946-1947 рр., але комуністи чомусь категорично не погоджуються, що це був геноцид проти українського народу. Уже на початку ХХІ ст. багато країн світу визнали факт геноциду проти нашого народу, а українська влада, яку ми обираємо у своїй незалежній країні, не визнає, що наших дідів і батьків намагалися винищити за расовими і національними мотивами, а це геноцид, найтяжчий злочин проти людства. Мене торкнулась тільки тінь тієї страшної години для українського народу. Завдяки моїй мамі Зінаїді Харитонівні, простій селянці, троє її дітей не голодували, але я бачив це лихо поруч і гнітюче враження залишилось на все життя.

У 1947 р. мені дванадцятий минало, ми ще не мали корови, яку забрали німці, але мали поросля, яке цілу зиму годували, а навесні уже добрий підсвинок чомусь захворів і загинув. Їсти нічого, однак його переробляли на мило, бо вважали, що вживати продукт не можна. Я був присутній, коли до нашої хати зайшла наша селянка і, побачивши зварене м'ясо й сало, стала пильно дивитися і попросила дати їй хоч трохи. Мама їй пояснила, що свиня була хвора і їсти цей продукт не можна, але селянка сказала, що ні вона, ні її діти уже декілька днів нічого не їли. Мама відрізала їй великий кусок уже відвареного м'яса з салом, загорнула в якусь ганчірку і жінка миттєво зникла з хати.

Наша сім'я не голодувала, у нас була картопля, морква і буряки, квасоля. Хліба не їли, але його в селян тоді не було майже ні в кого. На моє запитання, чому у цієї жінки немає чого їсти, мама відповіла, що багато людей в селі голодні, а діти вмирають від голоду, але вона не пояснила причини. Навесні наші сусіди харчувалися вареною травою, навіть шукали особливий бур'ян, який досить поживний. Дивним було, що всі мовчали, тихо

шукаючи якусь їжу, ходили опухлі з якимись прозорими обличчями і вмирили. Трохи стало легше, коли дозрівала городина, бо селянин був голодний, але намагався хоча б частину городу засадити. Ніхто нікого не запитував про здоров'я, ніяких лікарів, навіть фельдшерів у селі не було, не пояснювали, чому саме селяни голодують, у школі учителі також не згадували про таку бідність учнів.

Нам, молодим і зеленим, здавалося, що це нормальне становище й іншого не могло бути. Багато селянок, з ними і моя мама, їздили в Бессарабію, де ще у післявоєнне лихоліття влада не встигла організувати колгоспи, земля перебувала в приватній власності і звідти привозили харчі. Добирались вони в ті багаті краї товарними вагонами, здебільшого на підніжках, їх обкрадали, дехто падав і розбивався, простуджувались, а тому вирушали в дорогу тільки сміливі і фізично здорові. У подальші роки в селі взагалі ніхто про той голодний рік не згадував, мовби соромились, звикались до думки, що його не було і все забулось. Про той голодний рік не писали письменники і поети, навіть пошепки не згадували про свою біду селяни, мовчала влада, зникали документи, а ті, що залишились, були сховані. Лише лунали бадьорі пісні та гучні промови і пам'ять про голод покривалась порохом забуття. Три довгі зими наше село було під німецькою окупацією, однак селяни бур'яном не харчувались, не пухли з голоду, а їли навіть хліб, у них була картопля, овочі, різна птиця, годували свиней.

Після закінчення середньої школи і здобуття вищої освіти життя заставляло все більше і більше поступово придивлятися до складнощів в усіх сферах суспільної дійсності, аналізувати і робити висновки. Вони в мене здебільшого різкі і прямолінійні, які випливають із глибини колишнього важкого виховання і несправедливого оточення. Все це проявлялось і розвивалося з роками в процесі вивчення глибинних процесів соціального й економічного стану, яке розпочалося з викладання в Горохівському сільськогосподарському технікумі предмета аналіз господарської діяльності підприємств. Навчав учнів і сам навчався розуміти соціально-економічні

процеси стану життя людей у виробничій сфері. У подальшому аналітична робота супроводжувала мене в науковій і управлінській практичній діяльності.

Скільки я бачив недоліків, виявлених у процесі аналітичних досліджень, у роботі керівників як на підприємствах, так і на районному, обласному й державному рівнях. Все це знаходило відображення в аналітичних записках моєму керівництву в період перебування на державній службі, а також у наукових працях. Зміст моїх наукових праць, за словами читачів, особливо редакторів, які готували роботи до друку, характерні різкими судженнями про економічну політику, дії уряду, окремих вищих посадовців.

Сучасна література про українських учених постає перед читачем як зріз епохи, в якій жили покоління українців, починаючи з 40-х років ХХ ст. і в майбутньому одержали навіть статус “діти війни”. Саме наше покоління багато в чому відповідає за те, що відбувається в Україні після здобуття нею незалежності та боротьби за свободу. Так, нас виховали в рабській неволі і від цього нікуди дітися, але чи завжди ми хотіли і намагалися звільнитися від наносів тоталітарної системи, від яких прийдешні покоління ще будуть проходити очищення.

Вічні мотиви людської культури, до яких належить і покаяння, стосуються не тільки і не стільки конкретної особистості, як у цілому нації та держави. Здатність до покаяння, очищення від столітніх негативних рис зміцнює моральний стан нації і держави, їхній дух і велич у сучасній цивілізації. У протилежному разі в суспільстві буде продовжуватися боротьба всіх проти всіх, схожа на “самоїдство”, а нація скочуватиметься у маргінальне становище на планеті Земля. На мою думку, український народ може об’єднати інтегрована, зрозуміла і реальна ціль, але її треба визначити на базі національної ідеї. Єдина ціль сприяє єдності дій в ім’я інтересів усього народу.

Українці здобули незалежність і всім нам потрібно струсити з себе, зі своєї пам’яті та історії попіл, яким націю посипали понад три з половиною століття. Для цього треба вивчити, обговорити і розповісти про рудименти минулого, щоб народ через своїх представників культури і науки

згадав приниження, відчув волю і, “обтрусившись”, залишив нащадкам тільки все багатство позитивного, багатство якого варто пригадати. Історія свідчить, що в українській нації немає причин відмови від очищення, адже сильний і гордий народ не боїться визнати своє віковичне приниження, звільняючись від почуттів провини перед прийдешніми поколіннями за те, що терпіли століттями наругу, аж доки не повстали в 2004 р.

Нерідко лише можна почути, коли хтось подає голос деякого осудження порядків тих часів, що як можна критикувати тодішню владу, особливо партію, яка дала тобі вищу освіту та ще й деякі наукові ступені та інше. Складається враження, що подібні захисники минулої доби не розуміють, що і до комуністів, і після них, і без них народ здобуває вищу освіту, займається наукою, досягає висот у мистецтві і культурі. У цій сфері і при комуністах було чимало позитивного, але все було неприродно дозоване, підконтрольне, за допомогою жорсткого подавлення фізичних і духовних сил народу, що і викликало внутрішній протест, який тоді не проявлявся, а вихлюпнувся після розвалу величезної імперії. Саме через це у сфері освіти, науки, культури, мистецтва, а також соціальної сфери катастрофічне безладдя, кінця якому не видно. Дійсно, колективне життя і праця відповідають вимогам законів природи, людина краще себе відчуває в колективі, але комуністична ідеологія ці якості знівечила. Тому, на мою думку, все, що було позитивним, треба закріпити і пристосувати до нових умов, а від негативних сторін швидко очиститися без сорому і мук каяття.

Очистившись від минулого, нація досягне подальшого розвитку: по-перше, позбавиться від “каяття” мук совісті за допущення наруги над собою і самоосудження за те, що так довго терпіла приниження; по-друге, виправить поведінку всієї нації і кожного зокрема, позбудеться наслідків рабського становища і втрати багатьох цінностей та досягне самоконтролю з метою недопущення подібного в майбутньому; по-третє, спонукає ту частину нації, яка проповідує радянську епоху і повернення до неї, просити прощення і відшкодування заподіяних втрат та смиренно понести покарання. Хоча цей

процес духовного очищення довгий і страждальний, але він дасть змогу знайти нові ідеали й цілі, відмежувавшись від того, що вважалось ідеальним, а це допоможе змінити погляди на майбутнє.

Я, як і всі мої ровесники, народився, виховувався, навчався і працював майже все трудове життя за часів Радянського Союзу, коли Україна була складовою величезної імперії, так званою союзною республікою. Інших режимів та умов життя ніхто із нас не знав ні з теорії, ні з практики. Ідеологія імперії робила з людей здебільшого слухняних, хоча б на поверхні, людей з певними нормами поведінки і мислення. Нікому і в страшному сні не бачилось, що раптово імперія зникне, а її уламки у вигляді колишніх республік стануть визнаними у світі самостійними, як було в історичному минулому, державами. Настало уже друге десятиріччя, як не стало імперії, але як ніхто не знав, що вона раптово зникне, так ніхто не знає причини цього феномена. Вчені й історики в майбутньому ґрунтовно вивчать усі ці проблеми та дадуть відповіді на них.

Треба твердо усвідомити, що проблема багатогранна, а тому мені хотілося б висловити лише деякі думки з її пізнання. Виходячи з моїх праць і висловлених думок щодо ідеології, політики і практики колишнього Союзу, мене ніхто не зможе підозрювати у прихильності до минулого. Треба визнати, що невміння керувати державою та намагання окремих осіб без зусиль збагатитися призводять до того, що більшість людей, які жили в ті часи, шкодують за минулим, однак не за радянською владою, зовсім ні. Немає сумніву, що в ті часи, зокрема у післявоєнний період, особливо після Сталіна, було чимало добрих справ стосовно до людини.

Перш за все, людина була відносно і реально захищена: одержувала безплатно освіту, яка була однією з кращих у світі; після здобуття освіти кожному спеціалістові гарантувалося місце праці і житло; медицина значно відставала за рівнем якості від розвинутих країн, але вона була безплатною, всім доступною, а суцільне обстеження більшості населення давало можливість позбутися деяких хвороб у країні, медичні заклади були не тільки в містах, але

й в усіх селах; більшість працівників мали можливість відпочити і не за великий кошт, для чого було безліч санаторіїв, будинків відпочинку, інших закладів як державних, так і багатьох підприємств; поширювались екскурсії і різноманітні зібрання; розвиток творчості на всіх рівнях і сферах був на високому рівні; не можна сказати, що люди були пригнічені, бо скрізь чулися пісні і веселі розваги; були й інші соціальні позитивні зрушення. Важливим було ще й те, що кожна людина мала змогу знайти захист у партійних осередках, навіть у профспілках, які контролювалися партією, а розбійники і злодії були настільки викорчовані і взяті під контроль, що люди повсюди відчували себе, можна сказати, досить безпечно.

В інших сферах життєдіяльності колишніх радянських людей позитивного назвати не можна, а особливо у матеріальному виробництві, торгівлі, будівництві, науково-технічному прогресі. Наука хоча і розвивалась, навіть були отримані досить вагомні наукові відкриття, але у виробництві вони не знаходили застосування, окрім, звичайно, так званого військового комплексу. Народ мав великий соціальний захист, якісно відпочивав, а продуктивність праці була найнижчою у світі. Скажімо, урожайність з гектара ріллі майже всіх сільськогосподарських культур була у три-чотири рази нижчою, надій молока на корову становив трохи більше 2000 кг проти 6000-8000 кг на рік у розвинутих країнах, а енергозатрати у промисловості на одиницю продукції, навпаки, у чотири рази були вищими. В чому справа таких разючих відмінностей і невідповідностей? Адже саме вони, ці невідповідності, стали причиною розвалу імперії, яка не витримала конкуренції з капіталістичними країнами.

Відповідаючи на поставлене запитання, я хотів би сказати, що вся трагедія була результатом далеко не колективного господарювання, не великих промислових і сільськогосподарських підприємств, не планового ведення господарства на рівні підприємств і держави, а тупого дотримання ідеології диктатури пролетаріату. До пролетаріату зараховувалися робітники всіх галузей народного господарства, які під керівництвом партійних органів

диктували свої умови спеціалістам з вищою освітою, вченим, митцям, конструкторам, керівникам підприємств і відомств, а також різних рівнів державного управління. Як це виглядало на практиці? Два учні навчалися в школі й один з них, через небажання далі продовжувати навчання, після семи класів подався у профтехучилище, а далі на великий завод працювати на верстаті і виготовляти деталі. Другий учень закінчив середню школу з відзнакою, закінчив політехнічний інститут з червоним дипломом і його направили на той самий завод інженером-конструктором.

Шкільний товариш, який не бажав навчатися ні в школі, ні в інституті, а виготовляв деталі на верстаті, мав заробіток понад чотириста карбованців, у першу чергу одержав квартиру, на зборах завжди в президії, путівку на відпочинок видавали щороку, бо він робітник, тобто належить до класу пролетаріату, диктатура якого була панівною. Його товариш, котрий здобув вищу освіту і призваний конструювати не тільки деталі, які виготовляються після цього на верстаті, але ще й сконструювати більш високопродуктивний верстат, одержував сто двадцять карбованців і не більше, жив довгий час у гуртожитку, в останню чергу одержував путівку, здебільшого не в санаторій, а будинок відпочинку, на зборах же сидів у залі на далеких задніх лавах.

Чи був стимул у радянських конструкторів створювати нові високопродуктивні верстати чи новітні технології? Звичайно, що ні, бо пролетаріат, тобто робітники, одержували б ще більшу платню, а конструктор ті самі сто двадцять карбованців. Саме така ситуація, а вона була системною, була основною причиною небажання впроваджувати новітні технології у виробництво. Відомо, що в той період наука мала велику підтримку з боку держави, були досить вагомими результати наукових досліджень, а скільки з'являлось новаторських пропозицій на практиці, але ніхто не мав зацікавленості впроваджувати їх у виробництво, а тому вся наукова думка осідала в архівах.

Не було зацікавленості краще працювати ні в інженерів, ні в будівельників, ні в селекціонерів, ні у вчителів, ні у митців, навіть у керівників підприємств, бо всі вони були на нижчому ідеологічному рівні від робітників-пролетарів. Скрізь так і чулося: передовий сталевар чи шахтар, передовий розточувальник, передовий арматурник, передовий тракторист, передова доярка чи свинарка, але ніде не було чути – передовий інженер-конструктор, передовий селекціонер і так далі. Саме це було ахілесовою п'ятою тодішнього суспільного ладу з викривленою комуністичною ідеологією. Підводячи підсумки, можу сказати, що то був цікавий і жорстокий період, коли мудреці і майстри одержували не те що порівну, а навіть значно менше, ніж лінивцеві. Саме це призвело до розвалу величезної імперії у 90-х роках ХХ ст.

Не треба вважати великою провиною, що дехто не витримував такої психологічної атаки на сутність людського “Я”, що розвивало другу складову психічної структури особистості “над Я”, даючи можливість розширюватися третій складовій – неусвідомленого, яке за Фройдом несе назву “Воно”. Мені, як і багатьом моїм соратникам, також було важко, але Вищі сили допомогли вистояти, не зважаючи на всі складнощі на особистій життєвій ниві, під час перебування на державній службі, в науковій діяльності, не перетворили мене в “быдло, чего изволите”, яке було поширене за радянської влади і продовжувалося після її зникнення.

Моє ставлення до епохи, в якій я народився, навчався і працював, має два виміри: позитивні сторони я визнаю, а негативні відкидаю. Передусім, це стосується базових цінностей кожної нації, таких, як доброзичливе ставлення до свого народу, його менталітету, мови, культури і традицій, до своєї батьківщини. Більш як три з половиною століть перебування в рабстві зробили свою чорну справу: багато українців не люблять і не захищають свого народу, його мови, культури, традицій і навіть своєї батьківщини. Дуже боляче чути, коли українка розповідає, як їй добре жилося з російськими сім'ями, називає доброзичливих конкретних російських людей, які всім поділяться і допоможуть, а в підсумку підкреслює, що це не наші “хохли”-яничари. На багатьох

прикладх буденних справ ми переконуємося, що нарікання українців на своїх співвітчизників ой як нерідко справедливі. На мою думку, з часом все це буде виправлено, таким негативним явищам у своїх наукових дослідженнях я даю наступне пояснення у короткому викладі.

Українці в далекому і близькому минулому боролися, щоб не зникнути назавжди, оскільки до цього їх підштовхували обставини та примушували своїми діями завойовники. Треба було боронитися від турків і татар, австро-угорців і поляків, німців і росіян. Тоді була не тільки всенародна боротьба, але ще й кожен українець окремо був змушений постійно боротися зі злом, і не стільки силою, яка була здебільшого марною, скільки різними методами прихованого протистояння та пристосування. Подібні методи не стільки боротьби, скільки виживання впродовж віків виробляли певні риси, які окреслювалися і вдосконалювалися з покоління в покоління: хитрість, зрада, доноси, намагання говорити не прямо – одне обіцяє, інше думає, а третє робить і завжди напоготові тримає дулю в кишені.

Унаслідок формувалось безмежне незадоволення приниженням, яке накопичувалося в епоху цілих поколінь, як до, так і після 1917 р., з передвоєнних і післявоєнних 1941-1945 рр. по сьогоднішній день. Українська нація впродовж віків, щоб захиститися від ворогів і завойовників, не ставати ще в більшу залежність і приносити величезні жертви, боролася іноді досить жорстоко. Згадаймо Коліївщину, визвольні війни проти поляків на чолі з Б. Хмельницьким, проти турків і татар. У 2004 р. боротьба була толерантною, засвідчивши світові, що до європейських народів повертається висококультурна і виважена нація з своїм славним минулим.

Я був членом комсомолу і партії комуністів, але тільки тому, що цього вимагав час, адже без членства в цих організаціях не тільки навчатись, але і працювати було важко, а іноді неможливо. Моя мама буквально забороняла мені вступати до комсомолу і тільки з наполягання вчителів я написав заяву під час закінчення дев'ятого класу. Навчаючись в інституті, працюючи в банківській системі і викладачем у технікумі, я навіть не думав про членство в

партії комуністів аж до тих пір, коли надумав вступати до аспірантури. Мені добрі люди порадили, що не бачити тобі аспірантури, якщо не будеш членом партії, і я подав заяву, засвідчивши свої наміри потрапити до партії, але не поспішав. Приймали ж мене в партію, коли я уже працював у Міністерстві сільського господарства, бо в іншому разі ніякого руху службовими сходинками мені не бачити.

Ніколи я не обирався в якісь партійні осередки і лише в аграрному відомстві довгі роки був пропагандистом, в обов'язки якого входило систематично інформувати всіх спеціалістів управління, в якому я працював, про різноманітні міжнародні події. Систематично сплачував членські внески, виконував доручення з суто економічних проблем спеціалістів Центрального комітету партії України. Можу сказати, що люди, які там працювали і з якими мені доводилося спілкуватися, були високої культури, глибоких знань і доброзичливі, про всіх я згадую з теплотою. Завжди я відчував себе не комуністом, а спеціалістом і мене ніколи не тягнуло до партійних органів, які були наділені високою владою в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Правда, був один випадок, коли я вигукнув, десь мимо своєї воля, що я належу до партії комуністів.

Був я не одружений, жив на вулиці Івана Франка, 9, а поліклініка, яка обслуговувала жителів мікрорайону, знаходилася на Бессарабці, де тепер красується новий комплекс навпроти ринку. Як-то відбувалась якась медична комісія і мене оглядав середнього віку чоловік у білому халаті, а коли оглянув усі атрибути від п'ят до вух і спитав, чи не одружений, то дозволив мені одягтися і подивився у вікно на Бессарабський ринок. Не повертаючись до мене, він промовив: “Чи не могли б ви погодитися заходити іноді у вечірній час до одного готелю для приємної бесіди з досить поважними дамами?”

Я мовчав, не вловивши суті сказаного, а лікар продовжував, що якщо я не проти, то щоб дав робочий чи домашній телефон і мені повідомлять місце і час зустрічі. “Звичайно, – продовжував лікар, – за це замовниця буде непогано платити, бо їхні високопоставлені чоловіки не завжди мають час приділяти їм

належну увагу, пропадають на службі, у постійних відрядженнях, а жінки потребують постійного спілкування з чоловіками”. Я збагнув, про що говорить вербувальник, і не зміг повірити, що в країні, де править високоморальна, як нам пояснювали ідеологи, партія комуністів, існують платні організовані притулки червоних ліхтарів, але все-таки спитав, де знаходиться цей готель. “Це недалеко звідси, у нашому мікрорайоні, на вулиці Заньковецької розташований невеличкий відомчий готель”, – сказав лікар і пильно подивився мені у вічі.

У мене перехопило подих і я не знайшов нічого розумнішого сказати, як вигукнути: “Я – комуніст, а цей готель належить міністерству, в якому я працюю”. Лікар зблід, його рот на мить залишався відкритим, а коли схаменувся, то сказав, що він “пошутіл” і вигукнув: “Следующій!” Про цю пригоду я нікому не розповідав, бо тоді і ніхто не повірив би. Тепер можна пояснити, де взялися миттєво після розвалу імперії і здобуття незалежності колишніми республіками такі явища, як тіньова економіка, проституція, розбій, масові крадіжки, вбивства, продаж і вживання наркотиків. Усі ці неприємні сторони людської сутності створила не влада незалежної України, вони пестилися в минулому, але перебували у підпіллі, а коли зник нагляд, вийшли з нього і в романтичний період всездозволеності проявились у повній своїй жорстокості.

Нагляд був не тільки за темними сторонами окремих людей, але й за світлими духовними помислами української інтелігенції. Відомо, що в 60-ті роки ХХ ст. настало деяке тимчасове потепління відносин держави до своїх громадян, з’явилась раніше заборонена література, пожвавився духовний розквіт українського просвітництва, розповсюджувалися національні ідеї за допомогою самвидаву. Потепління тривало недовго і ті, хто у нього повірив, стали потрапляти під нагляд та до північних таборів. З моїм довірливим характером та захопленням новою, колись забороненою літературою, знайомством з деякими розповсюджувачами української культури, зокрема Іваном Гончарем, Степаном Бедрилом та іншими, під нагляд

потрапив і я. До мене навіть був приставлений “стукач”, але я, мабуть, не перейшов якоїсь недозволеної межі, а тому не потрапив у знаменитий ГУЛАГ.

Подібні особисті, наукові та історичні реалії кожної людини мають безпосередній вплив на становлення нації і її соціально-економічний розвиток, на формування середовища, в якому розвивалась наука, здійснювалось управління державою. Скажімо, перед реформуванням сільського господарства не було теоретичних розробок, а ті, які швиденько з’явилися, були далекими від розуміння майбутнього українського села в новітню загадкову епоху. Якщо відповісти на запитання, в чому загадковість, то я можу сказати наступне: відбудуться значні структурні зміни людської цивілізації; втрачатимуть значні свої позиції народи Європи і Північної Америки; будуть вичерпані всі сировинні енергетичні ресурси; кардинально змінюватимуться параметри кліматичних умов на планеті Земля. Людство ніяк не бажає подібного визнати, щоб готуватися зустріти свою долю майбутнього: зміниться клімат, не стане крижаного покриву на полюсах Землі і снігу на вершинах високих гір, зникнуть звичні сировинні енергоносії, чиста питна вода стане на вагу золота, значних змін зазнає рослинний і тваринний світ.

Не в кращому становищі проблема майбутнього суспільства та його соціально-економічного розвитку знаходиться і в Україні. Учені, які займалися прикладною наукою в період реформування сільського господарства наприкінці ХХ ст., так характеризують підходи тодішніх досліджень: “Метою дослідження було одержання емпіричних даних про реорганізацію сільського господарства України в процесі переходу до ринкової економіки”¹⁰. Подивімось, що таке “емпіричні”? Емпіризм вважає єдиним джерелом і критерієм пізнання чуттєвий досвід, применшує значення логічного аналізу і теоретичних узагальнень¹¹. Емпіризм – досвід якого ще не було, його мовби вивчали чуттєво і поверхово, а в таких умовах широке поле діяльності для епігонів, яких розвелося в українській дійсності непомірно.

---

¹⁰ Саблук П.Т. Особливості аграрної реформи в Україні. – К., 1997. – С. 107.

¹¹ Словник іншомовних слів / УРЕ АН України. – К., 1974. – С. 249.

Мене постійно турбує проблема управління на всіх рівнях державної влади і особливо кадровий потенціал, який повинен розглядати свої функції і їх виконувати, як мистецтво. В іншому разі державне управління знизить якість своєї функції, перетворившись у бюрократію, яку так не любить народ. Працюючи на державній службі в умовах широкого застосування планової системи, адміністративних методів управління, хотів би відмітити багато позитивних елементів у підборі кадрів. Але з часом допускались послаблення, знижувалась увага і людський фактор сприяв негативним явищам у цій сфері державного управління.

Підбір кадрів був під постійним, треба відмітити жорстким, контролем партійних органів в усіх державних органах. В колишньому Держплані України підбору кадрів приділялася особлива увага, про що я уже писав. В один із періодів визнання високої значимості планових органів в управлінні начальники відділів цієї організації мали статус міністрів і так і називалася їхня посада: “Начальник відділу машинобудування – Міністр України”. Головний спеціаліст відділу був висококласним знавцем своєї справи, з ним рахувалися як керівництво Держплану, так і міністерства та відомства країни. Не меншу значимість відігравали старші і прості спеціалісти, вони були ерудитами, знавцями теорії і практики у своїй сфері діяльності.

Проте деяке зниження уваги до кадрового підбору призвело до того, що почав діяти людський негативний фактор. Кожен начальник намагався взяти собі в заступники спеціаліста трохи дурнішого за себе, подібно до цього чинили заступники, головні і навіть старші спеціалісти, коли вносили рекомендацію когось запросити до своєї групи працівників. Кожен старався, щоб біля нього не було розумних і харизматичних особистостей, які потенційно могли б претендувати на його місце. Подібне не було самоціллю, воно відбувалося якось само собою як закономірність. Так поступово в кадровій системі державних органів зароджувалась сірість, яка далі породжувала подібне собі. Більшість начальників самостійно не оточували себе занадто тямущими людьми, щоб вони не становили їм конкуренції. Начальнику могли нав'язати

вищі його керівники невідомого працівника, особливо старалися влаштувати в шанованій організації своїх дружин, дітей і родичів міністри та партійні керівники. Декого, за нагоди, швидко позбувалися, або, навпаки, ті самі змінювали місце роботи, або мирилися, коли це стосувалося членів сімей вищих державних керівників. Все це призвело до того, що уже перед реформуванням Держплану рівень його кадрового потенціалу неймовірно знизився від простого спеціаліста до керівництва цієї організації.

Хотілося б висловити деякі думки ось про що. У своїх економічних творах після 1991 р. я розпочав писати про досягнення в економічній науці і практиці державотворення конкретних людей, їхні людські, переважно позитивні, характеристики, щоб залишити про них слід в українській історії, яка тільки обновлялася і заново формувалася. Це були мої вчителі, начальники часів перебування на державній службі, співробітники в науковій та управлінській сферах. Ми зобов'язані визнати, що за часів господарювання в російській імперії, до якої входила Україна, ні про кого із українців, особливо інтелігенцію, преса не писала в історичному аспекті, не характеризувала глибинні почуття особистості. Якщо ж писали щось позитивне, то зміст був таким прісним, з якого про багатогранне життя і діяльність видатної особи нащадки ніколи не могли довідатися. Українська нація не знає досконало про своїх письменників, поетів, філософів, учених, вчителів, лікарів, конструкторів, державних діячів, а якщо про когось і писали, то виявлялося, що вони ставали російськими громадянами.

Хотілося б сказати для громадськості, що я, як і кожна людина, можу розкуто спілкуватися з різних проблем не з багатьма, а тільки з тими, хто може тебе почути, зрозуміти, підтримати. Про багатьох відомих в економічній сфері людей я написав добрі слова, декому дав досить високу оцінку людських, фахових, наукових і державницьких якостей, як представників еліти української нації. Але життя йшло і вносило свої невмолимі корективи, впливаючи на слабкість людської душі. Невдовзі виявилось, що відносно декого, даючи високі якісні характеристики, я помилявся. Ось чому згодом я переконався, що

писати про конкретних особистостей украї необхідно, але давати тільки факти і лише ті, які в майбутньому окреслять її цілісну картину сутності, бо цього досягти за їхнього життя неможливо або надзвичайно важко. Вважаю, що з метою очищення нації треба змальовувати не тільки добрі справи конкретної особи, але і давати повідомлення нащадкам про негативні вчинки, які стосуються суспільних відносин, тобто тих, які впливають на громадськість.

Велику наукову і журналістську школу я пройшов працюючи редактором відділу в журналі “Економіка України”, коли його головним редактором був видатний вчений-економіст, академік Іван Лукінов. В ті часи в журналі працювали відомі вчені, зокрема, академік Олексій Онищенко, член-кореспондент НАНУ Микола Герасимчук, постійно друкувались в журналі академік Анатолій Чухно, академік УААН Петро Борщевський та інші відомі українські учені.

Після сільськогосподарського технікуму продовжував викладацьку роботу у вищому учбовому закладі в якому навчався на кафедрі макроекономіки і державного управління. Як професор кафедри разом із її завідувачем професором Анатолієм Савченком довгий час являємось членами спеціалізованої вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій в галузі економічної теорії, макроекономіки, управління та історії економічних вчень. Завжди відчував на засіданні вченої ради доброзичливу наукову обстановку, де панувала особиста думка кожного, висловлена толерантно в традиціях древніх і сучасних мислителів.

Усі негативи в суспільстві, які формувалися століттями, відбивалися на кожній особистості в сучасних умовах. У мене впродовж життя відбулося лише два суттєвих конфлікти з людьми, у яких я був підлеглим: з одним із керівників Планово-економічного управління Міністерства сільського господарства та відомим управлінцем-аграрієм і вченим. У власних роздумах над цими конфліктами я зробив незалежні, але досить цікаві висновки стосовно до походження цих конфліктів. Причини були дивовижними, а, крім того, відбувалися мимо моєї волі, коли якась невідома сила мене вела до

протистояння через несправедливість. Тут нічого нового немає, але наперекір моїм намірам все відбулося, як говорив один відомий філософ: “Если хочешь насолить кому-либо, достаточно лишь сказать о нем какую-нибудь правду”¹². Жодному із них я не хотів насолити, бо не було за що, але правду про них говорив їм особисто, мовби якась сила мене до них направила, від цього не відмовляюся.

Мої опоненти добре знають, що я не відстоював власних інтересів, а тому в мене не було і немає ніякої неприязні до кожного із них. Не було ніяких причин помсти, як це буває у багатьох людей, адже наші особисті інтереси ні з одним з них не перетиналися. Мене дії жодного з них прямо не стосувалися, навпаки, початкові знайомства були досить доброзичливими. Пізніше, мабуть, вони помічали моє незадоволення їхніми діями, а в якийсь, певно, визначений час потужна сила вела мене до кожного з них, щоб нагадати їм про їхні дії, які не вписувалися в якісь рамки, і про все я висловлював їм особисто. У кожного з них під час розмови був невизначений стан, я чомусь відчував себе спокійним, адже виконував якусь місію, але після цього вони почали ставитися до мене вороже, я ж не мав на них ніякої злості, більше того, я їх жалів.

Наукове середовище також потерпало від нашарувань минулого, коли кожен відстоював свої, суто власні інтереси захисту. Особливо подібне стало звичним після 1991 р., коли настала ейфорія свободи, яка підмінювалась всездозволеністю для представників влади і дозволяла невідомим людям отримати найвищі наукові звання. Найгіршим було досягнення наукових ступенів і звань не науковими принципами, а зовсім іншими, які примушують соромитися істинних вчених. На пильних дорогах науки мене постійно буравила думка про те, що до незалежності, так і після її здобуття в українській науці було багато лукавства. Окремі вчені забували слова короля Генріха V:

“Но сохрани вас бог, мой верный лорд,
Учёность вашу извратит лукавством

---

¹² Ницше Ф. Злая мудрость. – М., 1993. – С. 24.

И на душу тяжкий грех принять,
Ссылаясь тут на мнимые права,
Противоречащие в корне правде”.¹³

У 1995 р. разом з ученими Інституту кібернетики, які здійснили математичне забезпечення моделі для розрахунків, розробив прогноз ВВП на 1995-2015 рр., з розбивкою на кожен рік протягом 1995-2000 рр. і на кінець п'ятирічного періоду – 2005, 2010 і 2015 рр.¹⁴. Достовірність прогнозних показників перевершила усі очікування, вони були найкращими серед усіх розрахунків, здійснених вітчизняними і зарубіжними вченими, які подали свої підсумки досліджень. У результаті мені вдалося не стати безнадійно відсталим, як спеціалісту в галузі макроекономічного прогнозування, а заглянути набагато вперед аж по 2015 р., що забезпечувало перевагу державним управлінцям на двадцять років у їхній практичній діяльності та надавало їм можливість вивіряти власні прогнози.

Досить багато вчених з розумінням і доброзичливістю ставилися до моїх макроекономічних прогнозів, схвалювали їх і підтримували. Водночас з прикрістю хочу сказати, що мій досвід прогнозування взагалі нікому в державі не був потрібен: відмова після 1991 р. від планування і прогнозування мов спрут тримала урядовців і вчених у своїх залізних лещатах забуття. Десять років (1995-2005) економіка країни розвивалась за моїми прогнозами, за гіршим варіантом, але ніхто навіть не згадав ні в усній, ні в науковій полеміці. Матеріали передавались до урядових інституцій, друкувались у науковій літературі, але все було марним, щоб пробудити хоча б якусь практичну чи наукову увагу. Державу, народ, його економічну і соціальну сфери кидало мов некерований корабель у бурхливому морі, але вдіяти щось можливості не було.

---

¹³ Шекспир У. Полное собр. соч. в 8 томах. – М.: Искусство, 1959. – Т. 4. – С. 378.

¹⁴ Економіка України. – 1996. – № 1.

Проте ніхто в державних органах влади на ці макроекономічні прогнози жодної уваги не звертав у практичній діяльності, а нові господарі журналу “Економіка України”, де про ці прогнози вперше довідалися читачі, відмовилися надрукувати матеріал десятирічної практики. Звичайно, подібне ставлення мало певні і негативні ознаки особисто для мене та розвитку прогнозування макроекономічних показників: я відчував заздрість і практичні втрати; деякі вчені, які займалися прогнозними розрахунками, не бажали висловити в пресі якусь частку позитивного чи навіть негативного у макроекономічному прогнозі, який збувався ось уже десятиріччя.

Складалося враження, що вони взагалі дуже мало вірять у наукові дослідження, якими вони продовжували займатися, а дехто взагалі відкидав можливість макроекономічного прогнозування. Багато дослідників, які в радянські часи віддавали багато часу вивченню цієї сфери державного управління, спокійно розпочали свою діяльність в інших наукових сферах. У такій атмосфері я в усі роки української незалежності відчував себе “останнім із могікан” в економічному плануванні і прогнозуванні. З сумом згадуються слова Гете: “... для большинства наука является лишь средством к существованию и они готовы обожествлять даже собственное заблуждение, если оно кормит их”.¹⁵

Блажен, кто в отдалённой сени,
Вдали взыскательных невежд,
Дни делит меж трудов и лени,
Воспоминаний и надежд.¹⁶

---

¹⁵ Мачехин А.Е. В поисках смысла. – М., 2004. – С. 208.

¹⁶ Пушкин А.С. Соч. в трёх томах. – М.: Худ. лит., 1985. – Т. 1. – С. 205.

За причетність до науки треба платити і з цього приводу на думку завжди приходять біблійські слова – “Пророка нема без пошани, – хіба тільки в вітчизні своїй, та в родині своїй, та в домі своїм”.¹⁷ Які вірні ці слова, що і сказати важко, бо вони стосуються кожного, але не кожен над ними замислюється – все ніколи. Крім того, треба сказати правду, а вона у кожного своя, про оточення, про близьких і далеких, що і складає оточуючий світ всякої людини, яка тимчасово перебуває у фізичному житті. Немає такої людської особини, яка б прожила вік і не відчула, скажімо, хоча б раз навкруги зло та егоїзм, притаманні людській натурі, проти якої треба протестувати. Не хто інший, як знаменитий психоаналітик Фройд зробив висновок, у доповнення до багатьох негативів людини порівняно з тваринним світом: “Без жодних меж лютує ще й ненависть. Бажання помститися, заподіяти смерть найближчим, найдорожчим у житті особам – батькам, братам і сестрам, чоловікам і дружинам, власним дітям – аж ніяк не дивина”.¹⁸ А що вже казати про інших, хоча товариші бувають набагато вірнішими від рідні, однак до певного часу, коли внаслідок особливих умов із глибини людської сутності проявиться неусвідомлене .

Величезною працею я досягнув якихось наукових знань і навіть пізнав радість скупих, але доброзичливих, нерідко схвальних слів про невеличкі успіхи в науково-художній і публіцистичній діяльності. Багато шкільних товаришів та вчителів похвально ставляться до моїх здобутків і я радий. Це з одного боку, а з іншого – втратив чимало друзів старої гвардії шкільних років, які були довгий час поруч. Звичайно, є друзі інститутські, товариші, з якими працював у державних установах, а також ті, з якими продовжую свою дослідницьку і викладацьку роботу в наукових установах і вузах. Однак це не те, уже не той вік, не та аура, не той дух, не те середовище, яке розкріпачує і зміцнює волю. Більшість інститутських товаришів доброзичливо зустріли мої

---

¹⁷ *Біблія*. Мр 6 (4).

¹⁸ *Фройд З.* Вступ до психоаналізу. – К.: Основи, 1998. – С. 138.

праці, висловили свої захоплення, але дехто, хто не здобув докторських та професорських, тим більше академічних звань, трохи стороняться, а це відчувається, затьмарює відносини.

Я скучаю за кожним з шкільних та інститутських друзів, часто згадую і ні на кого не маю образи за їхню віддаленість. Адже це закони людського життя, а тому щось змінити нікому не дано, лише треба схилитись перед невмолимою реальністю людського буття. Це реалії природи, частиною якої є людина. Вона, як і рослина, відчуває тінь іншої людини, яка завдає шкоду її розвитку, але самостійно щось змінити не здатна. Однак людина, на відміну від рослини, може рухатися, аби уникнути незручностей, а маючи розум, ще й висловити своє незадоволення іншими живими організмами, які їх створюють.

Майбутнім цікавиться тільки суспільство в цілому, для окремого індивідуума особисте майбутнє не має реально вираженого розуміння, воно лише пов'язується з цінностями продовження роду, конкретизованого в його молодому поколінні. Винятково для особистості тільки пам'ять минулого має цінність про її великі і малі звершення, оточуючих друзів та знайомих. Адже з роками ноги товстішають, пряма спина згинається, борода сивіє, кучерява голова лисіє, красиве обличчя вкривається зморшками, привабливі очі гаснуть, невпевнена хода, голос не впізнати, а пам'ять минулого окрилює, бо все залишається дивовижним і молодим.

Все трудове життя я працював в органах державної влади, де не так легко було займатися науковою діяльністю. Партія й урядові чиновники різних рангів не дуже були схильні до того, щоб службовець витрачав час не на основну рутинну роботу, яку належало виконувати щодня у встановлені строки. Проте я був би не правий, якби скаржився, що мені не вдалося все-таки займатися науковою роботою, звичайно зв'язаною з практичною роботою, яку я виконував. Однак мати аспірантів не було прийнято в практиці, а тому так званої школи, під якою розуміють певну кількість аспірантів, які захистили дисертації під керівництвом вченого, у мене немає.

Після виходу у відставку з державної служби я зосередився на суто науковій діяльності і мені вдалося досягти деяких результатів, на базі яких можливо і буде започатковано створення “школи”. Правда, в цей період під моїм керівництвом було підготовлено докторську дисертацію з проблем аграрної економіки і успішно захищено, але це не є школа чи якісь наукові досягнення, а виключення з правил.

У теперішній особистий період, коли як і в кожній смертній людині “скорбь впереди, а радість позади”, основну увагу я зосереджую на науково-літературній діяльності. Літературна діяльність – це моя, ще з шкільної парти, давня мрія, про яку нікому не розповідав. У глибині душі я завжди хотів стати журналістом, з чим розпрощався, як тільки приїхав до м. Києва вступати до вузу. Прибувши до міста, я відразу ж зайшов до університету імені Тараса Шевченка, у приймальну комісію на факультет журналістики. Стояв, дивився на молодих дівчат і хлопців, які, мов метелики, перескакували від одного співбесідника до іншого і про щось жваво, жестикулюючи руками, розмовляли. Один із них підійшов до мене і без вступу спитав російською мовою: “Що, село, також хочеш стати журналістом?” Подивившись прискіпливо на мене, не очікуючи моєї відповіді, він продовжував: “Якщо є рекомендація відомого журналіста чи краще письменника або якогось ідеологічного осередка, то здавай документи”, – закінчив він монолог, піднявши палець угору. “Метелик” перескочив до інших співбесідників, а я, в якого не було навіть паспорта, а тим більше якихось рекомендацій, вийшов з метушливого місця і попрямував на Поділ до Київського фінансово-економічного інституту.

З плином часу отримана гуманітарна освіта, пізнання важких умов української нації викликали у мене якусь внутрішню потребу задуматися над питанням, що таке людина і для чого вона з’явилась на світ і живе в страшенній боротьбі, навіть сама з собою. Мене постійно турбує думка, щоб одержати відповідь на низку проблематичних запитань, щоб поліпшити становище українського народу. Як могло статися, що Київська Русь створила величезну

російську імперію, наповнила її внутрішнім змістом, сформувала для неї початковий політичний і культурний рівень, а сама відстала і з часом була поглинута своїм творінням?

Методи поглинання росіянами своєї праматері були жорстокими, а тому виникають знову запитання. Чому війська росіянина Муравйова вдерлися в українські землі і з убогою фантазією все руйнували, а коли українець Сергій Єфремов висловив різке незадоволення такими варварськими діями, єврей Соломон Соломонович Брук доклав багато зусиль за допомогою зрадливого українського студента, щоб відправити вченого на Соловки і знищити.

Подібні роздуми вели мене до тієї межі, коли я з основ економічних наук все більше переключаюсь до філософського розуміння гармонізації людини, людського суспільства з природою, Всесвітом. Наукова діяльність все більше стає основою мого філософського погляду на людину, людську цивілізацію та глибинні уявлення про закономірності їхніх відносин з навколишнім середовищем та всім оточуючим світом. Самоорганізація суспільства, державне управління можуть бути ефективними тільки тоді, коли людина пізнає сама себе і знайде сприятливу взаємодію суспільних і природничих законів. Тільки тоді людина збереже себе, коли оберігатиме природу, іншого майбутнього у неї немає, бо коли гине ціле, то неодмінно зникають усі його складові.

У цьому контексті мої дослідження всіх сторін людської сутності мають лише одну мету, а саме показати, що людина зобов'язана поглиблювати пізнання і знати набагато більше про себе й довкілля, а також мати світоглядне уявлення в цілому про закони природи і суспільства, особливо їхню гармонізацію. Адже з біблейських часів звичаї не поліпшуються, а навпаки, погіршуються, людина багато чого знає про своє оточення, але про себе – нічого. Людство звиклось зі своїм безглуздом і крихким існуванням, а тому, коли поглянути на тваринний і рослинний світ, до якого людина належить, пізнати глибше себе і порівняти свої дії з ним, то можна отримати новий імпульс пізнання людської цивілізації.

Ще зі шкільних років я не дуже захоплювався, а краще сказати взагалі не переймався педагогічною роботою, але сталося все навпаки, вся трудова діяльність була зв'язана з педагогічною роботою в Горохівському сільськогосподарському технікумі на Волині, Сільськогосподарській академії в м. Києві та в своєму Київському національному економічному університеті. Я вдячний долі, що мені випало працювати і спілкуватися з відомими українськими вченими – економістами в нашому університеті. Особливо сприятлива атмосфера, щодо обміну науковими думками для порівняння власних поглядів з іншими, панувала на засіданнях вченої ради з захисту докторських і кандидатських дисертацій з економічної теорії, економіки та управління, історії економічних вчень. Вільно висловлювались цікаві неординарні думки і пропозиції стосовно розвитку науки в складних українських умовах початку XXI ст., соціально-економічної політики влади і багатьох її деструктивних дій. Серед учених спеціалізованої вченої ради я себе відчував надзвичайно комфортно і затишно.

На самий кінець хотілося б сказати ось що. Економічна наука в Україні розвивалась під контролем, але були знамениті вчені-економісти, хоча їхні устремління стримувалися жорсткими рамками марксистсько-ленінського вчення. Все-таки економічна наука на належному рівні обслуговувала планове ведення економіки, вона була потужним провідником практики, подавала нові імпульси. Після переходу до формування ринкових відносин економічній науці в цілому і сільськогосподарській зокрема не вдалося щось нового запропонувати для ринкової економіки. Навпаки, втрачалися ті напрацювання, яких було досягнуто в минулому, соціально-економічний розвиток самотужки формував ринкові відносини, незалежно від науки започатковувалась і розвивалась фінансово-кредитна система.

До управління економічною наукою в результаті ситуативних інсинуацій та різних хитрощів прийшли люди, які, не одержавши успіхів у наукових дослідженнях, довгий час примирливо перебували в тіні. На добавок у кінці XX ст. в економічну науку хлинула лавина випадкових людей, які за гроші чи з

використанням високих посад управлінської сфери одержали високі і найвищі наукові ступені та вчені звання. Все це їм знадобилося не для заняття науковими дослідженнями, а заради престижу та показу амбіцій, що, мовляв, усі вміють горщики ліпити.

Саме це ліплення горшків у перехідний період до ринкових відносин не принесло бажаних результатів, що призвело до занепаду всіх галузей економіки та соціальної сфери, зникли великі промислові і сільськогосподарські підприємства, зникають села, гине сільськогосподарське виробництво. В наукових дослідженнях використовується емпіризм, який вважає єдиним джерелом і критерієм пізнання чуттєвий досвід, применшує значення логічного аналізу і теоретичних узагальнень.

Тепер, на початку ХХІ ст., яскраво проглядається відсутність значних фундаментальних розробок в економічній науковій сфері, частина видатних учених економічної науки відійшли у вічність, частина втратили працездатність, решта втратили надію і займаються заробітчанством на багатьох роботах. Держава перестала фінансувати належним чином економічні дослідження, як і всю науку, молодь втратила зацікавленість до наукової діяльності, що загрожує складним майбутнім для наукової сфери. Все більше і більше вчених відходять від розробок прикладної науки, до фундаментальної ще не дійшли, наукова сфера завмирає.

Як результат, можу констатувати, що наразі простежується занепад економічної науки, як і всієї гуманітарної, а її відродження на базі нових підходів та основ потребуватиме чимало часу і ресурсів. Економічна наука повинна будуватися не на емпіричних уявленнях, а на природничих законах, які дають змогу уникати волюнтаризму в дослідженнях і їхніх висновках випадкових людей від науки.

Не використовує держава і її функціональні органи – аналітичні матеріали, їхні висновки і рекомендації для практичної діяльності країни в умовах здобуття незалежності та переходу до ринкових відносин, поринувши в невідомі процеси суцільної глобалізації життєдіяльності. Мої наукові та

політико-літературні і публіцистичні праці відбивають власне бачення, яке здебільшого не узгоджувалося з думкою багатьох урядовців і деяких науковців, але серед народної маси вони викликали схвалення. Наукові дослідження та їхні результати не виконувались у рамках офіційної наукової тематики державних закладів, вони водночас не були зайняттям заради інтересу, а це була внутрішня потреба викласти власне бачення тих чи інших економічних, політичних і соціальних процесів для незалежної української держави.

Висновки і пропозиції були нерідко занадто однозначними, можливо тенденційними, різкими, але вони відповідали власному баченню поліпшення становища народу та держави. У своїх творах я намагався показати майбутнє українського народу після здобуття незалежності, переходу до ринкових стосунків між кожним громадянином, підприємствами та державами. Тому у мене залишається надія, що ідеї моїх праць знайдуть своє практичне і наукове сприйняття в майбутньому, але коли воно настане, у творах також визначено. У мірі можливого докладаю певних зусиль, щоб хоча б у центральних бібліотеках та на моїй батьківщині зберігались мої твори, їх надсилаю та передаю через знайомих і вдячний, що такі дії позитивно оцінюються, зокрема працівниками бібліотеки міста Хмельника, що на Вінниччині.

Десь із кінця 2004 р. окремі керівники Міністерства сільського господарства стали проявляти нечувані образливі висловлювання на адресу окремих вчених аграрної науки, що викликало обурення не тільки серед вчених України, але і простих людей. На зібраннях вчених давалась відповідь конкретним керівникам міністерства, звичайно були висловлені претензії і до окремих представників керівництва Президії Академії. Після проведення позачергових зборів членів УААН в листопаді 2005 р. і виходу в світ книги “Позачергові збори членів УААН 2005 р.”, упорядником якої я був за дорученням керівництва Президії Академії, деякі ортодоксальні прихильники одного із членів президії УААН наробили шуму та галасу. Мов за часів інквізиції чи комуністичної доби стримували розповсюдження цієї книги з матеріалами про цікаві збори, щоб не

дізналися про критику міністра сільського господарства, одного із вчених, який на той час працював в Адміністрації президента Л. Кучми та одного із керівників аграрної науки. Мені особисто ставилося пряме запитання – хто тобі доручив писати і видавати працю і чому помістив свій виступ зі згадуванням прізвища одного із віце-президентів.

У середовищі вчених-аграріїв формувалось незадоволення негативними процесами не тільки в науковій аграрній сфері, а головне – допущення зневаги до науки з боку окремих керівників урядових структур та недофінансування наукових досліджень. Для читачів зауважу, що ні один із українських вчених-економістів, в тому числі і членів нашої Академії не висловлювали негативних емоцій, навпаки, все відбувалось толерантно, виважено з метою поліпшення справи в науковій сфері, особливо ретельного дотримання наукових рекомендацій на практиці. Одначе, щоб не допускати негативних відносин в середовищі вчених, мені прийшлося щось придумати, щоб зняти напругу, і я вирішив звернутися до членів Відділення економіки УААН, хоча ніхто цього не вимагав, і принести вибачення за “не досить коректні вислови на адресу академіка В.П. Ситника”, одночасно відстоюючи справедливим і вірним все сказане

і написане за суттю. Нижче подається зміст мого звернення – це наша історія становлення.

*До членів Відділення аграрної економіки
Української академії аграрних наук*

У матеріалах “Позачергові збори членів УААН 2005 р.”, які відбулися 14 листопада, опубліковані мої думки щодо ситуації у сфері аграрної економіки і управління, в контексті обговорення вченими критичного листа Мінагрополітики на адресу Української академії аграрних наук.

Подібні власні роздуми я постійно висловлюю у відомих публіцистичних і наукових працях, у лекціях і диспутах. Адресність же останніх викликала деякий резонанс, чим я був вкрай здивований. Керуючись появою паростків демократичних принципів у нашій країні та своєю прихильністю до порозуміння звертаюся до шановних членів нашого Відділення з наступним.

Винесення на суд громадськості власного бачення виходу з глухого кута, в який ми потрапили, я нічим іншим не керувався як роздумами над фактом руїни українського села і гіркою долею селян, чиїми дітьми ми є. Крім того, не менше мене хвилюють відомі негативні висловлювання про аграрну економічну науку, які ширяться серед народу, науковців, діячів виконавчої і законодавчої влади, що створює певний імідж не тільки членам нашого відділення, але й Академії в цілому в цей важкий для вітчизняної науки час. Важко не помітити, що аграрна наука, особливо економічна, потребує підтримки і захисту, а тому неможливо доказувати, що тут все добре. На мою думку тут треба дещо поліпшувати.

Не буду заперечувати, що в публікації є не досить коректні вислови на адресу академіка В.П. Ситника, якому приношу своє вибачення. Одночасно дозволю підкреслити, що причини, які їх породили, залежали не тільки від мене. Крім того, можливо у даному випадку верх взяли ще й літературні експромти. В разі, якщо мої думки, чи метод їх висловлення, про сучасну ситуацію в аграрній економіці принесли неприємні хвилини кому-небудь із членів нашого Відділення, то прошу вибачити. Дотримання толерантності і коректності у спілкуванні та викладі власних наукових думок у мене на почесному місці. Закликаю до цього й інших.

Для бажаючих одержати більш конкретне пояснення передісторії даної ситуації, прошу звертатись.

Хай проявиться мудрість кожного.

З повагою
ПАНАСЮК Б.Я.

*академік УААН, професор КНЕУ,
доктор економічних наук,
заслужений економіст України*

2 лютого 2006 р.

Гуманітарні науки, на відміну від технічних, тільки розпочинають дослідницькі підходи природничої складової в контексті закономірностей всього оточуючого світу. Мета таких досліджень – проекція життєдіяльності окремих представників тваринного чи рослинного світу на суспільне життя людини, щоб вона мала змогу ніби в дзеркалі природи себе побачити і відчутти в ній своє місце та роль. Мої наукові висновки полягають в тому, що не економіка відіграє основну роль у гармонізації людини і природи, а загальна культура та інтелектуальний рівень кожної людини і суспільства в цілому.

Щоб зрозуміти глибинну сутність природи, рослинного і тваринного світу на планеті Земля та пізнати себе, тобто людину, як дивовижне і таємниче явище Всесвіту, треба долучатися до світового наукового устремління.

Пізнаючи себе, людина наблизатиметься до можливості жити у злагоді і з законами природи, космосу, а не всупереч їм, як це бачимо тепер. Найкраще подібне зрозуміли американці, які мають кошти для залучення інтелектуальних цінностей з усієї планети. Нам треба все робити самотужки, але не відступати, бо ми знаємо багато чого, полетіли в Космос та використовуємо енергію атому, а людини зовсім не знаємо.

У цьому 2007 р. я завершив фундаментальну працю “Людина, природа і Всесвіт” в якій започатковано вивчення сутності людського буття на основі єдності матеріальної і нематеріальної константи Всесвіту. В цьому напрямку досліджень може з’явитись і моя наукова школа, якщо така буде сформована, а головне, чи вистачить часу для такої задачі, але в усякому разі неодмінно будуть послідовники подібного напрямку досліджень. Моє переконання

ґрунтується на тому, що коли учений чи практик творчо працює і щиро вірить у правоту своєї позиції, результати рано чи пізно проявляться, принесуть користь суспільству.

Академік УААН

Б.Я. Панасюк

СЛАВНИЙ ДАРУНОК БІБЛІОТЕЦІ*

*“Тільки велика мета
породжує великі характери”*

О. Довженко

Одному з видатних наших земляків, академіку Української академії аграрних наук, заслуженому економісту України Броніславу Яковичу Панасюку належать слова: “Скільки б важливого і знаменитого людина не здійснила, її найважливішим досягненням є власний результат, невід’ємний від умов, часу, специфіки суспільного розвитку”. А знайомство з його науковою, педагогічною, практичною, управлінською, громадською діяльністю дасть змогу кожному побачити, як і завдяки чому реальні люди досягають успіху.

Народився Б.Я. Панасюк у 1935 році в с. Лозна Хмільницького району. Закінчив Київський фінансово-економічний інститут (нині Київський національний економічний університет). Упродовж трудової діяльності поєднував практичну і наукову роботу в галузі аграрної економіки; фінансів і кредиту; макроекономіки, методології, методики та організації економічного прогнозування, планування і державного регулювання економіки; теорії і

---

* Газ. Життєві Обрії. – 23 червня 2007. – № 47-48.

практики економічної політики держави. Він є автором наукових праць і понад 111 публікацій, з них 85 наукового і 8 навчально-методичного характеру, а також більше 15 публіцистичних статей.

Наш видатний земляк подарував центральній районній бібліотеці для дорослих та юнацтва свої книги: “Державна планова система України: історія становлення та розвитку”, “Економічна політика в Україні наприкінці ХХ століття”, “Прогнозування та регулювання розвитку економіки”, “Я – економіст”, “Помаранчева революція в променях національної ідеї”. Книги розраховано на вчених і практикантів АПК, викладачів, вчителів, учнів, студентів вищих та середніх навчальних закладів, аспірантів, а також на широке коло читачів.

Ми висловлюємо найщирішу подяку за подаровані книги до нашої книгозбірні. Адже ці книги стали доступними не тільки читачам нашої бібліотеки, а й шляхом використання міжбібліотечного абоненту – і читачам усіх бібліотек області та району. Дуже хотілося б, аби кожен знав людей, які вславили працею свій рідний край, вивчав їхню спадщину і розповідав про них іншим.

*Завідувач відділу обслуговування
районної бібліотеки
для дорослих та юнацтва*

М. БАБІЙ

*Не вмирає той,
хто живе у своїх творах.*

Кароліна-Анна Бові

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ПУБЛІКАЦІЙ*

1963

1. *Дополнительные* доходи – на развитие животноводства / Б.Я. Панасюк // Учёт и финансы в колхозах и совхозах. – 1963. – № 3. – С. 32.

1964

2. *Единый* счѐт для оплаты труда / Б.Я. Панасюк // Экономика сел. хоз-ва. – 1964. – № 9. – С. 103-106.

1968

3. *До питання* закупівельних цін на молоко в поліських колгоспах України / Б.Я. Панасюк // Рентабельність сільськогосподарського виробництва і ціноутворення / УНДІЕОСГ ім. Шліхтера. – К., 1968. – С. 377-379.

4. *За рентабельність* кожної ферми / Б.Я. Панасюк // Хлібороб України. – 1968. – № 6. – С. 26-27.

1969

5. *Ефективність* використання основних і оборотних засобів в окремих галузях колгоспів / Б.Я. Панасюк // Економіка і організація сільського господарства: Респ. міжвід. темат. наук. зб. / М-во сіл. госп-ва УРСР. – К.: Урожай, 1969. – Вип. 18: Планування та ефективність використання оборотних коштів. – С. 149-152.

1970

6. *Собівартість* продуктів тваринництва в колгоспах республіки / Б.Я. Панасюк, В.І. Костенко // С.-г. інформація. – 1970. – № 1. – С. 5-8.

---

* Публікації розміщено за роками видань, а в межах року – в алфавітному порядку в такій послідовності: книги і брошури, статті в збірниках та періодичних виданнях.

7. **Інтенсифікація** молочного скотарства в колгоспах Української РСР / Б.Я. Панасюк, В.П. Мертенс // Інтенсифікація с.-г. вир-ва: Наук. пр. Української орденна Тр. Червоного прапора с.-г. акад.– К., 1970. – Вип. 26. – С. 116-125.

1971

8. **Рентабельность** производства молока и пути её повышения: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.594 / Б.Я. Панасюк; УкрНДИ экономики и организации сел. хоз-ва им. ОСГ им. Шлихтера. – К, 1970. – 22 с.

9. **Питання** поліпшення зональних цін в Українській РСР / Б.Я. Панасюк // Диференціація закупівельних цін і застосування інших економічних важелів колгоспів і радгоспів / УНДІЕОСГ ім. Шліхтера. – К., 1971. – С. 56-57.

1972

10. **Внутрихозяйственный** расчёт в колхозах Украины / Б.Я. Панасюк // Экономика сел. хоз-ва. – 1972. – № 1. – С. 49-51.

11. **Підвищення** продуктивності праці за рахунок вдосконалення планування і організації сільськогосподарського виробництва / Б.Я. Панасюк // Проблеми підвищення ефективності використання трудових ресурсів в сільському господарстві Української РСР. – Полтава, 1972. – С. 16-17.

1973

12. **Методика** визначення і аналізу показників ефективності виробництва в колгоспах / Б.Я. Панасюк, Л.О. Шепотько та ін. – К.: Урожай, 1973. – 67 с.

13. **Ефективність** сільськогосподарського виробництва в зоні Полісся і закупівельні ціни / Б.Я. Панасюк // Економіка і орг. сіл. госп-ва. – К., 1973. – Вип. 38. – С. 61-66.

14. **Закупочные** цены и специализация / Б.Я. Панасюк // Экономика сел. хоз-ва. – 1973. – № 7. – С. 40-45.

15. **Питання** розширеного відтворення в колгоспах поліських і гірських районів Української РСР / Б.Я. Панасюк // Економіка і орг. сіл. госп-ва. – К., 1973. – Вип. 39. – С. 112-119.

16. **Розподіл** доходів колгоспів різних природно-економічних умов / Б.Я. Панасюк // Вісн. с.-г. науки. – 1973. – С. 11-18.

1974

17. **Методика** обчислення фондоємкості сільськогосподарської продукції в колгоспах і радгоспах / В.Я. Дзикович, Ю.Г. Мусіяка, І.І. Лукінов, Б.Я. Панасюк та ін.; Відп. за вип. І.І. Ємець, Б.Я. Панасюк. – К.: Урожай, 1974. – 32 с.

18. **Організація**, нормування і оплата праці, а також управління виробництвом / Б.Я. Панасюк, М.І. Нижній та ін. // Науково обґрунтована система ведення сільського господарства. – К.: Урожай, 1974. – 16 с.

19. **Рекомендації** по підвищенню економічної ефективності основних фондів, капітальних вкладень і нової техніки в сільському господарстві / І.Й. Дорош, Г.М. Підлесецький, Б.Я. Панасюк та ін. – К.: Урожай, 1974. – 16 с.

20. **Нормативний** метод – в практику планирования / Б.Я. Панасюк, Н.А. Ящук // Економіка сел. хоз-ва. – 1974. – № 11. – С. 92-97.

1975

21. **Рекомендації** по економічних взаємовідносинах колгоспів при кооперуванні і виробництві продукції тваринництва / Б.Я. Панасюк, М.І. Малюта та ін. – К.: Урожай, 1975. – 70 с.

22. **Деякі** питання формування доходів колгоспів і їх розподіл / Б.Я. Панасюк // Проблеми фінансів колгоспів і радгоспів. – К.: Урожай, 1975. – С. 43-49.

1976

23. **Економіка** виробництва молока / Б.Я. Панасюк, Г.М. Приймак. – К.: Урожай, 1976. – 87 с.

1977

24. *Особливості* формування собівартості молока у колгоспах / Б.Я. Панасюк, Б.С. Синельников // Економіка Рад. України. – 1977. – № 4. – С. 76-82.

1980

25. *Організація* внутрігосподарського розрахунку в колгоспах, міжгосподарських підприємствах і виробничих об'єднаннях / Б.Я. Панасюк // Довідник по плануванню сільськогосподарського виробництва. – К.: Урожай, 1980. – С. 215-219.

1985

26. *Методичні* рекомендації про впровадження і використання результатів економічних досліджень / І.І. Лукінов, Б.Я. Панасюк, І.М. Сузий, С.В. Онишко. – К.: Наук. думка, 1985. – 22 с.

27. *Планирование* внедрения результатов экономических исследований / Б.Я. Панасюк, И.М. Сузий // План. хоз-во. – 1985. – № 9. – С. 17-22.

1986

28. *Українська* РСР в дванадцятій п'ятирічці / Б.Я. Панасюк, І.М. Сузий. – К., 1986. – 30 с.

1987

29. *Деякі* аспекти сучасного розвитку села в умовах його індустріалізації / Б.Я. Панасюк // Економіка Рад. України. – 1987. – № 9. – С. 63-68.

1988

30. *Вдосконалення* методології і організації планування / Б.Я. Панасюк // Економіка Рад. України. – 1988. – № 11. – С. 25-33.

31. **Проблемы** перестройки народнохозяйственного планирования: Заседание круглого стола: Протокол Госплана СССР / Председатели: Б.А. Райзберг – представитель Госплана СССР, Б.Я. Панасюк – представитель Госплана УССР; Госплан СССР, 1988. – Архив Госплана СССР.

32. **Проблеми** територіального планування / Б.Я. Панасюк // Вдосконалення планування в умовах перебудови управління економікою / ЕНДІ Держплану УРСР. – К., 1988. – С. 5-7.

1989

33. **Проблемы** методологического обеспечения регионального хозрасчёта и самоуправления / Б.Я. Панасюк. Участие в заседании круглого стола. 19-20 окт. 1989 г., Тернополь. – К.: НИЭИ Госплана УССР, 1989. – С. 3-11.

34. **Плановий** механізм повного господарського розрахунку / В.Ф. Бесєдін, Б.Я. Панасюк та ін. – К.: Наук. думка, 1989. – 200 с.

35. **Територіальне** планування і вдосконалення принципів районування / Б.Я. Панасюк; УкрНДІНТІ. – К., 1989. – Вип. 17. – 12 с. – (Сер. “Екон. Проблеми НТП” (1.1.1.)).

36. **Вопросы** теории и практики народнохозяйственного планирования / Б.Я. Панасюк // Организация и планирование отраслей нар. хоз-ва. – К.: Выща шк., 1989. – Вып. 95. – С. 3-11.

37. **Некоторые** проблемы развития методологии планирования / Б.Я. Панасюк // Экономика Сов. Украины. – 1989. – № 10. – С. 36-46.

38. **Планове** регулювання і ринкові відносини / Б.Я. Панасюк // Ефективність господарювання в умовах повного госпрозрахунку і самофінансування: Збірник / НДЕІ Держплану України. – К., 1989. – С. 83-84.

39. **Опыт** разработки комплексных планов социально-экономического развития Печерского района г. Киева / Б.Я. Панасюк, Л.В. Гриненко // Совершенствование системы планирования, управления и хозяйствования в Украинской ССР: Сб. науч. трудов НИЭИ Госплана УССР. – К., 1989. – С. 4-10.

40. *Социально-экономическое* планирование развития регионов в новых условиях хозяйствования / Б.Я. Панасюк, И.М. Сузый и др. // Новое в науке, технике и производстве. – К.: УкрНИИНТИ, 1989. – 24 с. – (Сер. “Эконом. проблемы науч.-техн. прогресса”; Вып. 23).

1990

41. *Методичні* рекомендації до розробки комплексних планів економічного і соціального розвитку Української РСР / В.Ф. Бесєдін, Б.Я. Панасюк та ін. – К., 1990. – 432 с.

42. *Планування* в умовах переходу до ринку / В.Ф. Бесєдін, Б.Я. Панасюк та ін. – К.: Техніка, 1990. – 263 с.

43. *Планування: становлення і розвиток* / Б.Я. Панасюк. – К.: Наук. думка, 1990. – 164 с.

44. *Система* планування в умовах нової концепції децентралізації управління економікою. Плановий механізм повного господарського розрахунку / В.Ф. Бесєдін, Б.Я. Панасюк та ін. – К.: Наук. думка, 1990. – 395 с.

45. *Природно-економічне* районування республіки і його роль в територіальному плануванні / Б.Я. Панасюк, В.Н. Поповкін // Економіка України. – 1990. – № 7. – С. 23-34.

46. *Экономические* регуляторы как основа народнохозяйственного планирования / Б.Я. Панасюк // Теория и практика перестройки хозяйственного механизма: Материалы конф. / Киев. ин-т. нар. хоз-ва. – К., 1990. – Ч. 2. – С. 98-100.

1991

47. *Народногосподарське* планування в умовах ринкової економіки: Автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05 / Б.Я. Панасюк; Інститут економіки АН УРСР. – К, 1991. – 33 с.

1992

48. *Національний* продукт: теоретичні основи визначення / Б.Я. Панасюк, В.В. Літвінов // Економіка України. – 1992. – № 8. – С. 9-21.

49. *Формування* напрямів розвитку економіки, в ринкових умовах / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 1992. – № 3. – С. 9-17.

1993

50. *Система* національних рахунків як модель економічного обороту / Б.Я. Панасюк, В.В. Літвінов // Економіка України. – 1993. – № 1. – С. 18-37.

51. *Україна* на шляху до ринку / Б.Я. Панасюк // Інформація і ринок. – 1993. – № 2. – С. 27-34.

1994

52. *Державне* регулювання економіки / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 1994. – № 1. – С. 19-30.

53. *Державне* регулювання економіки / Б.Я. Панасюк // Інформація і ринок. – 1994. – № 3. – С. 20-25.

54. *Реалізація* економічної політики держави в плані на 1995 рік / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 1994. – № 1. – С. 18-28.

1995

55. *Впровадження* методів прогнозування і планування в умовах ринкової економіки / Б.Я. Панасюк, В.І. Науменко. – К.: Глобус, 1995. – 198 с.

56. *Державний* бюджет: політичні дискусії та наукові основи / Б.Я. Панасюк // Банк. справа. – 1995. – № 6. – С. 8-16.

57. *Макроекономіка*: диспропорції та її причини / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 1995. – № 6. – С. 14-26.

1996

58. **Концептуальні** основи економічного прогнозування і планування / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 1996. – № 5. – С. 7-17.

59. **Макроекономічні** показники і пропорції / Б.Я. Панасюк // Економіка України: Огляд економіки України за 1990-1994 рр. – К., 1996. – Т. 1. – С. 12-47; 358-368.

60. **Методологія**, цілі, принципи і функції державного регулювання економіки / Б.Я. Панасюк // Економіка України: Макроекономічна політика, прогнозування і державне регулювання економіки. – К., 1996. – Т. 3. – С. 244-253.

61. **Прогнозування** розвитку економіки України / Б.Я. Панасюк, І.В. Сергієнко та ін. // Економіка України. – 1996. – № 1. – С. 20-32.

62. **Формування** державної системи економічного прогнозування і планування / Б.Я. Панасюк // Банк. справа. – 1996. – № 2. – С. 11-20.

1997

63. **Інвестування** за рахунок внутрішніх резервів / Б.Я. Панасюк, О.Б. Панасюк // Економіка України. – 1997. – № 3. – С. 4-17.

64. **Криза** платежів: шляхи її подолання / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 1997. – № 11. – С. 4-15.

65. **Податки** як дзеркало економічного і політичного стану країни / Б.Я. Панасюк // Банк. справа. – 1997. – № 5. – С. 16-24.

66. **Про розвиток** методології прогнозування в Україні / Б.Я. Панасюк, І.В. Сергієнко та ін. // Регіон. економіка. – 1997. – № 2. – С. 27-37.

67. **Філософія** системи державного управління економікою / Б.Я. Панасюк // Розбудова держави. – 1997. – № 9. – С. 28-37.

1998

68. **Прогнозування** та регулювання розвитку економіки / Б.Я. Панасюк. – К.: Поліграфкнига, 1998. – 303 с.

69. *Про деякі* методичні підходи до короткострокового прогнозування макроекономічних показників / Б.Я. Панасюк, А.М. Сменковський // Економіка України. – 1998. – № 10. – С. 4-11.

70. *Регулююча* функція держави у розвитку сільського господарства / Б.Я. Панасюк // Економіка АПК. – 1998. – № 12. – С. 3-5.

1999

71. *Деякі* підходи до прогнозування науково-технологічної та інноваційної сфер / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 1999. – № 3. – С. 10-20.

72. *Економічне* прогнозування та планування – важливий механізм соціально-економічного розвитку країни / Б.Я. Панасюк // Фінансові ризики. – 1999. – № 1. – С. 93-101.

73. *Концепція* побудови соціально-ринкової економіки / Б.Я. Панасюк, А.Л. Деркач // Банк. справа. – 1999. – № 1. – С. 11-18.

74. *Основи* ідеології суспільного життя / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 1999. – № 12. – С. 4-15.

2000

75. *Фінансове* забезпечення розвитку сільського господарства України / Б.Я. Панасюк; УААН. Ін-т аграр. економіки. – К., 2000. – 42 с.

76. *Деякі* аспекти розвитку аграрного сектора економіки / Б.Я. Панасюк // Проблеми економіки аграрного комплексу і формування його кадрового потенціалу. – К., 2000. – Т. 1. – С. 33-39.

77. *Про природно-економічне* районування, розвиток переробної промисловості в поєднанні з сільським господарством / Б.Я. Панасюк // Другі Всеукраїнські збори (конгрес) вчених економістів-аграрників: Стенограма, 24-25 січ. 2000 р. – К., 2000. – С. 84-85.

78. *Прогнозування* розвитку економіки України / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 2000. – № 9. – С. 24-36.

79. *Регіональні* аспекти розвитку аграрного сектора економіки / Б.Я. Панасюк, А.Л. Деркач // Соціально-економічна модель остререформованого розвитку агропромислового виробництва в Україні / УААН. Ін-т аграр. економіки. – К., 2000. – С. 110-113.

2001

80. *Державне* регулювання економікою / Б.Я. Панасюк; УААН. Ін-т аграр. економіки. – К., 2001. – 58 с.

81. *Економічна* політика з'єднання галузей АПК / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 2001. – № 5. – С. 59-67.

82. *Єдність* сільського господарства, харчової промисловості і торгівлі – основа фінансових ресурсів в аграрній сфері економіки / Б.Я. Панасюк // Харчова промисловість України: стан та перспективи. – К., 2001. – С. 66.

83. *Підсумки* прогнозів динаміки ВВП на 1995-2000 рр. / Б.Я. Панасюк // Наук.-техн. інформація. – 2001. – № 1-2. – С. 9-12.

2002

84. *Економічна* політика в Україні наприкінці ХХ століття / Б.Я. Панасюк. – К.: Новий друк, 2002. – 744 с.

85. *Внутрішні* фінансові ресурси для сільського господарства України / Б.Я. Панасюк // Четверті річні збори Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників: Матеріали, 25-26 черв. 2002. – К., 2002. – С. 672-677.

86. *Податковий* кодекс – барометр становища в суспільстві / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 2002. – № 12. – С. 12-20.

87. *Прогнозування* та індикативне планування соціально-економічного розвитку / Б.Я. Панасюк // Економічна енциклопедія. У 3-х томах. – К.: Академія, 2002. – Т. 3. – С. 96-100.

2003

88. *Вибрані* твори / Б.Я. Панасюк; УААН. Ін-т аграр. економіки. – К., 2003. – Т. 1. – 490 с.

89. *Природні* процеси і суспільство / Б.Я. Панасюк // Економіка України. – 2003. – № 4. – С. 41-48; № 5. – С. 47-53.

90. *Прогнозування* і планування розвитку аграрного виробництва / Б.Я. Панасюк, В.І. Дробот // Економічний довідник аграрника. – К.: Преса України, 2003. – С. 45-58.

91. *Стагнаційні* процеси на селі (іст. аспект) / Б.Я. Панасюк, М.В. Зубець // Вісн. аграр. науки. – 2003. – № 11. – С. 5-13.

92. *Фінансове* забезпечення розвитку агропромислового комплексу / Б.Я. Панасюк, Ф.О. Ярошенко // Стратегія економічного розвитку. – К., 2003. – С. 64-72.

2004

93. *Актуальні* проблеми економіки України / Б.Я. Панасюк, М.В. Зубець. – К.: Аграрна наука, 2004. – 82 с.

94. *Необхідність* структурних змін в АПК / Б.Я. Панасюк // Вісн. аграр. науки. – 2004. – № 3. – С. 63-69.

95. *Ресурси* для структурних змін в сільському господарстві / Б.Я. Панасюк // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. пр. НДІ Мінекономіки. – К., 2004. – Вип. 9. – С. 53-57.

96. *Українці* і розвиток людської цивілізації / Б.Я. Панасюк, М.В. Зубець // Бюл. наук. пр. Прибужжя. – 2004. – № 1. – С. 2-6.

2005

97. *Становлення* і розвиток аграрної освіти та науки в Україні / Б.Я. Панасюк, Д.О. Мельничук, М.В. Зубець, Л.Ю. Беренштейн, С.С. Коломієць, С.К. Рудик, О.Є. Гузеватий. – К., 2005. – 221 с.

98. *Я – економіст* / Б.Я. Панасюк. – К.: Аграрна наука, 2005. – 400 с.

Рец.: Петренко М.В. Епоха нашого покоління // Вісн. аграр. науки. – 2006. – № 7. – С. 81–82.

99. **Виступ** при обговоренні питання “Думки членів УААН про події навколо аграрної науки” / Б.Я. Панасюк // Позачергові збори членів УААН 2005 року. – К.: Аграрна наука, 2005. – С. 21-28.

100. **Обґрунтування** напрямів розвитку агропромислового комплексу / Б.Я. Панасюк // Вісн. аграр. науки. – 2005. – №. 7. – С. 61-65.

101. **Шляхи до** відродження села / Б.Я. Панасюк // Матеріали Сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 9-10 листоп. 2005 р. – К., 2005, – С. 211-217.

2006

102. **Вибрані** твори / Б.Я. Панасюк; УААН. Ін-т аграр. економіки. – К.: Аграрна наука, 2006. – Т. 2. – 250 с.

103. **Державна** планова система України: історія становлення і розвитку / Б.Я. Панасюк. – К.: Вид-во КНЕУ, 2006. – 530 с.

104. **Помаранчева** революція в променях національної ідеї / Б.Я. Панасюк. – К.: Вид-во КНЕУ, 2006. – 240 с.

2007

104а. **Вибрані** твори. Т. 3 / Б.Я. Панасюк // ННЦ Інститут аграрної економіки. – К., 2007.

105. **Інтеграція** як об’єктивний процес / Б.Я. Панасюк // Продовольчий комплекс України: проблеми теорії та практики: Матеріали наук. читань, Київ, 12 трав. 2006 р. / НАН України, РВПС України. – К., 2006. – С. 9-12.

106. **Економічне** прогнозування в Україні / Б.Я. Панасюк // Вісн. аграр. науки. – 2006. – № 9. – С. 67-72.

107. **Природа** і регулюючі процеси в суспільстві / Б.Я. Панасюк // Економіка України: інвестиційно-інноваційні проблеми розвитку / НДЕІ Мінекономіки. – К., 2006. – С. 92-105.

108. *Спогади* про академіка І.І. Лукінова. Незабутні дванадцять років поруч під час роботи в журналі “Економіка України” / Б.Я. Панасюк // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 154-157.

109. *Проблеми* в АПК: причини і можливості вирішення. Доповідь на конгресі економістів. – К., квітень 2007.

110. *Аграрна* наука України: віхи і постаті / Ф. Адамень, Б. Панасюк, М. Новіков // Вісник Національної академії наук. – 2007. – № 5. – С. 54-57.

Публіцистичні статті

111. *Область*, губернія, район, повіт? / Б.Я. Панасюк // Сіл. вісті. – 1992. – 21 лист.

112. *Запорука* фінансової стабілізації / Б.Я. Панасюк // Закон і Бізнес. – 1995. – 13 верес.

113. *Назад* (вперед) к плану / Б.Я. Панасюк // СІТУ. – 1995. – № 8. – 23 мая.

114. *Регулююча* функція держави / Б.Я. Панасюк // Закон і Бізнес. – 1995. – 29 лист.

115. *Україна*: уроки монетаризму / Б.Я. Панасюк // Закон і Бізнес. – 1995. – 30 верес.

116. *Что* мы строим? / Б.Я. Панасюк // Независимость. – 1995. – 24 марта.

117. *Актуальные* вопросы финансовой политики / Б.Я. Панасюк // Закон і Бізнес. – 1996. – 12 черв.

118. *Бюджет* і соціальні проблеми / Б.Я. Панасюк // Закон і Бізнес. – 1996. – 25 груд.
119. *Головна* причина – не професіональність / Б.Я. Панасюк // Закон і Бізнес. – 1996. – 13 берез.
120. *Дзеркало* економіки / Б.Я. Панасюк // Закон і Бізнес. – 1996. – 6 берез.
121. *Фундамент* фінансової системи / Б.Я. Панасюк // Закон і Бізнес. – 1996. – 3 квіт.
122. *Не* бюджетом единым / Б.Я. Панасюк // Зеркало недели. – 1998. – 12 груд.
123. *Аграрному* сектору – ранг соціального замовлення / Б.Я. Панасюк // Уряд. кур'єр. – 1999. – 11 лист.
124. *Новий* податковий кодекс – шаг назад в розвитку економіки / Б.Я. Панасюк // Фермер. госп-во. – 2003. – № 5. – 14 лют.
125. *Троянський* кінь. Дещо з приводу адміністративно-територіальної реформи / Б.Я. Панасюк // Сіл. вісті. – 2005. – 9 серп.
126. *Село* в тупику. Що далі? / Б.Я. Панасюк // Сіл. вісті. – 2006. – 6 січ.
127. *Мистецтво* управляти – дивитися вперед / Б.Я.Панасюк // Уряд. кур'єр. – 2006. – 22 лист.
128. *Епоха*, учні і учителі / Б.Я. Панасюк // Економіст. – 2007. – лют.
129. *Вугільна* галузь: пропозиція має відповідати попиту / Б.Я. Панасюк // Урядовий кур'єр. – 2007. – 31 трав.
130. *Безвихідь* на селі – загроза для держави / Б.Я.Панасюк // Уряд. кур'єр. – 2007. – 14 черв.

Праці, опубліковані за науковою редакцією

Б.Я. Панасюка

131. *Рух до свободи*. Газ. “Слово просвіти”. 10-16 травня, 2007.

132. *Вибрані твори*. Зубець М. 2003 / Упоряд. Б. Панасюк. – К.: Аграрна наука, 2003. – 591 с.

133. *Птахівництво* України: стан, проблеми і перспективи розвитку / Ф. Ярошенко; Наук. ред. Б. Панасюк. – К.: Аграрна наука, 2003. – 501 с.

134. *Сучасні* світові тенденції розвитку птахівництва / Ф. Ярошенко; Наук. і літ. ред. Б. Панасюк. – К.: Новий друк, 2003. – 335 с.

135. *Позачергові* збори членів УААН 2005 року / Упоряд. Б. Панасюк. – К.: Аграрна наука, 2005. – 91 с.

1. *Панасюк* Броніслав Якович / Ю.Є. Вечір, О.Ю. Комаренко // Вчені економісти-аграрники / УААН. – К.: Аграрна наука, 2001. – (Сер. “Українські вчені-аграрії ХХ ст.”, Кн. 5, ч. 2).

2. *Панасюк* Броніслав Якович // Українська академія аграрних наук: Персональний склад. – К.: Аграрна наука, 2006. – С. 169–171.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК*

Беренштейн Л.Ю. 97

---

* * Посилання даються на номери хронологічного покажчика публікацій Б.Я. Панасюка.

Бесєдін В.Ф. 34, 41, 42, 44

Гриненко Л.В. 39

Гузеватий О.Є. 97

Деркач А.Л. 73, 79

Дзикович В.Я. 17

Дорош І.Й. 19

Дробот В.І. 90

Ємець І.І. 17

Зубець М.В. 91, 93, 96, 97

Коломієць С.С. 97

Костенко В.І. 6

Літвінов В.В. 48, 50

Лукінов І.І. 17, 26

Малюта М.І. 21

Мельничук Д.О. 97

Мертенс В.П. 7

Мусяка Ю.Г. 17

Науменко В.І. 55

Нижній М.І. 18

Онишко С.В. 26

Панасюк Б.Я. 17

Панасюк О.Б. 63

Підлесецький Г.М. 19

Поповкін В.Н. 45

Приймак Г.М. 23

Райзберг Б.А. 31

Рудик С.К. 97

Сергієнко І.В. 61, 66

Синельников Б.С. 24

Сменковський А.М. 69

Сузий І.М. И.М. Сузый 26, 27, 28, 40

Шепотько Л.О. 12

Ярошенко Ф.О. 92

Ящук Н.А. 20

ПРЕДМЕТНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПОКАЖЧИК*

Суспільно-політичні, соціальні питання

56, 74, 86, 89, 91, 96, 97, 98, 101, 104, 105, 107, 112, 115, 116, 117, 121, 124

Історія науки 103, 108, 126

Загальні питання економічних наук

---

* Посилання на номери хронологічного покажчика публікацій.

26, 27, 28, 29, 48, 51, 57, 59, 67, 74, 75, 76, 82, 88, 89, 93, 95, 98, 99, 100, 102, 105, 118, 126

Економічна політика

28, 29, 52, 53, 54, 56, 70, 73, 79, 80, 81, 84, 88, 94, 100, 112

Управління економікою.

Планування і прогнозування в економіці

11, 18, 20, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 78, 83, 87, 90, 103, 106, 111, 125

Держбюджет 56, 116, 120

Податки 65, 86, 122

Кооперування 21

Інвестиції 63

Ринкові відносини 38, 42, 47, 49

Госпрозрахунок 10, 34, 44

Собівартість, рентабельність, прибуток 4, 6, 8, 16, 22, 24

Ціни, ціноутворення 3, 9, 13, 14

Економіка і організація с.-г. підприємства 11, 12, 13, 15, 17, 18, 25, 31

Облік і фінанси 1, 50, 75, 82, 85, 92, 110, 113, 119

Стимулювання і оплата праці 2, 18

Грошовий обіг (Використання основних і оборотних коштів) 5, 19, 25, 50, 64

Колгоспи 5, 6, 7, 10, 12, 13, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 25

Радгоспи 17

Ферми 4

Виробничі об'єднання 25

Сільськогосподарська продукція 6, 8, 17, 21, 23, 77

Тваринництво 1, 6, 7, 21

Молочне скотарство 3, 7, 8, 23, 24

Природно-економічне районування 16, 35, 45, 77, 79, 109, 123

Полісся 3, 13, 15

Гірські райони 15

Київ 39

Методичні рекомендації 19, 21, 26, 41

ЗМІСТ

ВЧЕНИЙ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ .....

SCIENTIST OF UKRAINIAN REVIVAL PERIOD .....

Основні дати життя та наукової і практичної діяльності
академіка Української академії аграрних наук

Броніслава Яковича ПАНАСЮКА .....

Basic dates of life both scientific and practical activity
of academician Ukrainian Academy of Agrarian Sciences

Bronislav Yakovych PANASIUK .....

Загальний погляд на виробничу і наукову діяльність
академіка Б.Я. Панасюка .....

ОСНОВНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ТА ЇХНЯ ЗАВЕРШЕНІСТЬ .....

ПОКОЛІННЯ ВТРАЧЕНОГО ДИТИНСТВА .....

Вчитись було важко і цікаво .....

Державна служба в органах влади .....

Науково-викладацька діяльність .....

Визначальна справа практичної

і наукової діяльності .....

Наукова і громадська позиція вченого .....

Романтик епохи покоління дітей війни .....

ДЕЯКІ ШТРИХИ ПРО СЕБЕ І ВЛАСНІ ДУМКИ .....

До членів Відділення аграрної економіки

Української академії аграрних наук .....

СЛАВНИЙ ДАРУНОК БІБЛІОТЕЦІ .....

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ПУБЛІКАЦІЙ .....

Публіцистичні статті .....

Праці, опубліковані за науковою редакцією

Б.Я. Панасюка .....

Праці про Б.Я. Панасюка .....

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК .....

ПРЕДМЕТНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПОКАЖЧИК .....

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКАДЕМІКИ

УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК

ПАНАСЮК

БРОНІСЛАВ

ЯКОВИЧ

Біобібліографічний покажчик

наукових праць

за 1963 – 2007 роки

Редактор *О.М. Шевчук*

Технічний редактор *С.М. Староцук*

Комп'ютерна верстка *В.А. Веретьохіна*

Коректор *І.А. Пономарьова*

Підписано до друку 14. 09. 2007 р.

Формат 60 × 84 1/16.

Папір офс. Гарнітура “Таймс”. Друк офс.

Ум. друк. арк. 8,62. Обл.-вид. арк. 9,25.

Наклад 150 прим. Зам. № 7-70.

Державне видавництво

“Аграрна наука” УААН

Свідоцтво про державну реєстрацію

№ 2586 від 15. 08. 2006 р.

вул. Васильківська, 37, Київ, 03022

Біобібліографічна серія
“Академіки Української академії аграрних наук”

Заснована ДНСГБ УААН у 1998 р.

БАБИЧ Анатолій Олександрович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1963-2003 рр. / УААН, ЦНСГБ, Ін-т кормів; Упоряд.: Т.Ф. Дерлеменко, Л.Д. Полякова, Л.А. Кириленко; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець, А.Г. Степаненко. – К.: Аграр. наука, 2003. – 184 с.

БАРАБАШ Орест Юліанович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1963-2002 рр. / УААН, ЦНСГБ, Нац. аграр. ун-т; Уклад.: В.А. Вергунов, Т.Ф. Дерлеменко, З.І. Варга, Л.А. Кириленко; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець, Д.О. Мельничук; Нарис Л. Фросевич. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 92 с.

БУРКАТ Валерій Петрович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1963-1998 рр. / УААН, ЦНСГБ, Ін-т розведення і генетики тварин; Упоряд.: Т.Ф. Дерлеменко, Л.Д. Полякова, Л.А. Кириленко, З.І. Варга; Наук. ред. М.С. Слободяник. – К.: Аграр. наука, 1999. – 88 с.

ВАСИЛЕНКО Петро Мефодійович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1933-1999 рр. / УААН, ЦНСГБ, НАУ; Упоряд.: Т.Ф. Дерлеменко, Л.Д. Полякова, Д.В. Устиновський, З.І. Варга, В.М. Булгаков, Д.Г. Войтюк; Наук. ред. Г.Г. Хурманець. – К.: Аграр. наука, 2000. – 128 с.

ВЛАСЕНКО Володимир Максимович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1965-2004 рр. / УААН, ДНСГБ, Білоцерків. держ. аграр. ун-т; Упоряд.: М.О. Сокольська, С.О. Заїка, Д.Я. Тимошенко. – Біла Церква: БДАУ, 2004. – 112 с.

ГУДКОВ Ігор Миколайович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1960-2005 рр. / УААН, ДНСГБ, Нац. аграр. ун-т; Уклад.: В.А. Вергунов, Т.Ф. Дерлеменко, О.Д. Петілова, Л.А. Кириленко; Наук. ред. В.А. Вергунов;

Вступ. ст.: М.В. Зубець, Д.О. Мельничук; Нарис: А.А. Булах. – К.: Аграр. наука, 2005. – 152 с.

ДЕМ'ЯНЕНКО Микола Якович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1969-2005 рр. / УААН, ІАЕ, ДНСГБ; Упоряд.: В.М. Алексійчук, Л.Д. Тулуш, Л.Г. Сливкіна, Т.Ф. Дерлеменко, Г.П. Бондаренко, С.В. Кравчук; Наук. ред. Г.Г. Кірейцев, В.А. Вергунов; Вступ. ст.: М.В. Зубець, П.Т. Саблук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 232 с.

ЗУБЕЦЬ Михайло Васильович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1966-1999 рр. / УААН, ЦНСГБ, Ін-т розведення і генетики тварин; Упоряд.: Т.Ф. Дерлеменко, Л.Д. Полякова, Л.А. Кириленко, З.І. Варга; Наук. ред. М.С. Слободяник. – К.: Аграр. наука, 1999. – 148 с.

ІБАТУЛЛІН Ільдус Ібатуллович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1974-2005 рр. / УААН. ДНСГБ, Нац. аграр. ун-т; Уклад.: В.А. Вергунов, М.Я. Кривенок, Т.Ф. Дерлеменко, О.П. Анікіна; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст.: М.В. Зубець, Д.О. Мельничук. – К.: Аграр. наука, 2006. – 72 с.; портр.

КОВАЛЕНКО Петро Іванович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1967-1998 рр. / УААН, ЦНСГБ, Ін-т гідротехніки і меліорації; Упоряд.: Т.Ф. Дерлеменко, Л.Д. Полякова, Л.Ф. Самусова; Наук. ред. М.С. Слободяник. – К.: Аграр. наука, 1999. – 68 с.

КОЗИРЬ Володимир Семенович: Бібліогр. покажч. наук. пр. за 1967-2006 роки / УААН. ДНСГБ, Ін-т тваринництва центр. р-нів; Уклад В.А. Верунов, Т.Ф. Дерлеменко, Л.А. Кириленко, В.І. Левченко; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець. – К.: Аграр. наука, 2007. – 132 с.

КУЧКО Анатолій Андрійович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1976–1999 рр. / УААН. ДНСГБ, Ін-т картоплярства; Уклад.: О.М. Опанасенко, Т.Ф. Дерлеменко, І.М. Хоменко; Авт. вступ. ст.: М.В. Зубець, А.А. Осипчук, Т.М. Олійник; Наук. ред. В.А. Вергунов. — К.: Аграр. наука, 2006. – 96 с.; портр.

ЛІСОВИЙ Михайло Павлович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1959-1999 рр. / УААН, ЦНСГБ, Ін-т захисту рослин; Упоряд.:

О.В. Манько, Т.Ф. Дерлеменко, Л.Д. Полякова; Вступ. ст. О.В. Манько; Наук. ред. М.С. Слободяник. – К.: Аграр. наука, 1999. – 62 с.

МАЗУР Генріх Адольфович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1966-2006 рр. / УААН. ДНСГБ, ННЦ “Ін-т землеробства”; Уклад.: В.А. Вергунов, Т.Ф. Дерлеменко, Л.А. Кириленко; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст.: М.В. Зубець. – К.: Аграр. наука, 2006. – 76 с.; портр.

МАРТИНЕНКО Іван Іванович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1954-1993 рр. / УААН, ЦНСГБ, НАУ; Упоряд.: Т.Ф. Дерлеменко, Л.Д. Полякова, Л.А. Кириленко; Наук. ред. М.С. Слободяник. – К.: Аграр. наука, 1999. – 88 с.

МЕСЕЛЬ-ВЕСЕЛЯК Віктор Якович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1966-2002 рр. / УААН, Ін-т аграрної економіки, ЦНСГБ; Упоряд.: Л.Г. Сливкіна, Т.Ф. Дерлеменко, Г.С. Щиголь, Н.В. Кривенко; Наук. ред. М.М. Федоров, В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець, П.Т. Саблук. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 182 с.

ОСТАШКО Федір Іванович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1952-2003 рр. / УААН, ДНСГБ, Ін-т тваринництва; Упоряд.: А.Г. Веретьохін, Т.Ф. Дерлеменко, Г.С. Щиголь, Л.А. Кириленко; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець. – К.: Аграр. наука, 2004. – 104 с.

ПЕРЕСИПКІН Володимир Федорович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1938-1998 рр. / УААН, ЦНСГБ, НАУ; Упоряд.: Т.Ф. Дерлеменко, Д.В. Устиновський, Л.А. Кириленко; Наук. ред. М.С. Слободяник; Вступ. ст. В.Я. Хоменко. – К.: Аграр. наука, 1999. – 88 с.

ПОГОРІЛИЙ Леонід Володимирович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1959-2004 рр. / УААН, ДНСГБ, УкрНДПВТ ім. Леоніда Погорілого; Упоряд.: М.П. Собчук, С.М. Коваль, В.О. Шейченко, Н.С. Таргоня, О.П. Шовтута, Т.В. Лученецька, Т.Ф. Дерлеменко; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець. – К.: Аграр. наука, 2004. – 132 с.

РИБАЛКО Валентин Павлович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1960-2006 рр. / УААН. ДНСГБ, Ін-т свинарства ім. О.В. Квасницького; Упоряд.:

В.А. Вергунов, Т.Ф. Дерлеменко, Л.А. Кириленко; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець. – К.: Аграр. наука, 2006. – 92 с.

САБЛУК Петро Трохимович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1965-2000 рр. / УААН, Ін-т аграр. економіки; Упоряд.: Л.Г. Сливкіна, Л.О. Степаненко, Г.М. Пустовіт; Наук. ред. В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров; Авт. вступ. ст. А.А. Фесина. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – 131 с.

САБЛУК Петро Трохимович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1965-2006 рр. / УААН, ННЦ “Ін-т аграр. економіки”; Упоряд.: Л.Г. Сливкіна, Л.О. Степаненко, Г.М. Пустовіт; Наук. ред. В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров, В.І. Власов; Авт. вступ. ст. В.В. Юрчишин, А.А. Фесина, І.А. Микитенко. – 2-ге вид., доп. – К.: ІАЕ УААН, 2006. – 258 с.

САЙКО Віктор Федорович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1965-2000 рр. / УААН, ЦНСГБ, Ін-т земл-ва; Упоряд.: Т.Ф. Дерлеменко, Л.Д. Полякова, З.І. Варга, О.І. Предко; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець. – К.: Аграр. наука, 2001. – 138 с.

СИТНИК Віктор Петрович: До 60-річчя від дня народження першого віце-президента Укр. акад. аграр. наук: [Біобібліогр. покажч.] / УААН, ЦНСГБ; Упоряд.: Т.Ф. Дерлеменко, Л.А. Кириленко, Л.Д. Полякова; Наук. ред. М.С. Слободяник. – К.: Аграр. наука, 1999. – 88 с.

СОЗІНОВ Олексій Олексійович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1954-2000 рр. / УААН, ЦНСГБ, Ін-т агроекології та біотехнології; Упоряд.: Т.Ф. Дерлеменко, Л.Д. Полякова, Д.В. Устиновський, З.І. Варга, А.С. Щиголь, Л.А. Кириленко; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець. – К.: Аграр. наука, 2001. – 140 с.

ТАРАРІКО Олександр Григорович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1964-2005 рр. / УААН, ДНСГБ; Уклад.: В.А. Вергунов, Т.Ф. Дерлеменко, Л.А. Кириленко; Вступ. ст. М.В. Зубець; Наук. ред. В.А. Вергунов. – К.: Аграр. наука, 2005. – 100 с.

ТРЕГОбЧУК Валентин Михайлович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1966-2002 рр. / УААН, ЦНСГБ, Ін-т економіки НАНУ; Упоряд.: Т.Ф. Дерлеменко, В.Ф. Кифорак, Н.М. Скурська, Л.Ю. Макаренко, К.Я. Тамарова; Наук. ред. В.А. Вергунов; Вступ. слово М.В. Зубець, І.І. Лукінов; Вступ. ст. Б.Й. Пасхавер, А.М. Третяк, А.Е. Юзефович. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 143 с.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ Григорій Олександрович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1967-2005 рр. / УААН. ДНСГБ, Нац. аграр. ун-т; Уклад.: В.А. Вергунов, Т.Ф. Дерлеменко, Л.А. Кириленко, А.Й. Мазуркевич, М.І. Цвіліховський, М.К. Потоцький; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець, Д.О. Мельничук. – К.: Аграр. наука, 2006. – 100 с.

ЦИКОВ Валентин Сергійович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1966-2005 рр. / УААН ДНСГБ, Ін-т зерн. госп-ва; Уклад.: А.В. Мінко, В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець. – К.: Аграр. наука, 2006. – 84 с.

ЮРЧИШИН Володимир Васильович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1956-1999 рр. / УААН, ЦНСГБ, Ін-т аграр. економіки; Упоряд.: Л.О. Степаненко, Л.Г. Сливкіна, Т.Ф. Дерлеменко, Л.Д. Полякова, Д.В. Устиновський; Наук. ред. М.С. Слободяник; Вступ. ст. О.М. Онищенко, В.М. Трегобчук, О.М. Шестопаль. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 112 с.

ЮРЧИШИН Володимир Васильович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1956-2004 рр. / УААН: ННЦ ІАЕ, ДНСГБ; Упоряд.: Л.Г. Сливкіна, Т.Ф. Дерлеменко, Л.М. Шевченко; Наук. ред. В.А. Вергунов; Вступ. ст.: В.Г. Андрійчук, О.М. Онищенко, В.М. Трегобчук, Л.М. Шевченко, О.М. Шестопаль. – 2-ге вид., допов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 180 с.

**Біобібліографічна серія “Члени-кореспонденти
Української академії аграрних наук”**

Заснована ДНСГБ УААН у 2005 р.

ГОЛОВКО Анатолій Миколайович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1975-2006 рр. / УААН, ДНСГБ, Держ. наук. контрол. Ін-т біотехнології і штамів мікроорганізмів; Уклад.: Н.В. Іващенко, Т.Ф. Дерлеменко та ін.; Наук. ред. В.А. Вергунов, О.Г. Шпикуляк; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець. – К.: Аграр. наука, 2006. – 76 с.

МАЛІК Микола Йосипович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1975-2004 рр. / УААН, ННЦ ІАЕ, ДНСГБ; Упоряд.: Л.Г. Сливкіна, Ф.Т. Дерлеменко, Т.М. Клименюк, Л.В. Головка; Наук. ред. В.А. Вергунов, О.Г. Шпикуляк; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 140 с.

СЛАВОВ Володимир Петрович: Біобібліограф. покажч. наук. пр. за 1964-2007 рр. / УААН, ДНСГБ; Уклад.: В.А. Вергунов, Т.В. Славова; Наук. ред. В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст. М.В. Зубець. – К.: Аграр. наука, 2007. – 144 с.

Біобібліографічна серія “Землевпорядна наука”

Заснована у 2005 р.

НОВАКОВСЬКИЙ Леонід Якович: Біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1965-2004 рр. / УААН, ДНСГБ. Всеукр. громад. організація Спілка землевпорядників України; Уклад.: А.М. Третяк, В.А. Вергунов, О.П. Анікіна, Т.Ф. Дерлеменко; Наук. ред.: А.М. Третяк, В.А. Вергунов; Авт. вступ. ст.: М.В. Зубець, А.М. Третяк, В.М. Трегобчук. – К.: Аграр. наука, 2005. – 149 с.